

WORKING PAPER SOCIALE ZEKERHEID Nr 8

DE BELGISCHE GEPENSIONEERDEN IN KAART GEBRACHT

DEEL 2: EERSTE- EN TWEEDEPIJLERPENSIOENEN BIJ WERKNEMERS

JOS BERGHMAN
GISELDA CURVERS
SOFIE PALMANS
HANS PEETERS

CENTRUM VOOR SOCIOLOGISCH ONDERZOEK (CESO)
KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

Deze tekst is een publicatie van de Reeks Working Papers Sociale Zekerheid van de Directie-generaal Beleidsondersteuning van de FOD Sociale Zekerheid.

De Working Papers Sociale Zekerheid verzamelen papers, onderzoeksrapporten, informatiedocumenten en analyses van de Directie-generaal Beleidsondersteuning van de Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid. Deze reeks heeft als doelstelling de kennis, die door of in opdracht van de Directie-generaal Beleidsondersteuning geproduceerd wordt, te communiceren naar de buitenwereld en daarmee bij te dragen tot een groter inzicht en een betere werking van de Sociale Zekerheid in België.

Tom Auwers, Directeur-generaal

ISSN 1781-5290

D/2007/Nr. Editor/

© Directie-generaal Beleidsondersteuning – FOD Sociale Zekerheid
Victor Hortaplein 40, bus 20
1060 Brussel
dgstrat@minsoc.fed.be

Enkel de auteurs zijn verantwoordelijk voor de ondertekende inzendingen of voor de stukken die worden overgenomen met vermelding van de bron. De inhoud van de bijdragen in deze publicatie geeft niet noodzakelijk het standpunt of de mening weer van de Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid.

Redactieverantwoordelijke:
dr. Koen Vleminckx, coördinator
Evolutie Sociale Bescherming

Working Paper SOCIALE ZEKERHEID Nr 8

DE BELGISCHE GEPENSIONEERDEN IN KAART GEBRACHT
DEEL 2: EERSTE- EN TWEEDEPIJLERPENSIOENEN BIJ WERKNEMERS

Jos Berghman
Giselda Curvers
Sofie Palmans
Hans Peeters

Centrum voor Sociologisch Onderzoek (CeSO)
Katholieke Universiteit Leuven

Inhoud

Lijst van schema's	3
Lijst van tabellen	3
Lijst van grafieken.....	4
 Inleiding.....	 6
 Hoofdstuk 1. De tweede pijler in het Pensioenkadaster	 8
1.1. Tweedepijlerpensioenen in België: een korte toelichting.....	8
1.2. Het Pensioenkadaster: een stap vooruit in het pensioenonderzoek	11
1.2.1. Een administratieve pensioengegevensbank	12
1.2.2. Gegevens geregistreerd in het Pensioenkadaster.....	14
1.2.3. Het Pensioenkadaster als instrument voor onderzoek.....	16
1.2.4. Kwaliteit van de informatie in het Pensioenkadaster.....	18
1.3. Eerste- en tweedepijlerpensioenen op basis van het Pensioenkadaster.....	19
1.3.1. Steekproefgegevens.....	19
1.3.2. De onderzoekspopulatie.....	20
1.3.3. Afbakening van eerste- en tweedepijlerpensioenen.....	25
 Hoofdstuk 2. Toegang tot de tweede pijler	 27
2.1. Timing van opname tweedepijlerpensioen	27
2.2. Toegang tot de tweede pijler naar achtergrondkenmerken	31
2.2.1. Naar hoogte van het eerstepijlerpensioen.....	33
2.2.2. Naar geslacht.....	36
2.2.2.1. De duur van de vrouwelijke loopbaan.....	39
2.2.2.2. Inkomen tijdens de loopbaan	40
2.2.3. Naar woonplaats.....	41
2.2.4. Naar leeftijd.....	42
2.3. Evolutie van de toegang tot de tweede pijler	42
 Hoofdstuk 3. Tweedepijlerpensioenen uitgekeerd als rente of kapitaal?	 45
3.1. Historische evolutie	45
3.1.1. Periode 1: 1981-1985	46
3.1.2. Periode 2: 1985-1998	48
3.1.3. Periode 3: 1999-2003	49
3.2. Rente of kapitaal naar hoogte eerstepijlerpensioen	49
3.2.1. De parafiscaliteit van tweedepijlerpensioenuitkeringen	52
3.2.2. De fiscaliteit van tweedepijlerpensioenen	53

Hoofdstuk 4. Hoogte van het aanvullende pensioeninkomen.....	56
4.1. Hoogte van de tweedepijlerpensioenen uitgekeerd als kapitaal	56
4.2. Hoogte van de tweedepijlerpensioenen uitgekeerd als rente	58
4.3. Kapitalen en rentes vergelijken	60
4.3.1. Omzetting van kapitaalsuitkeringen in de tweede pijler naar fictieve rentes..	60
4.3.2. Vergelijking 'reële' rentes en 'fictieve' rentes	63
4.4. Het aanvullende pensioeninkomen in kaart gebracht	65
4.4.1. De hoogte van het aanvullende pensioeninkomen naar achtergrondkenmerken	65
4.4.1.1. Naar hoogte eerste pijlerpensioen	67
4.4.1.2. Naar geslacht	68
4.4.1.3. Naar woonplaats en leeftijd	69
4.4.2. Verdeling van de tweedepijlerpensioenen	70
4.5. Het belang van het aanvullend pensioen in het totale pensioeninkomen	73
Besluit	78
Referenties.....	81
Bijlage 1. Omzetting van kapitaal naar fictieve renten op basis van de KVBA-tafels en een rentevoet van 3,5%	85

Lijst van schema's

Schema 1. Subgroepen in het Pensioenkadaster	24
--	----

Lijst van tabellen

Tabel 1. Toegang tot de tweede pijler naar achtergrondkenmerken, rustgepensioneerde werknemers, 2004	33
Tabel 2. Toegang tot de tweede pijler bij rustgepensioneerde werknemers naar hoogte van het eerstepijlerpensioen, 2004.....	34
Tabel 3. Toegang tot de tweede pijler bij mannelijke en vrouwelijke rustgepensioneerde werknemers, 2004	36
Tabel 4. Toegang tot de tweede pijler bij rustgepensioneerde werknemers naar gewest, 2004.....	41
Tabel 5. Aandeel bedienden in de privé-sector naar gewest, 1970-2005.....	41
Tabel 6. Toegang tot de tweede pijler bij rustgepensioneerde werknemers naar leeftijd, 2004.....	42
Tabel 7. Toegang tot de tweedepijler bij rustgepensioneerde werknemers naar geslacht, instroom 2001-2004.....	43
Tabel 8. Omzetting naar fictieve rentes bij opname in kapitaal.....	47
Tabel 9. Belastingtarieven van toepassing bij gepensioneerden met een pensioen aan tarief alleenstaande en aan gezinstarief naar vorm van opname tweedepijlerpensioen, inkomsten 2004.....	55
Tabel 10. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als kapitaal in euro, rustgepensioneerde werknemers, 2004	57
Tabel 11. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als kapitaal in euro, rustgepensioneerde werknemers, instroom 2004	57
Tabel 12. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als kapitaal in euro naar deciel, 2004.....	57
Tabel 13. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als kapitaal in euro naar deciel en geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2004.....	58
Tabel 14. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als maandelijkse rente in euro, rustgepensioneerde werknemers, 2004	59
Tabel 15. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als maandelijkse rente in euro, rustgepensioneerde werknemers, instroom 2004	59
Tabel 16. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als maandelijkse rente in euro naar deciel, rustgepensioneerde werknemers, 2004	59
Tabel 17. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als maandelijkse rente in euro naar deciel en geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2004	60

Tabel 18. Omzetting van kapitaal naar fictieve rente naar omzettingswijze, geslacht, leeftijd en jaar van kapitaalopname, voor een kapitaal van 100.000 euro.....	63
Tabel 19. Gemiddelde tweedepijlerpensioen in 'fictieve' rente en 'reële' rente, rustgepensioneerde werknemers, 2004	64
Tabel 20. Gemiddelde tweedepijlerpensioen in 'fictieve' rente en 'reële' rente, rustgepensioneerde werknemers, instroom 2004	64

Lijst van grafieken

Grafiek 1. Leeftijdsverdeling bij de ingang van het tweedepijlerpensioen naar geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2004	28
Grafiek 2. Opname van het tweedepijlerpensioen in vergelijking met de ingang van het eerstepijlerpensioen, rustgepensioneerde werknemers, instroom 1997-1999	29
Grafiek 3. Opname van het tweedepijlerpensioen in vergelijking met de ingang van het eerstepijlerpensioen naar geslacht, rustgepensioneerde werknemers, instroom 1997-1999.....	30
Grafiek 4. Opname van het tweedepijlerpensioen in vergelijking met de ingang van het eerstepijlerpensioen naar uitkeringsvorm (rente of kapitaal), rustgepensioneerde werknemers, instroom 1997-1999.....	30
Grafiek 5. Toegang tot de tweede pijler naar de hoogte van het eerstepijlerpensioen, percentages, rustgepensioneerde werknemers, 2004	35
Grafiek 6. Toegang tot de tweede pijler naar de hoogte van het eerstepijlerpensioen, percentages, rustgepensioneerde werknemers, 2004	37
Grafiek 7. Verdeling van het pensioeninkomen uit de eerste pijler* naar geslacht, percentages, rustgepensioneerde werknemers, 2004	38
Grafiek 8. Toegang tot de tweede pijler naar jaar wettelijke pensionering en geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2004	44
Grafiek 9. Percentage rustgepensioneerde werknemers met een tweedepijlerpensioen naar uitkeringsvorm en jaar wettelijke pensionering, rustgepensioneerde werknemers, 1980-2004.....	46
Grafiek 10. Verhouding rente versus kapitaal bij gepensioneerde werknemers (rustpensioen tarief alleenstaande) met een tweedepijlerpensioen naar hoogte totaal pensioeninkomen, België, 2004.....	50
Grafiek 11. Verhouding rente versus kapitaal bij gepensioneerde werknemers (rustpensioen tarief gezin) met een tweedepijlerpensioen naar hoogte totaal pensioeninkomen, België, 2004.....	50
Grafiek 12. Inkomensverdeling 'fictieve' rente en 'reële' rente, rustgepensioneerde werknemers, 2004	65

Grafiek 13. Inkomensverdeling van het pensioeninkomen uit de tweede pijler, rustgepensioneerde werknemers, 2004	66
Grafiek 14. Hoogte van het tweedepijlerpensioen naar achtergrondkenmerken, rustgepensioneerde werknemers, 2004	67
Grafiek 15. Het mediaan tweedepijlerpensioen naar hoogte van het eerstepijlerpensioen*, rustgepensioneerde werknemers, 2004	68
Grafiek 16. Inkomensverdeling van het tweedepijlerpensioen naar geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2004	69
Grafiek 17. Vergelijking van de verdeling van het eerstepijlerpensioen en tweedepijlerpensioen, rustgepensioneerde werknemers, 2004	71
Grafiek 18. Vergelijking van de verdeling van het tweedepijlerpensioen bij mannen en vrouwen, rustgepensioneerde werknemers, 2004	72
Grafiek 19. Vergelijking van de verdeling van het tweedepijlerpensioen uitgekeerd in rente of kapitaal, rustgepensioneerde werknemers, 2004	73
Grafiek 20. Gemiddeld pensioeninkomen uit de eerste en tweede pijler naar geslacht, volledige groep rustgepensioneerde werknemers, rustgepensioneerde werknemers met een tweedepijlerpensioen en rustgepensioneerde ambtenaren, 2004.....	74
Grafiek 21. Gemiddelde totale pensioen uit eerste en tweede pijler naar hoogte van het wettelijke pensioen, volledige groep rustgepensioneerde werknemers, rustgepensioneerde werknemers met een tweedepijlerpensioen en rustgepensioneerde ambtenaren, 2004	75
Grafiek 22. Inkomensverdeling van het totale pensioeninkomen, rustgepensioneerde werknemers, 2004	76
Grafiek 23. Vergelijking van de verdeling van het eerstepijlerpensioen en het totale pensioeninkomen, rustgepensioneerde werknemers, 2004	77

Inleiding

Met de groeiende behoefte van gepensioneerden aan een hoger vervangingsinkomen na pensionering wordt de toereikendheid van het wettelijk pensioen vandaag steeds meer in vraag gesteld. Door de gestegen levensverwachting en verbeterde levenskwaliteit luidt het moment van pensionering het begin in van een nieuw leven met nieuwe mogelijkheden en projecten. Zo blijkt uit de prospectieve sterftetafels van de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI, 2006) dat 65-jarige mannen en vrouwen in 2004 gemiddeld nog 17 en 21 jaar voor de boeg hebben.

De wettelijke pensioenvoorzieningen lijken hierbij steeds minder in staat om te voldoen aan de verwachtingen van de gepensioneerden. Het huidige niveau van de wettelijke pensioenen is immers te laag om de levensstandaard na pensionering te verzekeren. Zo bedroeg in 2004 het mediane rustpensioen berekend aan het alleenstaandentariaf voor werknemers 885 euro op maandbasis (Berghman, Curvers, Palmans & Peeters, 2007). Dit is slechts 100 euro meer dan de armoedegrens van 822 euro per maand zoals bepaald in de EU-SILC bevraging voor België.¹

De sterke inkomensval waarmee gepensioneerden worden geconfronteerd blijkt onder meer ook uit recente OESO-cijfers (OECD, 2007) over de vervangingsratio in het wettelijke pensioenstelsel. Door na te gaan in welke mate het pensioeninkomen het vroegere arbeidsinkomen 'vervangt', krijgt men zicht op de inkomensval na pensionering. De OECD neemt hierbij niet de werkelijke lonen en pensioenen van gepensioneerden in rekening maar gaat op basis van de vigerende wetgeving de situatie na voor een theoretisch typegeval.² Zo zou het netto rustpensioen voor een alleenstaande man die 40 jaar voltijds werkte aan het gemiddelde loon als werknemer³ in 2004 63 procent bedragen van zijn gemiddelde netto loopbaaninkomsten. Met andere woorden, het inkomen van deze man daalt bij pensionering met ongeveer een derde. Deze inkomensval zal zich sterker manifesteren naarmate de gepensioneerde meer verdiende tijdens zijn loopbaan omdat bij de pensioenberekening een loonplafond wordt toegepast. Zo zou het inkomen na pensionering van onze gepensioneerde met maar liefst 60 procent dalen indien hij twee maal het gemiddelde loon had verdiend tijdens zijn loopbaan.

¹ De armoedemaat voor een bepaald land wordt bepaald aan de hand van het mediaan equivalent beschikbaar inkomen van een bevraagde representatieve steekproef. Als het individuele equivalent beschikbare inkomen lager ligt dan 60 procent van het mediaan huishoudelijk equivalent inkomen, dan heeft deze persoon een verhoogd armoederisico. De armoedegrens voor 2004 bedraagt dus 9.863 euro per jaar of 822 euro per maand (FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie, 2007, s.p.).

² Empirische vervangingsratio's zijn op dit moment niet beschikbaar voor België.

³ Het gemiddelde loon van een werknemer bedroeg in 2004 35.578 euro (OECD, 2007, p.15).

Tweedepijlerpensioenen worden dan ook steeds vaker naar voor geschoven om de inkomensval na pensionering op te vangen. Hoewel het belang van de tweede pijler voor de inkomensbescherming van ouderen steeds meer toenam gedurende de laatste decennia, bleven deze aanvullende pensioenen in het verleden evenwel grotendeels 'onzichtbaar' (Peeters, Van Gestel, Gieselink, Berghman & Van Buggenhout, 2003). Voortbouwend op Berghman e.a. (2007), zal deze paper het geschetste plaatje van de wettelijke pensioenbescherming vervolledigen met de aanvullende pensioenbescherming van de tweede pijler. Meer specifiek worden de eerste- en tweedepijlerpensioenen in kaart gebracht voor de rustgepensioneerde werknemers op basis van het Pensioenkadaster.

De working paper bestaat uit vier hoofdstukken.⁴ In het *eerste hoofdstuk* worden de pensioenbegrippen en gegevensbron toegelicht die worden gebruikt bij deze studie over het pensioeninkomen uit de eerste en tweede pijler van de Belgische gepensioneerde werknemer. Het *tweede hoofdstuk* focust op de vragen die rijzen rond het democratische karakter van de opkomende aanvullende pensioenvoorzieningen. Hierbij wordt nagegaan wanneer de gepensioneerde het tweedepijlerpensioen opneemt, hoeveel en vooral welke gepensioneerden een beroep kunnen doen op een aanvullende pensioenuitkering en tot slot hoe de toegang tot de tweede pijler is geëvolueerd. In het *derde hoofdstuk* wordt ingegaan op de uitkeringsvorm van het tweedepijlerpensioen. Wettelijke pensioenen worden in de regel periodiek uitgekeerd, maar hoe zit dat met de aanvullende pensioenen? Is de uitkeringsvorm afhankelijk van de socio-economische achtergrond van de gepensioneerde en zijn er verschillen waar te nemen tussen oud en recent gepensioneerden? Met het *vierde hoofdstuk* over de hoogte van de aanvullende pensioenuitkeringen wordt het beeld van het pensioenpakket van rustgepensioneerde werknemers vervolledigd. Verschilt de hoogte naargelang de vorm waarin het pensioen wordt uitgekeerd? Zorgt de tweede pijler voor een substantiële verhoging van het totale pensioeninkomen en vooral is die verhoging dan voor alle gepensioneerden gelijk? Deze vragen komen aan bod in dit laatste hoofdstuk.

Hoewel deze working paper grotendeels beschrijvend moet blijven, worden er gaandeweg ook verklaringen gesuggereerd bij de gepresenteerde cijfers. Aangezien het in deze studie nog niet mogelijk was om ook de loopbaan en levensloop van de gepensioneerden in de analyses op te nemen, zijn de verklaringen echter eerder provisoir. In vervolgonderzoek zullen de pensioengegevens gekoppeld worden aan loopbaan- en huishoudgegevens om de verklarende factoren voor de toegang tot en hoogte van het eerste- en tweedepijlerpensioen verder te onderzoeken.⁵

⁴ Deze paper is mede tot stand gekomen dankzij de bereidwillige medewerking en nuttige tips van An Taelmans en Rika Verpoorten (CeSO), Koen Vleminckx en Guy Van Camp (FOD SZ), Chris Brijs (KSZ), Ludo De Bondt (RIZIV), Anna Maria Busacca en haar collega's (SmaIS-MvM), Peter Slock (RVP), Philippe Delfosse (KVBA), Yves Stevens en Paul Roels (ISR) en Steven Janssen (Sigedis).

⁵ Zo kan aan de hand van een koppeling van de Pensioenkadastergegevens aan het Rijksregister het pensioenpakket op huishoudniveau worden onderzocht. Met een koppeling aan de arbeidsmarktgegevens uit het Datawarehouse Arbeidsmarkt & Sociale Bescherming en CIMiRe kan de invloed van de loopbaan en het beroepsinkomen worden nagegaan. Dit vervolgonderzoek wordt gefinancierd door de Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid in het project 'Toereikende pensioenen voor gepensioneerde huishoudens'.

Hoofdstuk 1. De tweede pijler in het Pensioenkadaster

Om een adequaat beeld te kunnen schetsen van het individuele pensioenpakket van de Belgische gepensioneerde, geeft deze working paper een overzicht van de tweedepijlerpensioenen die steeds vaker de eerstepijlerpensioenen aanvullen. In dit eerste hoofdstuk worden de pensioenbegrippen en de data toegelicht die hierbij worden gebruikt. Het hoofdstuk bestaat uit drie paragrafen.

In de *eerste paragraaf* staan we stil bij de verschillende voorzieningen van inkomensbescherming in het Belgische pensioenlandschap. Hierbij wordt het onderscheid tussen de drie pensioenpijlers toegelicht alsook de terminologie en het juridische kader rond de tweede pijler. Een *tweede paragraaf* beschrijft het opzet en de inhoud van het Pensioenkadaster, de databank waarop de in deze working paper gepresenteerde analyses zijn gebaseerd. Hierbij worden ook de mogelijkheden en tekortkomingen van de pensioengegevensbank aangegeven wanneer deze wordt gebruikt in het kader van wetenschappelijk onderzoek. *Ter afronding* van dit hoofdstuk wordt de onderzoekspopulatie beschreven.

1.1. Tweedepijlerpensioenen in België: een korte toelichting

Begin jaren tachtig werd het concept van de 'drie pijlers' ontwikkeld om het samengaan van publieke en private voorzieningen binnen de sociale zekerheid te begrijpen. Aanvankelijk werd de metafoor van de verschillende pijlers voornamelijk in een normatief discours gebruikt waarbij een eerste pijler beperkt moest blijven tot een minimale basisbescherming en de tweede en derde pijler moesten instaan voor het op peil houden van de vervangingsratio.⁶ Tegenwoordig wordt het concept van de drie pensioenpijlers steeds meer op een beschrijvende manier gebruikt, waarbij de verschillende pijlers wijzen op een andere herkomst van de constitutieve bestanddelen van het pensioenpakket.

Hoe de verschillende pijlers best worden gedefinieerd hangt nauw samen met de doelstelling van het gemaakte onderscheid. Verschillende auteurs hanteren dan ook onderscheiden definities van de verschillende pijlers (vergelijk bijvoorbeeld Adema & Ladaique (2005), Pedersen (2004) en Peeters, Debels, Verschraegen & Berghman (2008)). Deze working paper volgt de in België gangbare praktijk en onderscheidt de verschillende pijlers als volgt:

⁶ Zo schreef de belangenvereniging van verzekeraars in 1983 (BVVO, p. 73): 'De eerste pijler die verwant is aan het huidige repartiestelsel, dat ruimschoots de ontvangsten herverdeelt en waarvan de reserves over het algemeen beperkt zijn; de tweede pijler is die van de professionele voorzorg die vrij moet blijven ...; het beheer ervan zou, onder staatstoezicht, toevertrouwd worden aan verzekeraars of pensioenfondsen; het zou stoelen op een mechanisme dat reserves aanlegt; de derde pijler berust op een persoonlijke daad van voorzorg en besparing door middel van een individuele levensverzekering die uiteindelijk fiscaal meer zou moeten aangemoedigd worden'.

De eerste pijler bestaat uit het verplichte, door repartitie gefinancierde en op nationaal niveau door de overheid georganiseerde pensioen. Binnen de eerste pijler wordt een onderscheid gemaakt tussen de regelingen voor werknemers, voor zelfstandigen en voor ambtenaren (voor meer toelichting zie Berghman, e.a., 2007).

In tegenstelling tot de eerste pijler, komt de overheid binnen de tweede en derde pijler slechts onrechtstreeks tussenbeide via fiscale stimulering en allerhande vormen van regulering. De tweede pijler onderscheidt zich daarbij van de derde pijler door het arbeidsgebonden karakter. Zowel het tweede- als het derdepijlerpensioen wordt – in de regel – via kapitalisatie opgebouwd.

Binnen de tweede pijler bestaan in België zowel regelingen voor werknemers als voor zelfstandigen. Gegeven de hoge vervangingsratio's van de eerste pijler binnen het ambtenarenstelsel is een tweedepijlerpensioen hier zeer uitzonderlijk. De tweede pijler bij *werknemers* wordt opgebouwd op ondernemings- of sectorniveau. Daarbij wordt gewoonlijk een onderscheid gemaakt tussen collectieve ondernemingspensioenen (aanvullende pensioenen ingericht op sectorniveau en toegekend aan een groep werknemers), individuele ondernemingspensioenen (toegekend aan een specifiek individu) en sectorpensioenen (aanvullende pensioenen ingericht op sectorniveau). Vaak wordt verder een onderscheid gemaakt naargelang de financiering extern gebeurt via een verzekeraar of een pensioenfonds, dan wel op een andere manier wordt gefinancierd (cf. infra).⁷ De tweede pijler bij *zelfstandigen* omvat voornamelijk het Vrij Aanvullend Pensioen voor Zelfstandigen (VAPZ), alsook voor zelfstandige bedrijfsleiders allerhande bedrijfsleidersregelingen⁸. Vóór de Wet Aanvullende Pensioenen Zelfstandigen (WAPZ)⁹ bestonden tevens afzonderlijke regelingen voor bepaalde vrije beroepen zoals geneesheren, apothekers, tandartsen, notarissen, advocaten en gerechtsdeurwaarders.

Daar waar de eerste pijlerpensioenen periodiek worden uitgekeerd¹⁰, kunnen de pensioenen in de tweede pijler onder twee vormen worden uitgekeerd: als rente of als kapitaal. Wordt het opgebouwde tweedepijlerpensioen uitgekeerd *als rente*, dan ontvangt de gepensioneerde vanaf de opname van zijn pensioen op regelmatige tijdstippen, bijvoorbeeld maandelijks, een aanvulling bovenop het wettelijk pensioen voor een bepaalde periode of levenslang. Met het oog op een levenslange periodieke uitkering wordt het opgebouwde pensioenkapitaal dan afhankelijk van de verwachte levensduur in een rente omgezet. Bij een uitkering *als kapitaal* wordt het volledige opgebouwde pensioenkapitaal in één keer opgenomen. De vorm van de tweedepijleruitkering wordt

⁷ Voor een meer theoretisch omkaderde definitie van de verschillende pensioenpijlers zie Peeters e.a. (2003). Voor een overzicht van de tweedepijlerpensioenen die bestonden vóór de Wet-Colla zie Cousy & Claassens (1988), voor een juridische omkadering van de situatie na de Wet-Colla zie Pertry, Roels & Van Eesbeeck (2000) en voor een juridische stand van zaken na de WAP zie De Brabanter, Gieselink, Pertry, Roels en Stevens (2004).

⁸ Voor een bespreking van de aanvullende pensioenregelingen die openstaan voor zelfstandige bedrijfsleiders, zie Van Eesbeeck & Vereycken (2004).

⁹ Art. 41-82 van de Programmawet (I) van 24 december 2002, B.S., 31 december 2002.

¹⁰ Uitzondering hierop vormt de vroegere regeling van vrije verzekeren. De vrije verzekering ontstond in 1826 complementair aan de wettelijke stortingen van de individuele kapitalisatie. De regeling bood vooruitziende personen de mogelijkheid om vrijwillige stortingen te doen, die op hun oude dag toegang gaven tot een klein, door de staat gewaarborgd pensioen. De Wet van 12 februari 1963 heeft deze regeling sterk uitgehold en in 1998 werd het stelsel overgenomen door de RVP. Om pragmatische redenen besliste de RVP om de pensioenen die werden opgebouwd binnen dit stelsel uit te betalen als kapitalen. Het gaat immers om een groot aantal rentes van beperkte omvang, waardoor ze een aanzienlijke administratieve last vormen (RVP, 2003).

vastgelegd in het pensioenreglement. Dit reglement kan ook een keuzemogelijkheid voorzien of een combinatie van beide uitkeringsvormen.

Onder de *derde* pijler verstaat men de door de overheid fiscaal aangemoedigde vormen van langetermijnsparen, zoals het pensioensparen. In tegenstelling tot de tweede pijler kan iedereen vrij deelnemen aan de derde pijler, ongeacht zijn of haar professioneel statuut.

Omwille van databeperkingen worden in deze paper enkel de rustpensioenen in de eerste en tweede pijler voor werknemers in kaart gebracht. De stelsels voor zelfstandigen en ambtenaren blijven buiten beschouwing, evenals de pensioenvoorzieningen in de derde pijler. De motivatie achter deze afbakening komt verder aan bod (cf. paragraaf 1.3.).

De termen 'wettelijk pensioen' en 'eerstepijlerpensioen' worden in de loop van dit onderzoek naast elkaar gebruikt zoals ook 'aanvullend pensioen' en 'tweedepijlerpensioen' als synoniemen worden beschouwd. Merk op dat dit niet volledig accuraat is. Zo kunnen bijvoorbeeld bepaalde tweedepijlerpensioenen voor ambtenaren evenzeer als wettelijke pensioenen worden bestempeld. Dat is bijvoorbeeld zo wanneer een aanvullend pensioen wordt opgebouwd voor managers binnen de overheid aangezien dit bij wet wordt geregeld.¹¹ Bovendien worden derdepijlerpensioenen veelal ook onder de waaier van aanvullende pensioenen geplaatst.¹²

Tweedepijlerpensioenen bleven lange tijd slechts zeer beperkt gereguleerd. De wetgeving was zeer sterk verspreid, zeer verschillend al naargelang het financieringsvehikel (pensioenfonds, groepsverzekering of Fonds voor Bestaanszekerheid) en veeleer prudentieel dan sociaal van aard.¹³ Dit veranderde pas, toen na een jarenlange discussie op 3 april 1995 de Wet-Colla werd goedgekeurd.¹⁴

De Wet-Colla wilde binnen de tweede pijler een betere bescherming bieden aan de werknemers. Hiertoe werd onder meer het beginsel van de gelijke behandeling opgenomen en werd het recht op inspraak en informatie voor de aangeslotenen verbeterd. De belangrijkste doorbraak was misschien wel de uniforme regeling voor de verworven rechten. De Wet-Colla legde vast dat de werknemer al na één jaar aansluiting aanspraak kon maken op de pensioenreserve die voor hem werd opgebouwd, en dit onafhankelijk van het feit of het aanvullend pensioen werd beheerd door een pensioenfonds of een verzekeraar.

¹¹ Wet van 4 maart 2004 houdende toekenning van aanvullende voordelen inzake rustpensioen aan personen die werden aangesteld om een management- of staffunctie uit te oefenen in een overheidsdienst, *B.S.*, 26 maart 2004.

¹² In de jaren '50 sprak men bovendien over aanvullende pensioenen als men het over de huidige eerste pijler had, met name verplichte pensioenvorming gefinancierd via repartitie en nationaal geadmistreerd (zie bijvoorbeeld Van Geel, 1951).

¹³ Voor een overzicht van de wetgeving die van kracht was voor de Wet-Colla van 1995, zie Pertry, Roels & Van Eesbeeck (2000, p. 36).

¹⁴ Reeds in 1987 werkten de toenmalige ministers van sociale zaken en financiën Dehaene en Maystadt aan een voorloper van de wet Colla. Voor een overzicht van de wetgevende geschiedenis die aan de wet Colla is vooraf gegaan zie Pertry, Roels & Van Eesbeeck (2000, pp. 26-32).

Ondanks deze belangrijke verwezenlijkingen bevestigde de Wet-Colla echter eerder de rol van aanvullende voorzieningen in het Belgische pensioenlandschap dan ze te versterken. Bovendien vielen niet alle tweedepijlerpensioenen binnen het nieuwe wettelijke kader. Zo was de wet niet van toepassing op de individuele ondernemingspensioenen en ook over de sectorpensioenen bestond onduidelijkheid (Stevens & Van Buggenhout, 2000, pp. 39-71). Met de inwerkingtreding van de nieuwe Wet op de Aanvullende Pensioenen (WAP)¹⁵ op 1 januari 2004 veranderde dit. De WAP bood immers voor het eerst een geïntegreerd juridisch kader voor alle vormen van aanvullende werknemerspensioenen.

Aangezien deze working paper betrekking heeft op de gepensioneerde bevolking in 2001 tot 2004 is de nieuwe WAP-wetgeving niet van toepassing op de aanvullende pensioenopbouw van deze gepensioneerden. De hier geanalyseerde aanvullende pensioenen zijn dus opgebouwd in een tijdperk waar van de huidige WAP-wetgeving of generatiepact geen sprake was. Indien toch wordt ingegaan op dit nieuw wetgevend kader gebeurt dit dan ook in een afzonderlijk kaderstuk (cf. hoofdstuk 3, paragraaf 3.3.2).

1.2. Het Pensioenkadaster: een stap vooruit in het pensioenonderzoek

De toegenomen aandacht voor pensioenen staat in scherp contrast met de beperkte informatie die hierover in België beschikbaar is. Het potentieel van de administratieve data wordt niet ten volle benut en de statistieken die er op dit moment uit voortvloeien moeten met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. De ontsluiting van de gegevens uit het Pensioenkadaster betekent dan ook een nieuwe stap in het pensioenonderzoek. Aan de hand van een analyse van deze administratieve databank kan een groot deel van de kloof worden overbrugd tussen de vraag naar en beschikbaarheid van informatie die nodig is om het pensioendebat ten gronde te voeren. Op basis van het Pensioenkadaster kan immers betrouwbare informatie worden geleverd over eerste- én tweedepijlerpensioenen. In deze paragraaf wordt het opzet en de inhoud van het Pensioenkadaster beschreven en wordt uitgelegd hoe de databank als instrument voor pensioenonderzoek kan dienen.

¹⁵ Wet van 28 april 2003 betreffende de aanvullende pensioenen en het belastingsstelsel van die pensioenen en van sommige aanvullende voordelen inzake sociale zekerheid (WAP), *B.S.*, 15 mei 2003.

1.2.1. Een administratieve pensioengegevensbank

Het Pensioenkadaster is momenteel de omvangrijkste en meest actuele pensioengegevensbank waarover ons land beschikt. Met het oog op administratieve doeleinden wordt in de databank voor de volledige gepensioneerde bevolking informatie geregistreerd over de uitgekeerde eerste- en tweedepijlerpensioenen in België.¹⁶ Als administratieve databank heeft het kadaster evenwel een lange weg afgelegd, waarbij de doelstellingen gaandeweg werden uitgebreid en de gegevens werden verbeterd.

Oorspronkelijk werd de gegevensbank uitgebouwd door het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (RIZIV) voor de toepassing van de ZIV-inhouding. Sinds 1 oktober 1980 wordt immers op elke pensioenuitkering een inhouding verricht voor de gezondheidszorg (De Nauw, 1983).¹⁷ De instellingen die pensioenen uitbetalen innen 3,55 procent van het pensioenbedrag en storten de opbrengst aan het RIZIV. De inhouding is van toepassing op het totale pensioeninkomen, dus zowel op de wettelijke (eerste pijler) als de aanvullende (tweede pijler) pensioenen, tenzij het bedrag van het totale pensioen lager is dan een bepaald drempelbedrag.¹⁸ Om de ZIV-inhouding te verrichten was het dus noodzakelijk om van iedere gepensioneerde de totale pensioeninkomsten te kennen en cruciale gegevens bij te houden over de identiteit van de uitbetalinginstellingen en gepensioneerden en de details over de pensioenuitkeringen. De gegevensbank die werd opgebouwd met de aangiftes van alle uitbetalinginstellingen maakte het mogelijk om de ZIV-inhouding correct te innen.

Sinds 1995 wordt een tweede sociale bijdrage op pensioenen geïnd, de solidariteitsbijdrage.¹⁹ Deze bijdrage werd ingevoerd om de solidariteit tussen de gepensioneerden te versterken en de opbrengsten worden aangewend voor selectieve welvaartsaanpassingen van de laagste pensioenen. Het gaat om een progressieve inhouding die wordt berekend op het geheel van wettelijke en aanvullende pensioenen, rekening houdend met de hoogte van het pensioen en de gezinslast. Ook deze bijdrage wordt slechts toegepast als het totale pensioenbedrag een bepaalde drempel overschrijdt. Hoewel de berekening gebaseerd is op het totale pensioenbedrag, wordt de

¹⁶ Het Pensioenkadaster bevat informatie over daadwerkelijk uitbetaalde pensioenvoordelen in de eerste en tweede pijler en *niet* over bijdragen die door werkgevers en werknemers werden geleverd voor de opbouw van een pensioenreserve. Het Pensioenkadaster mag dan ook niet verward worden met de nieuwe gegevensbank voor aanvullende pensioenen die zal worden opgericht in navolging van de beslissing van de Ministerraad van 5 mei 2006 (Programmawet van 27 december 2006, *B.S.*, 28 december 2006 en Koninklijk Besluit van 25 april 2007 tot uitvoering van artikel 306 van de programmawet van 27 december 2006, *B.S.*, 16 mei 2007). De nieuwe databank zal informatie centraliseren van private pensioeninstellingen over de *opbouw*fase van het tweedepijlerpensioen en zal worden beheerd door de vzw Sigedis.

¹⁷ K.B. van 15 september 1980 tot uitvoering van art. 191, 1ste lid, 7° van de wet betreffende de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen, gecoördineerd op 14 juli 1994, *B.S.*, 23 september 1980.

¹⁸ Op 1 oktober 2006 bedroeg het drempelbedrag 1.159,82 euro voor gepensioneerden zonder gezinslast en 1.374,55 euro voor gepensioneerden met gezinslast. Elke instelling die wettelijke pensioenen uitkeert moet de inhouding van ambtswege verrichten op voorwaarde dat het uitbetaalde pensioenbedrag hoger is dan de drempel. De instellingen die aanvullende pensioenen uitbetalen zijn altijd verplicht de 3,55 procent te innen op het uitbetaalde bedrag zonder rekening te houden met de drempel. Als dit tot gevolg heeft dat het totale pensioenbedrag lager wordt dan de drempel betaalt het RIZIV de teveel geïnde bijdrage terug aan de gepensioneerden.

¹⁹ Art. 68, Wet van 30 maart 1994 houdende sociale bepalingen, *B.S.*, 31 maart 1994.

bijdrage niet afgehouden van elke pensioenuitkering.²⁰ Bij de invoering werd bepaald dat ook de berekening van de solidariteitsbijdrage diende te gebeuren op basis van de gegevens die het RIZIV inzamelde.

Een jaar later werd bovendien de berekening van de bedrijfsvoorheffing, die sinds 1 januari 1996 van toepassing is op de gepensioneerden, eveneens afgestemd op de informatie in de pensioengegevensbank (Van Gorp & De Bondt, 1998). Deze voorheffing vormt een voorschot op de personenbelasting die definitief wordt gevestigd op basis van de gegevens in de belastingsaangifte. De bedrijfsvoorheffing is afhankelijk van het pensioenbedrag en het aantal kinderen ten laste.²¹ Bij het vaststellen van de voorheffing wordt rekening gehouden met alle belastbare voordelen ten laste van de Rijksdienst voor Pensioenen (RVP) en met 95 procent van het brutobedrag van alle andere voordelen, die in aanmerking komen voor de berekening van de solidariteitsbijdrage, met uitzondering van de buitenlandse pensioenen en de kapitalen.

De bijkomende doelstellingen van de pensioengegevensbank maakten een toename van de opgeslagen informatie noodzakelijk evenals een uitbreiding van de aangifteplicht voor de pensioeninstellingen. Hervormingen drongen zich dus op en vanaf 1996 werd een eigen wettelijk bestaan gegeven aan de oorspronkelijke databank van het RIZIV. In de wet die de organisatie van de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid (KSZ) regelde, werd een artikel toegevoegd waarmee het Pensioenkadaster werd opgericht.²² Vanaf dan wordt de databank gezamenlijk beheerd door het RIZIV en de RVP met het oog op de inning van de ZIV-inhouding, de solidariteitsbijdrage en de bedrijfsvoorheffing.

Omdat de sociale en fiscale bijdragen op pensioenen worden berekend op basis van het Pensioenkadaster moet de gegevensbank up-to-date worden gehouden. Daarom zijn alle instellingen die pensioenen uitbetalen er wettelijk toe verplicht dit mee te delen aan Smals-MvM, de instelling die belast is met de technische ondersteuning en de inzameling van de pensioengegevens. Het kadaster wordt met andere woorden gevoed door de aangiften van de uitbetalende pensioeninstellingen. Voor elke betaling van een pensioen moet er een aangifte worden ingediend waarin zowel de informatie over het pensioenrecht, de kenmerken van de pensioenuitkering, de persoonskenmerken van de begunstigde als de bedragen van de fiscale en sociale inhoudingen worden opgenomen. Wanneer de pensioeninstellingen niet aan hun aangifteplicht voldoen, worden zij gesanctioneerd.

²⁰ De aanvullende pensioenen, uitgekeerd vóór 1997 in de vorm van een periodieke rente of een eenmalig kapitaal, worden wél in aanmerking genomen voor de vaststelling van het bedrag van de solidariteitsbijdrage, maar de bijdrage zelf wordt enkel afgehouden van de Belgische wettelijke pensioenen. De uitkeringen in kapitaal worden hiertoe omgezet naar fictieve rentes. De aanvullende kapitalen uitbetaald vanaf 1 januari 1997 worden onderworpen aan een eenmalige solidariteitsafhouding. Ook de pensioenen uitbetaald door een buitenlandse pensioeninstelling worden in rekening gebracht voor de bepaling van de solidariteitsbijdrage, maar de afhouding wordt enkel verricht op de Belgische wettelijke pensioenen.

²¹ Hoofdstuk 3 van bijlage III van het Koninklijk Besluit tot uitvoering van het Wetboek van de inkomstenbelasting 1992.

²² In artikel 65 van de wet van 29 april 1996 houdende sociale bepalingen wordt een artikel (art. 9bis) toegevoegd aan de wet van 15 januari 1990 houdende de oprichting en organisatie van een Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid.

1.2.2. Gegevens geregistreerd in het Pensioenkadaster

In het Pensioenkadaster worden alle eerstepijlerpensioenen ten laste van het Belgische pensioenstelsel geregistreerd.²³ Deze eerstepijlerpensioenen omvatten de rust-, overlevings- en echtscheidingspensioenen voor werknemers, zelfstandigen en ambtenaren. Ook de ouderdoms- en weduwerentes worden opgenomen in het kadaster. Deze rentes worden uitgekeerd aan werknemers of aan weduwen²⁴ van werknemers die nog hebben bijgedragen aan het vroegere wettelijke kapitalisatiestelsel. Daarnaast moeten alle rust- en overlevingspensioenen ten laste van een buitenlandse pensioeninstelling of een supranationale instelling worden aangegeven.²⁵ Op die pensioenen zelf kunnen geen inhoudingen worden verricht, maar zij worden wel mee in rekening genomen bij de berekening van de inhoudingen op de Belgische pensioenen. De buitenlandse en supranationale pensioeninstellingen zijn niet aan de aangifteplicht onderworpen, maar kunnen de door hun uitbetaalde pensioenen wel vrijwillig aangeven. De gepensioneerden daarentegen zijn wel verplicht om de pensioenen die ze in het buitenland hebben opgebouwd aan te geven bij de RVP. Over deze aangifteplicht bestaan echter geen duidelijke richtlijnen en in werkelijkheid zouden weinig gepensioneerden er van op de hoogte zijn.

Ook de tweedepijlerpensioenen voor werknemers en zelfstandigen zijn verplicht aan te geven pensioenen. De tweede pijler voor *werknemers* omvat de collectieve en individuele pensioentoezeggingen ingericht door de werkgever en de sectorpensioenstelsels georganiseerd op het niveau van de bedrijfstak. De tweedepijlerpensioenen die worden opgenomen vóór de pensioenleeftijd moeten evenzeer worden aangegeven aan het Pensioenkadaster (RIZIV, 2005). Vroegtijdige afkopen van een kapitaal, zoals deze opnames vaak worden genoemd, kwamen voor de WAP bijvoorbeeld vaak voor wanneer een werknemer de onderneming verliet.²⁶ Ook wat betreft de aanvullende pensioenen opgebouwd in het buitenland zijn de gepensioneerden zelf in principe verplicht om de uitbetalingen aan te geven bij de RVP. Maar net als bij de aangifte van de wettelijke buitenlandse pensioenen, kan ervan uit gegaan worden dat dit in de praktijk niet gebeurt.

²³ Art. 1 KB van 15 september 1980 tot uitvoering van art. 191, lid 1, 7° Wet gecoördineerd op 14 juli 1994 betreffende de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen, *B.S.*, 23 september 1980; Art. 1 KB van 28 oktober 1994 ter uitvoering van art. 68 van de wet van 30 maart 1994 houdende sociale bepalingen, *B.S.*, 29 december 1994.

²⁴ Er worden geen rentes toegekend aan de weduwnaars uit hoofde van de activiteit van de overleden echtgenoten.

²⁵ Art. 1 KB van 15 september 1980, *B.S.*, 23 september 1980; Art. 1 KB van 28 oktober 1994, *B.S.*, 29 december 1994.

²⁶ Sinds de WAP is de minimale pensioenleeftijd voor het tweedepijlerpensioen in principe 60 jaar. De opname van het tweedepijlerpensioen vanaf 60 blijft ook mogelijk als het wettelijk pensioen pas later ingaat (bijvoorbeeld op 65 jaar). Vóór de WAP konden afkopen worden voorzien op vroegere leeftijden. Omdat de nieuwe minimale pensioenleeftijd een grote ommekeer betekent in vergelijking met de vroegere afkoopmogelijkheden werden in de WAP een aantal overgangsmaatregelen voorzien. De nieuwe pensioenleeftijd zal voor alle bestaande pensioentoezeggingen pas volledig uitwerking krijgen vanaf 2010. Voor nieuwe pensioentoezeggingen geldt de minimale pensioenleeftijd wel onverkort (De Brabanter, e.a., 2004).

Binnen de tweede pijler voor *zelfstandigen* worden het Vrij Aanvullend Pensioen voor Zelfstandigen (VAPZ), het aanvullende pensioen voor bepaalde vrije beroepen en het aanvullend pensioen voor de zelfstandige bedrijfsleiders opgenomen. In verband met de VAPZ-pensioenen dienen - wat hun registratie in het Pensioenkadaster betreft - echter een aantal bemerkingen te worden gemaakt. Aangezien de wet niet duidelijk is over de vraag of de VAPZ-pensioenen al dan niet onderworpen zijn aan de ZIV-inhouding van 3,55 procent, is de inhouding onderwerp van discussie tussen het RIZIV en de uitbetalende pensioeninstellingen. Terwijl het RIZIV van mening is dat de inhouding wel moet worden toegepast, verzet de Belgische Beroepsvereniging voor Verzekeringsondernemingen (Assuralia) zich hiertegen. Hierdoor wordt deze inhouding in de praktijk niet altijd doorgestort aan het RIZIV (Vereycken, 2003) en worden bijgevolg de VAPZ-pensioenen niet altijd aangegeven aan het Pensioenkadaster.²⁷

Naast de verplicht aan te geven pensioenen bevat het Pensioenkadaster ook (pensioen)uitkeringen die niet worden onderworpen aan de sociale en fiscale bijdragen. Ten eerste bevat het kadaster de vakantiegelden, verwarmingstoelagen en herwaarderingspremies uitgekeerd in de eerste pijler. Ten tweede wordt ook de informatie over de uitkeringen in de sociale bijstandsregelingen bewaard. Dit zijn het Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden (GIB), de Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO)²⁸ en de Tegemoetkomingen aan Mindervaliden. Deze laatste sociale bijstandsregeling omvat de aanvullende tegemoetkoming, de tegemoetkoming ter aanvulling van het Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden en de tegemoetkoming voor hulp aan derden.

De pensioenvoorzieningen die niet onder het toepassingsgebied van de socialezekerheids-inhoudingen vallen en dus niet worden opgenomen in het Pensioenkadaster zijn: (1) de individuele levensverzekeringen en het pensioensparen uit de derde pijler, (2) de voordelen toegekend in het raam van vervroegde uittredingsmaatregelen zoals het brugpensioen en (3) de tweedepijlerpensioenen die bij overlijden van de begunstigde worden toegekend aan een andere persoon dan de overlevende echtgeno(o)t(e) of kinderen.²⁹

²⁷ Art. 1 K.B. van 16 december 1996 tot wijziging van de wet van 30 maart 1994 houdende sociale bepalingen, *B.S.*, 24 december 1996. Het VAPZ is uitdrukkelijk vrijgesteld van de solidariteitsbijdrage.

²⁸ De wet van 22 maart 2001 heeft het Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden vervangen door de Inkomensgarantie voor Ouderen.

²⁹ De kapitalen die bij overlijden worden uitgekeerd aan een andere persoon dan de overlevende echtgeno(o)t(e) of kinderen, vormen geen aanvulling op een wettelijk pensioen en worden dan ook niet beschouwd als aanvullende voordelen zoals bepaald in art. 1 van het KB van 15 september 1980, *B.S.*, 23 september 1980 en art. 1 van het KB van 28 oktober 1994, *B.S.*, 29 december 1994.

1.2.3. Het Pensioenkadaster als instrument voor onderzoek

Bij de oprichting van het nieuwe Pensioenkadaster in 1996 werd in de wet voorzien dat de administratieve databank door de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid (KSZ) gebruikt mag worden voor wetenschappelijk onderzoek.³⁰ De KSZ moet er dan op toe zien dat de gegevens anoniem worden meegedeeld voor onderzoek dat bijdraagt tot de kennis, de ontwikkeling en het beheer van de sociale zekerheid.³¹

In het kader van deze vierde doelstelling van het Pensioenkadaster, legt het onderzoeksteam Pensioenbeleid van het Centrum voor Sociologisch Onderzoek (CeSO, K.U.Leuven) zich sinds 2004 toe op de uitbouw van het kadaster als instrument voor pensioenonderzoek. In het kader van het AGORA-project AG/FF/084 van het Federaal Wetenschapsbeleid werd het Pensioenkadaster voor het eerst beschikbaar gesteld voor wetenschappelijk onderzoek. De Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid financierde verder onderzoek op basis van het Pensioenkadaster in het project *'Het Pensioenkadaster als instrument voor statistische rapportering en beleidsondersteunend onderzoek'*. Dit project heeft als doel om het Pensioenkadaster toegankelijk en gebruiksklaar te maken voor pensioenonderzoek en een studie te verrichten naar eerste- en tweedepijlerpensioenen in België. Deze working paper kwam tot stand in het kader van dit laatste project.

Naar aanleiding van deze verkennende projecten rond de pensioengegevensbank, werd het Pensioenkadaster geïntegreerd in het Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming (DWH AM & SB). Dit is een samenwerkingsverband waarbij verschillende socialezekerheidsinstellingen administratieve gegevens samenbrengen over de arbeidsmarkt en de sociale bescherming zodat enerzijds de exploitatie van de gegevensbanken wetenschappelijk kan worden ondersteund en anderzijds de toegang tot de administratieve databanken kan worden vergemakkelijkt voor onderzoek.³²

De beschikbare gegevens uit het Pensioenkadaster bieden heel wat mogelijkheden voor pensioenonderzoek. Vooreerst is het kadaster een gegevensbank die informatie bevat over pensioenen opgebouwd in de drie wettelijke pensioenstelsels voor werknemers, zelfstandigen en ambtenaren. Hierdoor kan de pensioenbescherming in deze drie stelsels worden vergeleken en is het voor het eerst mogelijk om een volledig beeld te schetsen van de gepensioneerden die een gemengde loopbaan achter de rug hebben. Ook bevat het Pensioenkadaster gegevens die in andere statistieken en surveys niet worden geregistreerd of bevraagd.³³ Bovendien verdwijnt het risico op onnauwkeurige gegevens omwille van dubbeltellingen omdat de databank toe laat de gepensioneerden met gecumuleerde pensioenen op te sporen.

³⁰ Art. 9bis § 3 van de wet van 15 januari 1990 houdende de oprichting en organisatie van een kruispuntbank van de sociale zekerheid, *B.S.*, 22 februari 1990.

³¹ Art. 5 van de wet van 15 januari 1990 houdende de oprichting en organisatie van een kruispuntbank van de sociale zekerheid, *B.S.*, 22 februari 1990.

³² Voor meer informatie over het DWH AM & SB verwijzen we naar Berghman e.a. (2007).

³³ In de vorige working paper werd dieper ingegaan op deze voordelen van het Pensioenkadaster met betrekking tot pensioenonderzoek (Berghman, e.a., 2007).

Met het oog op onderzoek naar de tweedepijlerpensioenen is het belangrijkste voordeel van het Pensioenkadaster dat het de enige databank is die gedetailleerde informatie over zowel de eerste als de tweede pensioenpijler bevat. Om de tweedepijlerpensioenen te onderzoeken, kan weliswaar ook gebruik worden gemaakt van surveydata. De literatuur leert echter dat inkomensvragen in een survey een hoge mate van non-respons met zich meebrengen. In het kader van de aanvullende voorzieningen kan men verwachten dat die nog groter is omwille van de complexiteit hiervan. Aan de hand van het Pensioenkadaster kunnen wel betrouwbare en representatieve analyses op feitelijke gegevens worden verricht aangezien de data met betrekking tot de tweede pijler door de uitbetalende pensioeninstellingen zelf worden aangeleverd. Bovendien laten de gegevens toe om de voorzieningen uit de twee pijlers aan elkaar te koppelen op persoonsniveau.

Een tweede voordeel is dat zowel uitkeringen in rente als uitkeringen in kapitaal in het Pensioenkadaster worden geregistreerd. De huidige statistieken geven immers steeds een oververtegenwoordiging van de rentetrekkingen binnen de tweede pijler. Hoewel de meerderheid van de tweedepijlerpensioenen in België wordt uitgekeerd in de vorm van een eenmalig kapitaal, wordt er in surveys geen rekening gehouden met de aanvullende kapitaalsuitkeringen ontvangen in het verleden.³⁴ Als zodanig wordt het aantal mensen dat een aanvullend voordeel krijgt in een bepaald jaar gelijkgesteld met de mensen die in dat jaar een uitkering in rente ontvangen en zij die dat jaar een uitkering in kapitaal ontvangen. Echter, een uitkering in kapitaal is eenmalig terwijl een uitkering in rente dat niet is. Op basis van het Pensioenkadaster kunnen deze kapitaalsuitkeringen in het verleden wel in de analyses worden opgenomen. De informatie over de kapitaalsuitkeringen gaat immers terug tot oktober 1980.

Met de integratie van het Pensioenkadaster in het DWH AM & SB kunnen de pensioengegevens worden gekoppeld aan andere administratieve data. Zo kan aan de hand van een koppeling van de Pensioenkadastergegevens aan het Rijksregister het pensioenpakket op huishoudniveau worden onderzocht. Met een koppeling aan de arbeidsmarktgegevens uit het DWH AM & SB en CIMIRe³⁵ kan de invloed van factoren als de loopbaan en het beroepsinkomen op de toegang en hoogte van het eerste- en tweedepijlerpensioen worden onderzocht. Op basis van het laatste beroepsinkomen en het pensioeninkomen kunnen eveneens vervangingsratio's worden berekend zodat de inkomensval na pensionering in kaart kan worden gebracht. Dergelijk onderzoek valt buiten het bestek van deze paper, maar zal in de volgende working papers aan bod komen.

³⁴ Uitzondering hierop is de laatste bevraging in 2002 van de Panel Studie van Belgische Huishoudens (PSBH). In tegenstelling tot de vorige PSBH-golven wordt in de laatste golf niet enkel gepeild naar uitkeringen in rente en kapitaal in 2002 maar ook naar mogelijke uitkeringen in het verleden. Zelfs wanneer echter uitdrukkelijk wordt gevraagd naar mogelijke kapitaalsuitkeringen in het verleden, zijn de surveydata niet betrouwbaar. Uit een vergelijkende analyse van de PSBH-dataset van 2002 en het Pensioenkadaster van 2001 blijkt immers dat het percentage uitkeringstrekkers binnen het PSBH veel lager ligt dan in het Pensioenkadaster (Peeters, Verschraegen, Debels, Brosens, Van Gestel & Berghman, 2005, pp. 36-52).

³⁵ CIMIRe, de afkorting voor de vzw Comptes Individuel Multisectoriel - Multisectoriële Individuele Rekening, houdt de gegevens van de individuele pensioenrekening voor werknemers bij. De informatie uit de CIMIRe databank over ondermeer het loon, de loopbaancode, het aantal gewerkte en gelijkgestelde dagen, het aantal gepresteerde uren en de maatman laat toe de aard van de tewerkstelling na te gaan per loopbaanjaar.

1.2.4. Kwaliteit van de informatie in het Pensioenkadaster

Hoewel het Pensioenkadaster een belangrijk instrument is voor sociaalbeleidsgericht onderzoek, moet toch worden benadrukt dat de gegevensbank oorspronkelijk niet werd ontwikkeld voor wetenschappelijk gebruik.³⁶ Het is daarom belangrijk kort in te gaan op de kwaliteit en betrouwbaarheid van de gegevens. Tijdens de exploitatie van het Pensioenkadaster in vorig onderzoek werden de data gescreend op hun inhoudelijke kwaliteit. Maar reeds voor de pensioengegevens beschikbaar werden gesteld voor onderzoek, werden zij in feite aan een drievoudige toets onderworpen. Eerst en vooral controleert Smals-MvM immers zelf de aangiften die zij van de pensioeninstellingen ontvangt. Ten tweede worden de pensioengegevens op regelmatige basis getoetst aan de gegevens van de fiscus.

Er bestaat geen juridische dienst die belast is met het toezicht op het Pensioenkadaster en de aangiften van de pensioeninstellingen. Toch wordt de pensioeninformatie door Smals-MvM aan een dubbele controle onderworpen. Deze controle gaat enerzijds na of de aangiften in de juiste vorm worden ingediend en anderzijds of de gegevens inhoudelijk correct zijn. Vooraleer de aangiften worden geïntegreerd, wordt gecontroleerd of ze aan alle vormvereisten voldoen. Tijdens deze controle wordt nagegaan of de instellingen hun aangiften regelmatig en binnen de vooropgestelde termijn indienen en of de aangiften aan het opgelegde formaat beantwoorden. Een verworpen aangifte wordt teruggestuurd naar de pensioeninstelling en deze moet een nieuwe, gecorrigeerde aangifte indienen.

Na de integratie van de aangiften wordt het kadaster nog op regelmatige tijdstippen bijgewerkt. Tijdens deze bijwerkingen worden de inhoudelijke contradicties opgespoord. Hierbij wordt vooral nagegaan of de verschillende aangiften met betrekking tot eenzelfde pensioenrecht coherent zijn met elkaar. Wanneer er bij de bijwerking anomalieën aan het licht komen, wordt de pensioeninstelling die verantwoordelijk is voor de foutieve aangifte op de hoogte gebracht. Een fout of onregelmatigheid in de gegevens kan immers niet rechtstreeks door Smals-MvM worden aangepast. Enkel de instelling die de tegenstrijdige aangifte indiende, kan de fout corrigeren. (Oplichtenbergh & De Bondt, 2004).³⁷

Dankzij de controle door Smals-MvM kunnen heel wat contradicties worden vermeden, maar het dubbele controlemechanisme is niet voldoende om alle anomalieën op te sporen. De aangiften van de pensioeninstellingen worden immers enkel aan een aantal vormvereisten getoetst en tijdens de regelmatige bijwerkingen van het kadaster wordt de inhoudelijke coherentie van de verschillende aangiften binnen één pensioenrecht nagegaan. Een aangifte die aan de vormvereisten voldoet en geldige codes bevat wordt aanvaard en ingeladen in de databank, ongeacht of de instelling die de

³⁶ Reeds vanaf 1980 verzamelt en bewaart het RIZIV pensioengegevens (cf. supra). Naar aanleiding van de invoering van de solidariteitsbijdrage werd de gegevensbank van het RIZIV vanaf 1996 grondig hervormd. De herzieningen liepen echter moeizaam en pas sinds 2001 staat het Pensioenkadaster als administratieve databank op punt en zijn de gegevens betrouwbaar.

³⁷ Op de website van het Portaal van de Sociale zekerheid kan een volledige lijst worden geraadpleegd van anomalieën die tijdens een inhoudelijke bijwerking van het PK kunnen worden opgespoord en verbeterd. Zie https://www.socialsecurity.be/site_nl/employer_ppl/Applics/pkcp/index.htm

aangifte indiende, de codes correct heeft toegepast. Het kan bovendien niet worden uitgesloten dat het Pensioenkadaster andere anomalieën bevat dan deze die tijdens een bijwerking worden gevonden.

Naast de controle van de aangiften door Smals-MvM, wordt ook gecontroleerd of alle pensioeninstellingen hun uitbetalingen aangeven. Het RIZIV voert daarom een jaarlijkse controle uit waarbij de gegevens van het Pensioenkadaster worden vergeleken met deze van de fiscus. De controle is zeer arbeidsintensief en gebeurt steekproefgewijs. De lijst met instellingen die aangifte hebben gedaan bij het kadaster wordt afgetoetst aan het bestand met alle instellingen die de fiscale fiche 281.11 hebben ingediend. Uit de controle blijkt dat de instellingen die hun betalingen niet lieten registreren bij het Pensioenkadaster vaak KMO's zijn die niet op de hoogte zijn van de aangifteplicht. Zij keren meestal slechts één of enkele pensioenen uit. Relatief gezien gaat het dus om een zeer klein aandeel van de uitbetalingsorganismen die niet zijn opgenomen. Dit zal dus geen bezwaarlijke vertekening geven in de analyses en statistieken.

1.3. Eerste- en tweedepijlerpensioenen op basis van het Pensioenkadaster

1.3.1. Steekproefgegevens

Aan de hand van de gegevens in het Pensioenkadaster kunnen de eerste- en tweedepijlerpensioenen van de Belgische gepensioneerden in kaart worden gebracht. In de vorige working paper werden de cijfers berekend op basis van steekproefgegevens uit het Pensioenkadaster zoals het is geïntegreerd in het DWH AM & SB. De steekproefgegevens hadden betrekking op alle gepensioneerden (gekend in het Pensioenkadaster) die zijn geboren in de maand mei en een pensioen ontvingen in 2001, 2002, 2003 of 2004.³⁸ Uit de databanken van het Pensioenkadaster werd voor elk van deze jaren een selectie gemaakt van gepensioneerden op basis van hun geboortemaand, maar ongeacht hun geboortejahr. De steekproefpopulatie bevatte dus zowel 'oude' als 'jonge' gepensioneerden of anders geformuleerd zowel gepensioneerden die reeds langer op pensioen zijn als deze die recent (2001-2004) hun wettelijk pensioen voor het eerst ontvingen.

³⁸ De steekproef werd omwille van praktische redenen geselecteerd op basis van de geboortemaand. De keuze voor de geboortemaand 'mei' was louter willekeurig.

De aldus geselecteerde steekproefpopulatie was representatief en bevatte voor de gegevens van 2001 188.929 gepensioneerden, voor 2002 190.500 gepensioneerden, voor 2003 190.412 en uit de databank van 2004 werden 190.670 gepensioneerden geselecteerd.³⁹ Voor elke gepensioneerde uit de steekproef waren gegevens beschikbaar over de eerste- en tweedepijlerpensioenen die zij van 2001 tot 2004 kregen uitgekeerd alsook de kapitaalsuitkeringen die zij in het verleden ontvingen. De gegevens hadden betrekking op de persoonskenmerken (geslacht, leeftijd en gewest) van de gepensioneerde en de kenmerken van het pensioen (pijler, periodiciteit, bedrag, ...). Ook de informatie over de verschillende pensioenrechten die een gepensioneerde kan cumuleren en de betalingsgegevens van de uitkeringen die binnen deze pensioenrechten werden verricht, werden opgenomen in de analyses.⁴⁰

1.3.2. De onderzoekspopulatie

In deze working paper worden de mogelijkheden van het Pensioenkadaster geïllustreerd door de eerste- en tweedepijlerpensioenen in kaart te brengen voor een beperkte groep van gepensioneerden uit de steekproefpopulatie, met name de rustgepensioneerde werknemers. De onderzochte subgroep wordt weergegeven in schema 1 (zie grijs gearceerde piste). Het gaat dus om de subgroep van gepensioneerden die hun pensioen volledig in België hebben opgebouwd en die op basis van hun zuivere loopbaan als werknemer enkel recht hebben op een rustpensioen als werknemer.⁴¹ Zoals uit schema 1 blijkt bestaat de onderzochte subgroep in 2004 uit 53.086 gepensioneerde werknemers. Zij vertegenwoordigen 28 procent van de totale steekproef.⁴²

De keuze om hier enkel voor de rustgepensioneerde werknemers de eerste- en tweedepijlerpensioenen in kaart te brengen, werd ingegeven door zowel databeperkingen als inhoudelijke motieven. Vooreerst ligt de focus op de *voormalige werknemers* en blijven de zelfstandigen en ambtenaren buiten beschouwing. De pensioenbescherming in de eerste en tweede pijler voor zelfstandigen wordt niet opgenomen omwille van databeperkingen. De registratie in het Pensioenkadaster van de tweedepijlerpensioenen voor zelfstandigen is immers niet volledig en evenmin betrouwbaar. Omdat het RIZIV en Assuralia het niet eens zijn over de vraag of het Vrij Aanvullend Pensioen voor Zelfstandigen (VAPZ) onderworpen is aan de ZIV-inhouding en op het VAPZ bovendien geen solidariteitsbijdrage moet worden geheven, worden VAPZ-pensioenen allicht niet altijd aangegeven aan het Pensioenkadaster (cf. supra). De ambtenaren blijven buiten

³⁹ Om de aantallen te bekomen voor de volledige populatie in het Pensioenkadaster kunnen de steekproefgegevens van respectievelijk 2001, 2002, 2003 en 2004 geëxtrapoleerd worden met respectievelijk de coëfficiënten 11,426; 11,439; 11,442 en 11,429.

⁴⁰ De pensioenbetalingen die door de instellingen worden aangegeven bij SmalS-MvM vormen de records of observatielijnen van de gegevensbank, de pensioen- en persoonskenmerken vormen de variabelen. Aangezien een pensioen periodiek kan worden uitgekeerd en/of één gepensioneerde meerdere rechten kan cumuleren, zullen per persoon in één jaar meestal meerdere betalingen worden aangegeven.

⁴¹ Deze gepensioneerden cumuleren hun rustpensioen als werknemer niet met een ander wettelijk pensioen uit de eerste pijler of de sociale bijstand voor ouderen zoals het Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden of de Inkomensgarantie voor Ouderen. Zij kunnen echter bovenop hun werknemersrustpensioen wel een aanvulling uit de tweede pijler ontvangen.

⁴² Ook in 2001, 2002 en 2003 vertegenwoordigde de subgroep van rustgepensioneerde werknemers 28 procent van de totale steekproef. De subgroep omvatte respectievelijk 52.860, 53.458 en 52.769 gepensioneerden.

beschouwing om de eenvoudige reden dat aanvullende pensioenen meestal niet worden toegekend aan statutairen. De inrichting van een tweedepijlerpensioen in het overheidsstelsel wordt immers bij wet beperkt en bovendien bleek uit de vorige working paper dat het rustpensioen voor ambtenaren als 'uitgestelde wedde' beduidend hoger is dan het pensioen in de andere stelsels (Berghman, e.a., 2007).

Daarnaast worden enkel de gepensioneerde werknemers met een *zuiver rustpensioen* in aanmerking genomen. De gepensioneerden met een overlevingspensioen of een inkomensgarantie -al dan niet gecombineerd met een rustpensioen- worden hier niet in kaart gebracht. Het opzet van deze studie is immers de pensioenbescherming te analyseren van gepensioneerden die een eigen loopbaan achter de rug hebben en dus niet deze van personen met afgeleide pensioenrechten. Uit de vorige paper bleek trouwens het belang van de groep rustgepensioneerden binnen de totale gepensioneerde bevolking. De overgrote meerderheid van de gepensioneerden ontvangt enkel een rustpensioen (67 procent). Iets meer dan tien procent van de gepensioneerden ontvangt een overlevingspensioen en 15 procent onder hen cumuleert een rust- met een overlevingspensioen. Tot slot stelden we vast dat in 2004 slechts een kleine vijf procent van de gepensioneerden een Inkomensgarantie voor Ouderen kreeg al dan niet in combinatie met een rust- en/of overlevingspensioen. Bij de gepensioneerde werknemers met een rustpensioen deed 4 procent een beroep op deze socialebijstandsregeling (Berghman, e.a., 2007).

Om de evoluties in het Belgische pensioenlandschap in kaart te kunnen brengen wordt verder in deze paper binnen de onderzochte populatie vaak een onderscheid gemaakt tussen alle gepensioneerden die in 2004 een wettelijk pensioen ontvingen en deze die in 2004 *voor het eerst* een wettelijk pensioen ontvingen. Hierdoor is het mogelijk om de 'nieuw gepensioneerden' of 'instromers' te vergelijken met de volledige groep die zowel de 'oud' als de 'nieuw' gepensioneerde werknemers omvat. Het gaat hier om de instroom in 2004 binnen de eerste pijler. Deze gepensioneerden kunnen eventueel wel reeds vóór die jaren een tweedepijlerpensioen hebben ontvangen.

Kader 1. Subgroepen in het Pensioenkadaster: toelichting bij schema 1

Om de gegevens uit het Pensioenkadaster op een overzichtelijke wijze te analyseren en hierbij dubbelstellingen te vermijden kan het volledige databestand worden opgedeeld in een aantal kleinere relevante subgroepen. Schema 1 geeft een idee van deze opdeling voor de steekproefgegevens van 2004.⁴³ De opdeling in subgroepen gebeurt op persoonsniveau en niet op het niveau van de pensioenuitkering. Eén persoon kan dus niet in meerdere subgroepen voorkomen.

Een eerste opdeling in subgroepen onderscheidt de personen die een eerstelijnerpensioen ontvingen van deze die totnogtoe enkel een tweedelijnerpensioen kregen. De eerste groep omvat zowel de gepensioneerden die enkel een eerstelijnerpensioen ontvingen als deze die zowel een eerste als tweedelijnerpensioen ontvingen (zeker 1ste pijler). Aangezien het de bedoeling is om een beeld te schetsen van de pensioensituatie van Belgische gepensioneerden wordt enkel de eerste groep verder uitgewerkt. De tweede groep bevat immers personen die nog niet wettelijk gepensioneerd maar wel reeds hun opgebouwde reserve binnen de tweede pijler, al dan niet vroegtijdig, opnamen.

Binnen de subgroep van wettelijk gepensioneerden wordt een tweede opdeling gemaakt op basis van de oorsprong van de pensioenrechten. Hierdoor worden drie groepen onderscheiden: de gepensioneerden die hun pensioenrechten volledig opbouwden in België (enkel België), deze die hun pensioenrechten zowel in België als in het buitenland opbouwden (zowel België als buitenland) en de gepensioneerden die hun rechten volledig opbouwden in het buitenland (enkel buitenland). Uit deze drie subgroepen selecteerden we enkel de subgroep met alle gepensioneerden die hun pensioen volledig in België opbouwden. Omdat hun pensioenen ressorteren onder de Belgische wetgeving, wordt het mogelijk om de analyses te duiden vanuit het specifieke Belgische institutionele kader.

Een derde opdeling wordt gemaakt aan de hand van het soort pensioen dat de gepensioneerde binnen de eerste pijler ontving. Dit resulteert in 7 verschillende groepen van gepensioneerden. Dit zijn vooreerst de gepensioneerden die enkel een rustpensioen ontvingen (enkel RP), de gepensioneerden die enkel een overlevingspensioen ontvingen (enkel OP) en de gepensioneerden die enkel uitkeringen in het kader van de sociale bijstand voor ouderen ontvingen (enkel IGO). Met sociale bijstand voor ouderen bedoelen we de Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO).⁴⁴ Naast de gepensioneerden die slechts één soort pensioenrecht (eventueel wel in verschillende stelsels) ontvingen, zijn er de gepensioneerden die verschillende pensioenrechten cumuleren: de gepensioneerden die een rust- en overlevingspensioen cumuleren (RP+OP), de gepensioneerden

⁴³ In het kader van deze paper wordt in het schema enkel een bepaalde selectie van subgroepen weergegeven. Maar natuurlijk kunnen ook de niet geselecteerde subgroepen weer verder worden opgedeeld in nieuwe subgroepen.

⁴⁴ Op 1 juni 2001 werd het Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden (GIB) vervangen door de nieuwe IGO-regeling. Ouderen die reeds een GIB ontvingen dat voordeliger was dan de IGO, konden hun GIB behouden. De gegevens in het Pensioenkadaster bevatten naast IGO-trekkers ook nog GIB-trekkers. Omwille van de leesbaarheid wordt hier enkel de term 'IGO' gebruikt.

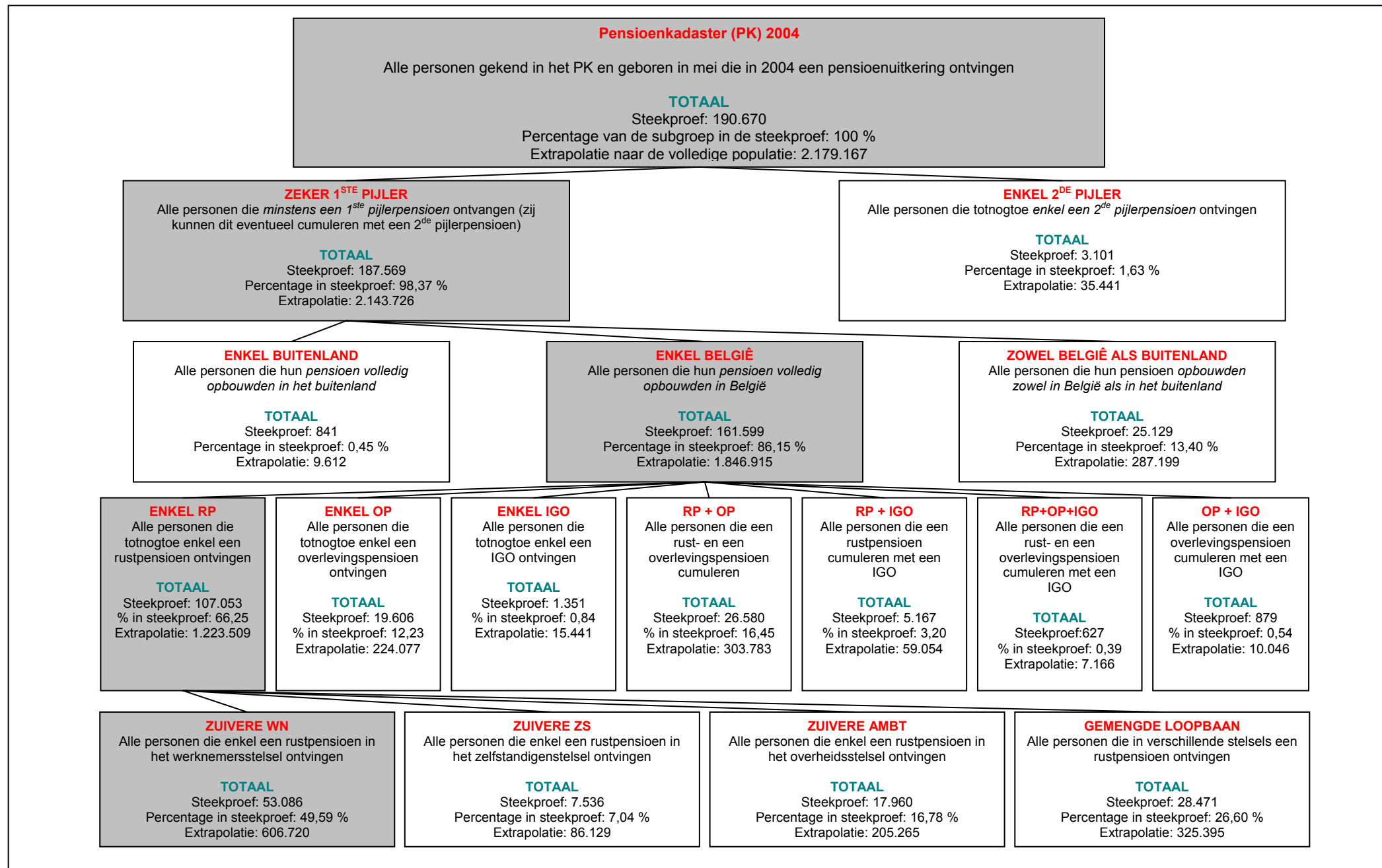
die een rustpensioen combineren met een IGO (RP+IGO), de gepensioneerden die zowel een rust- en overlevingspensioen als sociale bijstand ontvingen (RP+OP+IGO) en de gepensioneerden die een overlevingspensioen aanvullen met een IGO (OP+IGO). Uit deze 7 verschillende groepen selecteren we die gepensioneerden die enkel een rustpensioen ontvingen.

In de laatste stap wordt deze subgroep verder opgedeeld naar het pensioenstelsel waarin ze hun rustpensioen opbouwden. Zo onderscheiden we vier groepen: de gepensioneerden die enkel een rustpensioen in het werknemersstelsel ontvingen (zuivere WN), de gepensioneerden die enkel een rustpensioen in het zelfstandigenstelsel ontvingen (zuivere ZS), de gepensioneerden die enkel een rustpensioen in het overheidsstelsel ontvingen (zuivere AMBT) en de gepensioneerden die in verschillende stelsels een rustpensioen ontvingen (gemengde loopbaan). Afhankelijk van de combinatie van de verschillende stelsels waarbinnen ze hun rustpensioen opbouwden kan deze laatste groep gepensioneerden nog worden opgesplitst als volgt:

1. Gepensioneerden die zowel een rustpensioen in het werknemers- als zelfstandigenstelsel cumuleren
2. Gepensioneerden die zowel een rustpensioen in het werknemers- als overheidsstelsel cumuleren
3. Gepensioneerden die zowel een rustpensioen in het overheids- als zelfstandigenstelsel cumuleren
4. Gepensioneerden die zowel een rustpensioen in het werknemers-, overheids- als zelfstandigenstelsel cumuleren

Deze opsplitsing wordt niet weergegeven in het schema. De gepensioneerden die zowel een rustpensioen in het werknemers- als in het zelfstandigenstelsel cumuleren, vertegenwoordigen het grootste aandeel binnen de gepensioneerden met een gemengde loopbaan (59 procent van alle rustgepensioneerden met een gemengde loopbaan), gevolgd door de gepensioneerden die hun loopbaan opbouwden in het werknemers- en overheidsstelsel (35 procent).

Schema 1. Subgroepen in het Pensioenkadaster

1.3.3. Afbakening van eerste- en tweedepijlerpensioenen

Het onderscheid tussen de eerste en tweede pensioenpijler wordt in het Pensioenkadaster afgebakend op basis van de instelling die het pensioen uitbetaalt.⁴⁵ Alle instellingen die eerste- en tweedepijlerpensioenen uitbetalen, zijn immers verplicht om dit mee te delen en te registreren in het kadaster. Zo deden in 2004 meer dan 2.700 instellingen aangifte van pensioenen die zij uitkeerden. Er zijn dus heel wat verschillende instellingen die pensioenen uitbetalen. Hier wordt kort stilgestaan bij de pensioeninstellingen die uitkeringen verrichten voor voormalige werknemers.

Wat de uitbetaling van de wettelijke pensioenen in het werknemersstelsel betreft, is de situatie eenvoudig. De RVP staat in voor het beheer en de uitbetaling van de rust- en overlevingspensioenen voor werknemers (ook het vakantiegeld), de verwarmingstoelage, de ouderdoms- en weduwerentes en de Inkomensgarantie voor Ouderen (RVP, 2008).

In de tweede pijler voor werknemers kan er een onderscheid worden gemaakt tussen ondernemingspensioenen en sectorpensioenen (cf. supra). Ondernemingspensioenen kunnen zowel op collectieve basis als op individuele basis worden ingericht. Sectorale pensioenen worden daarentegen steeds op collectieve basis georganiseerd. Er kan ook een onderscheid worden gemaakt tussen tweedepijlerpensioenen die intern (binnen de onderneming) en extern (buiten de onderneming) worden gefinancierd. Bij extern beheerde pensioenen worden de bijdragen gestort aan een entiteit die juridisch gescheiden is van de onderneming. Zo worden de opgebouwde pensioenen afgezonderd van de financiën van de onderneming en gevrijwaard van risico's zoals een faillissement (Gieselink, e.a., 2003).

Er bestaan verschillende mogelijkheden om *collectieve ondernemingspensioenen* te financieren en beheren. Ze kunnen ten eerste worden ondergebracht bij een pensioenfonds. De onderneming richt dan een zelfstandige rechtspersoon⁴⁶ op voor de uitvoering van het pensioenplan. Pensioenfondsen konden tot 1985 zowel binnen (intern) als buiten (extern) de onderneming worden opgericht. Sinds de Controlewet ook van toepassing is op pensioenfondsen zijn interne fondsen niet langer toegestaan.⁴⁷ Pensioenfondsen moeten nu, op enkele uitzonderingen na⁴⁸, worden opgericht buiten de onderneming. Ten tweede kunnen ook verzekeringsondernemingen optreden als uitbetalers van

⁴⁵ De pensioengegevens in het kadaster werden oorspronkelijk enkel bewaard met het oog op administratieve doeleinden. Na de ontsluiting van de gegevensbank voor onderzoek moest het kadaster dan ook toegankelijk worden gemaakt en de kwaliteit van de gegevens geoptimaliseerd. Zo bleek dat er in eerste instantie geen betrouwbare aanduiding voorhanden was over de pensioenpijler waartoe de uitkering behoorde, maar dat de eerste- en tweedepijlerpensioenen wel afgebakend konden worden op basis van de uitbetalingsinstelling. Hiertoe werden deze instellingen in kaart gebracht alsook de verschillende regelingen waaraan hun uitbetalingen zijn onderworpen.

⁴⁶ Deze kunnen worden georganiseerd in de vorm van een vereniging zonder winstoogmerk (vzw) of een onderlinge verzekeringsvereniging (ovv). Sinds de IBP-wet van 27 oktober 2006 (B.S., 10 november 2006) heten pensioenfondsen officieel instellingen voor bedrijfspensioenvoorziening (IBP's), die (na een overgangstermijn verplicht) de rechtsvorm van een 'organisme voor de financiering van pensioenen' (OFP) zullen aannemen. Op de in deze working paper geanalyseerde gegevens (aanvullende pensioenen uitgekeerd tot en met 2004) is deze verandering in wetgeving uiteraard niet van invloed.

⁴⁷ K.B. van 14 mei 1985 tot toepassing op de voorzorgsinstellingen van de Wet van 9 juli 1975 betreffende de controle der verzekeringsondernemingen, B.S., 7 juni 1985.

⁴⁸ Art. 20 van het K.B. van 14 mei 1985.

collectieve ondernemingspensioenen. De onderneming en de verzekeraar sluiten in dat geval een verzekeringsovereenkomst af en de pensioenen worden extern beheerd.

Tot 2004 kon een werkgever onbeperkt *individuele ondernemingspensioenen* toekennen die intern werden gefinancierd (Gieselink, e.a., 2003). De WAP heeft de mogelijkheden voor interne financiering van deze pensioenen echter sterk beperkt. Nieuwe individuele pensioenbeloften aan werknemers moeten nu extern georganiseerd worden via een pensioenfonds of via een individuele levensverzekering bij een verzekeraar.⁴⁹ Interne financiering kan daarentegen wel nog voor individuele ondernemingspensioenen die werden toegekend voor de inwerkingtreding van de WAP op 1 januari 2004.⁵⁰ Op de in deze working paper geanalyseerde individuele ondernemingspensioenen is deze verandering in de wetgeving dan ook nog niet van toepassing.

Ook *sectorpensioenen* worden uitbetaald door verschillende instellingen. In het verleden werden sectorpensioenen vaak ondergebracht bij een Fonds voor Bestaanszekerheid (FBZ). FBZ's werden opgericht door werknemers- en werkgeversorganisaties in de schoot van hun paritaire comités met het oog op de financiering van sociale doeleinden.⁵¹ Sinds de WAP kunnen de FBZ's echter niet meer optreden als uitbetalingsinstelling.⁵² Sectorpensioenen moeten vanaf dan beheerd worden door een instelling die onder toezicht staat van de Commissie voor het Bank-, Financie- en Assurantiewezen (CBFA), een verzekeringsonderneming of pensioenfonds dus.⁵³

De beschikbare gegevens uit het Pensioenkadaster, die in de volgende hoofdstukken worden geanalyseerd, hebben betrekking op 2001, 2002, 2003 en 2004 (cf. supra). In deze periode waren nog niet alle overgangsmaatregelen in de WAP uitgedoofd en had de WAP dus nog geen volledige uitwerking. Voor de periode 2001-2004 worden in het Pensioenkadaster dan ook nog steeds aangiften gedaan door Fondsen voor Bestaanszekerheid en ondernemingen naast pensioenfondsen en verzekeringsondernemingen.⁵⁴

⁴⁹ Bovendien kunnen sinds de inwerkingtreding van de WAP individuele pensioenen enkel nog worden ingericht als er binnen de onderneming reeds een collectief pensioen is toegekend aan alle werknemers. Zie art. 6, §1 WAP.

⁵⁰ Bij de individuele pensioenen voor bedrijfsleiders bestaat er onduidelijkheid over de plicht tot externalisering. Individuele pensioenbeloften aan 'zelfstandige directeurs van vennootschappen' moeten extern gefinancierd worden, terwijl dat bij nieuwe individuele toezeggingen aan 'zelfstandige vennootschapsmandatarissen' niet zo is. In de praktijk is de scheidingslijn tussen beide categorieën bedrijfsleiders echter bijzonder vaag.

⁵¹ Deze doeleinden zijn het inrichten van de beroepsopleiding van werknemers en jongeren, het waarborgen van de veiligheid en de gezondheid van de werknemers en ook het toekennen en uitkeren van sociale voordelen.

⁵² Er werden in de WAP echter enkele overgangsbepalingen opgenomen die de FBZ's de tijd gaven om de sectorpensioenen aan te passen. Vanaf 1 januari 2008 zouden alle sectorpensioenen ondergebracht moeten zijn bij een pensioenfonds of een verzekeraar

⁵³ Er bestaan echter enkele sectorpensioenen die wel nog steeds via interne fondsen worden gefinancierd. Art. 20, §5 van het K.B. van 14 mei 1985 voorzag immers een uitzondering voor interne pensioenfondsen die gebaseerd waren op sectorale CAO's van voor 1975.

⁵⁴ Naast de hier besproken instellingen bleek bij de inventaris van de pensioeninstellingen in het Pensioenkadaster dat ook nog andere instellingen tweedepijlerpensioenen uitbetalen. Deze andere pensioeninstellingen zijn echter klein in aantal en betalen aan relatief weinig gepensioneerden een pensioen uit. Bovendien zijn zij vaak gebaseerd op speciale, meestal uitdovende regelingen.

Hoofdstuk 2. Toegang tot de tweede pijler

De opkomst van de tweedepijlerpensioenen doet vragen rijzen naar het democratisch gehalte van deze nieuwe sociale voorzieningen. Wie heeft toegang tot een aanvullend pensioen? Of anders gesteld, hoe is dit voordeel verdeeld over de gepensioneerde bevolking? Toegang tot de tweede pijler moet hier worden verstaan als het begunstigd zijn van een tweedepijlerpensioen en betreft enkel de situatie *na* pensionering en dus niet de opbouwfase gedurende de carrière. In dit tweede hoofdstuk wordt dan ook nagegaan hoeveel gepensioneerden toegang hebben tot de tweede pijler en of hierin verschillen bestaan tussen gepensioneerden naargelang hun socio-economische achtergrond.

Het hoofdstuk bestaat uit drie delen. In een *eerste deel* wordt nagegaan wanneer het tweedepijlerpensioen wordt opgenomen. *Ten tweede* wordt dieper ingegaan op de specifieke kenmerken van de rustgepensioneerde werknemers met een tweedepijlerpensioen. Ter afronding wordt in een *derde deel* de evolutie van de toegang tot de tweede pijler in kaart gebracht.

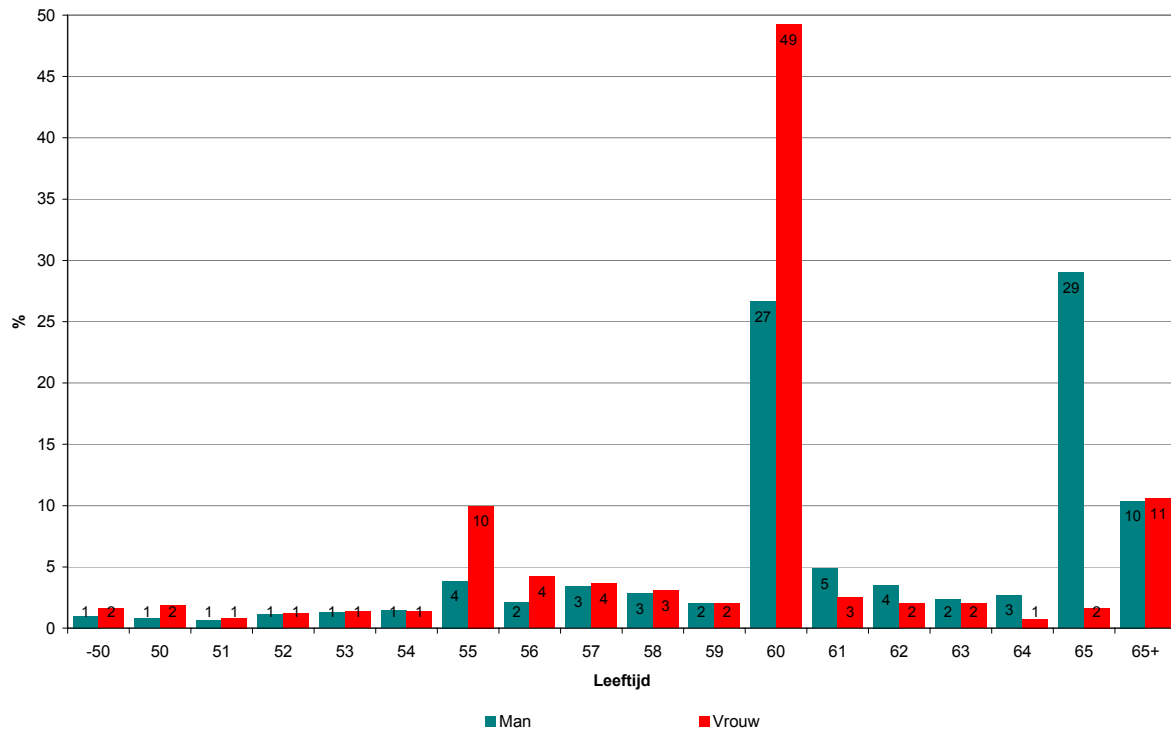
2.1. Timing van opname tweedepijlerpensioen

De leeftijd waarop het tweedepijlerpensioen werd ontvangen bedroeg gemiddeld 62 jaar voor de volledige populatie rustgepensioneerde werknemers in 2004 en 59 jaar voor de gepensioneerden die in 2004 voor het eerst het wettelijk pensioen hebben ontvangen (instroom).⁵⁵ De opnameleeftijd ligt in beide groepen iets lager bij de vrouwen dan bij de mannen, namelijk respectievelijk 60 en 62 jaar bij de volledige groep en 58 en 59 jaar bij de ingestroomde gepensioneerden.

Grafiek 1 geeft voor de gepensioneerde werknemers en werkneemsters in 2004 de leeftijdsverdeling op het moment van de opname van het tweedepijlerpensioen. Bij zowel mannen als vrouwen blijkt dat het aanvullend pensioen meestal op de wettelijke pensioenleeftijd van respectievelijk 65 en 60 jaar wordt opgenomen ofwel 5 jaar hiervoor. Zo ontvangt ongeveer een even groot aandeel van de mannen zijn aanvullend pensioen op de wettelijke pensioenleeftijd van 65 jaar (29 procent) als op de vervroegde pensioenleeftijd van 60 jaar (27 procent). Van de gepensioneerde vrouwen heeft ongeveer de helft het aanvullend pensioen ontvangen op de leeftijd van 60 jaar. Bemerkt dat dit tot juli 1997 de wettelijke pensioenleeftijd voor vrouwen was. Doordat de wettelijke pensioenleeftijd van vrouwen in de onderzochte jaren evenwel lager ligt dan die van mannen is het logisch dat zij het aanvullende pensioen gemiddeld op vroegere leeftijd ontvangen.

⁵⁵ Hierbij wordt dus een onderscheid gemaakt tussen alle gepensioneerde werknemers die in 2004 een rustpensioen ontvingen en degenen die in 2004 *voor het eerst* een wettelijk rustpensioen kregen. Hierdoor is het mogelijk om de 'nieuw gepensioneerden' of 'instromers in 2004' te vergelijken met de volledige groep die zowel de oud als nieuw gepensioneerde werknemers omvat (zie ook supra).

Grafiek 1. Leeftijdsverdeling bij de ingang van het tweedepijlerpensioen naar geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Een vergelijking van de leeftijd waarop men het aanvullend pensioen heeft opgenomen met de gemiddelde leeftijd van wettelijke pensionering, leert dat men het aanvullend pensioen in het algemeen opneemt vóór het wettelijk pensioen. De gemiddelde leeftijd van wettelijke pensionering bedraagt immers 63 jaar voor de mannen in zowel de volledige als de ingestroomde groep en respectievelijk 60 en 62 jaar voor de vrouwen in de twee onderscheiden groepen.⁵⁶

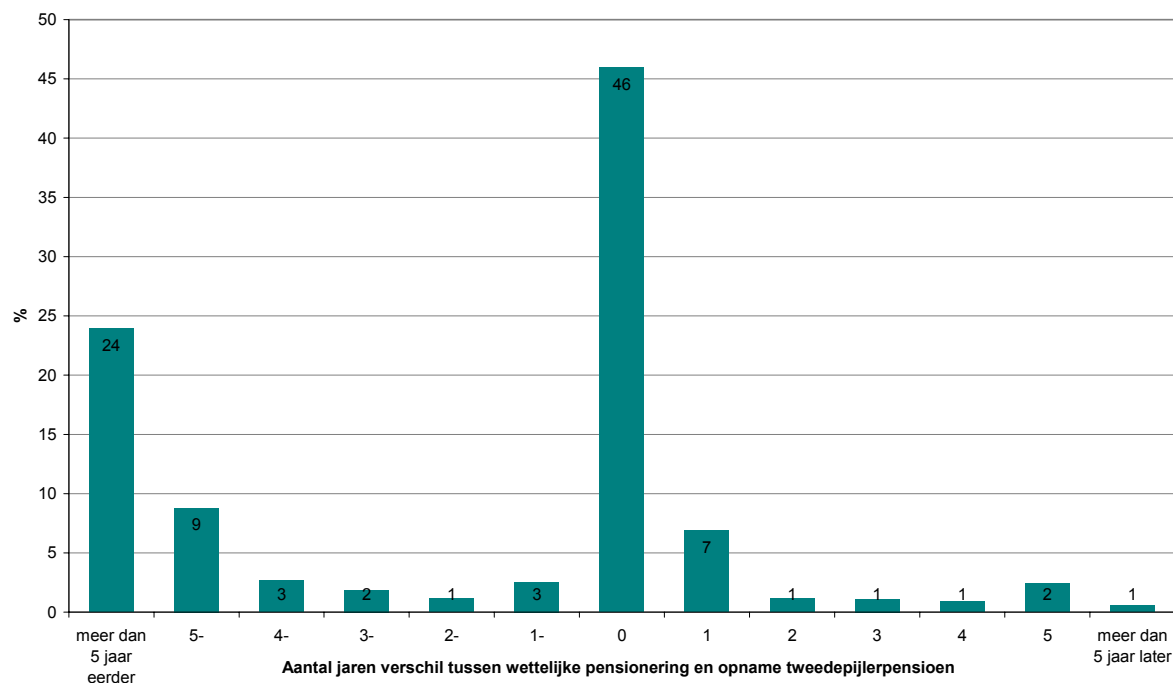
Grafiek 2 vergelijkt het jaar van opname van het eerste- en tweedepijlerpensioen bij rustgepensioneerden die hun wettelijk pensioen voor het eerst ontvingen in 1997, 1998 of 1999.⁵⁷ Uit de grafiek blijkt dat voor bijna de helft van de gepensioneerden (46 procent) het aanvullende pensioen samen met het wettelijk pensioen wordt uitgekeerd. Opvallend is dat 18 procent van de rustgepensioneerden het aanvullend pensioen tot vijf jaar voor de wettelijke pensionering heeft ontvangen. Een kwart van de gepensioneerden kreeg zijn aanvullend pensioen zelfs meer dan vijf

⁵⁶ De verschillende wettelijke pensioenleeftijden van mannen en vrouwen zijn het rechtstreekse gevolg van de wetgeving terzake. Immers, tot 1 juli 1997 bedroeg de pensioenleeftijd van vrouwen 60 jaar en die van mannen 65 jaar. Ten gevolge van de pensioenhervorming van 1996 (cf. Wet van 26 juli 1996 tot modernisering van de sociale zekerheid en tot vrijwaring van de leefbaarheid van de wettelijke pensioenstelsels, *B.S.*, 1 augustus 1996) is de pensioenleeftijd van vrouwen evenwel geleidelijk aan opgetrokken. Zo bedroeg deze pensioenleeftijd tussen 1 juli 1997 en eind december 1999 61 jaar, tussen januari 2000 en december 2002 62 jaar, tussen januari 2003 en december 2005 63 jaar, tussen januari 2006 en december 2008 64 jaar en vanaf januari 2009 65 jaar. Dat de gemiddelde pensioenleeftijd voor de in 2004 ingestroomde vrouwen 62 bedraagt in plaats van 63 (de in 2004 geldende wettelijke pensioenleeftijd) heeft te maken met het opnemen van vervroegde pensioenen.

⁵⁷ Om te kunnen onderzoeken of aanvullende pensioenen worden opgenomen ná de wettelijke pensioenleeftijd kan niet worden gewerkt met de instroom van 2004. In dat geval is immers nog niet duidelijk of wettelijk gepensioneerden hun aanvullend pensioen nog zullen ontvangen na de wettelijke pensioenleeftijd. Door te werken met gepensioneerden die in 1999 op wettelijk pensioen zijn gegaan kan worden nagegaan of deze gepensioneerden tot 5 jaar na datum hun aanvullend pensioen hebben gekregen. Om de steekproef te verruimen is de onderzoekspopulatie uitgebreid tot de werknemers die in 1997 en 1998 op pensioen zijn gegaan.

jaar voor het wettelijk pensioen uitgekeerd. Slechts iets meer dan 10 procent ontvangt zijn aanvullend pensioen na het wettelijk pensioen.

Grafiek 2. Opname van het tweedepijlerpensioen in vergelijking met de ingang van het eerstepijlerpensioen, rustgepensioneerde werknemers, instroom 1997-1999

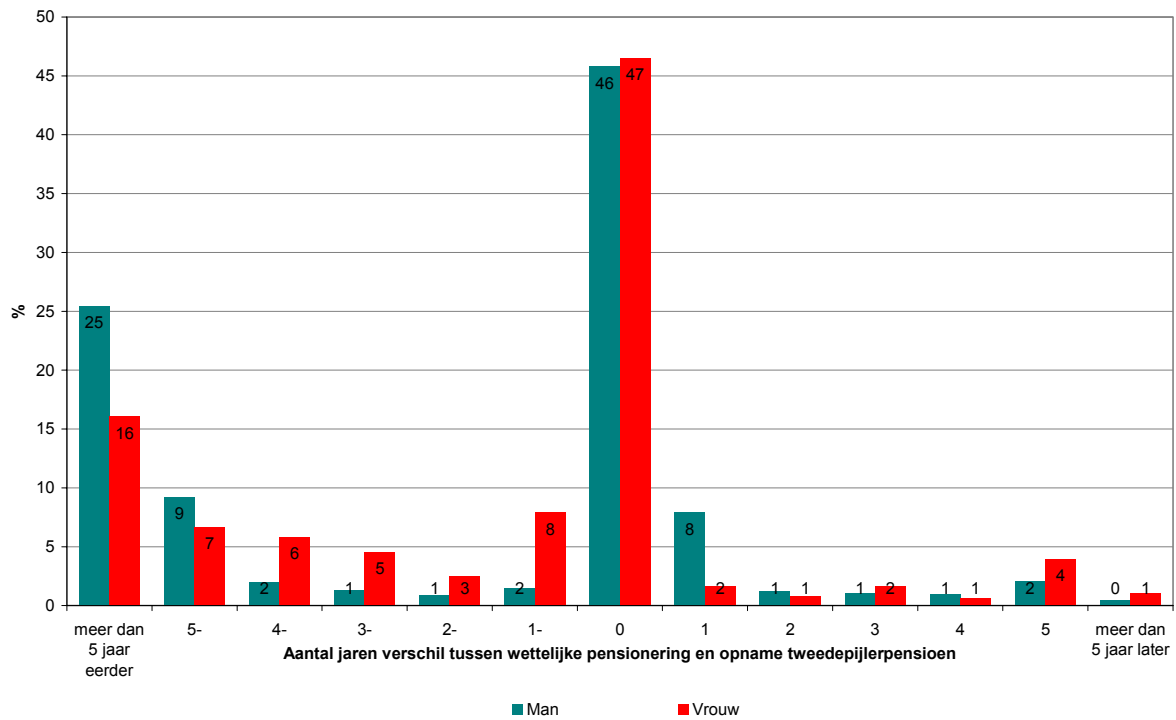

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Grafiek 3 presenteert dezelfde analyse maar nu afzonderlijk voor mannen en vrouwen, grafiek 4 maakt een opsplitsing naar rente- en kapitaaltrekkers. Grafiek 3 bevestigt grosso modo het algemene patroon bij zowel mannen als vrouwen.

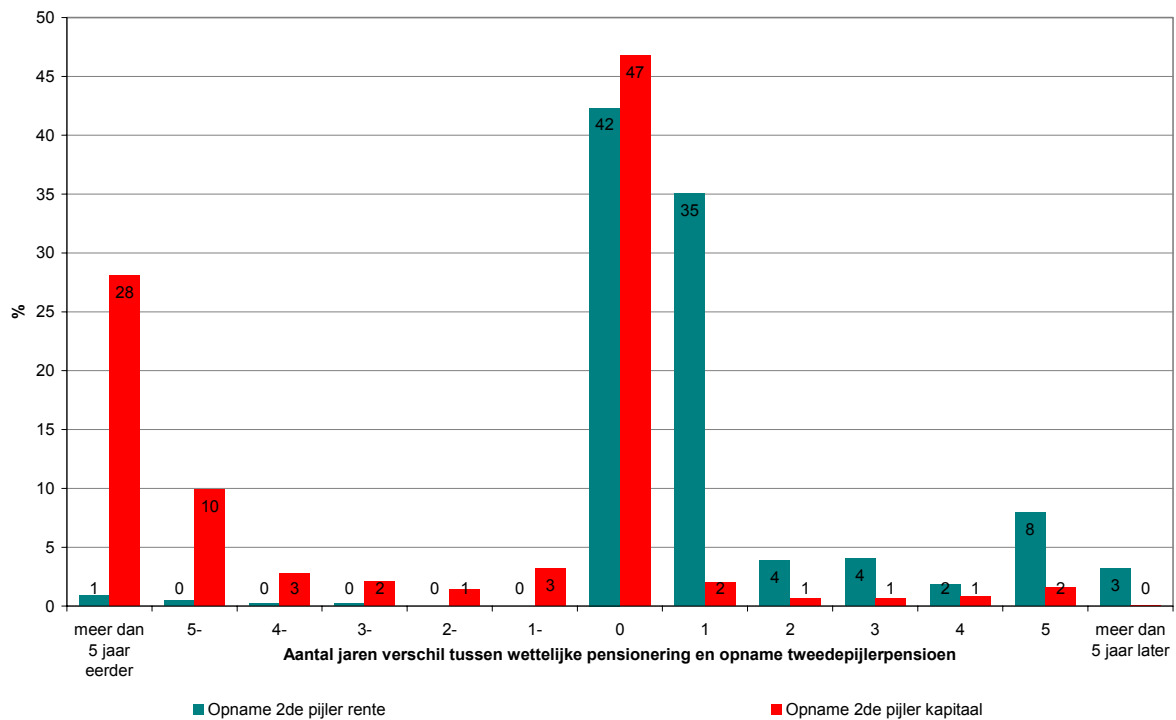
De gegevens uit grafiek 4 wijzen op een belangrijk verschil in opname van het aanvullend pensioen al naargelang de opname in rente dan wel in kapitaal gebeurt. Uit de grafiek blijkt dat kapitaaltrekkers hun aanvullend pensioen veelal opnemen op het moment van pensionering of ervoor. Bij rentetrekkers start de periodieke uitkering dan weer meestal op het moment van pensionering of erna. Opvallend in de grafiek is tevens dat bijna één derde van de kapitaaltrekkers het aanvullend kapitaal opneemt meer dan 5 jaar voor wettelijke pensionering. Daarentegen trekt een derde van de rentetrekkers zijn pensioenrente voor het eerst een jaar na wettelijke pensionering.

Grafiek 3. Opname van het tweedepijlerpensioen in vergelijking met de ingang van het eerstepijlerpensioen naar geslacht, rustgepensioneerde werknemers, instroom 1997-1999

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Grafiek 4. Opname van het tweedepijlerpensioen in vergelijking met de ingang van het eerstepijlerpensioen naar uitkeringsvorm (rente of kapitaal), rustgepensioneerde werknemers, instroom 1997-1999

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Een vergelijking van de vorige drie grafieken leert dat de variatie vastgesteld in grafiek 1 grotendeels kan worden gereduceerd door het in rekening brengen van het onderscheid tussen de opname in rente en kapitaal. Samengevat, de opname vóór de wettelijke pensioenleeftijd gebeurt door kapitaaltrekkers, de opname na de wettelijke pensioenleeftijd door rentetrekkingen. Hoe kan dit patroon worden verklaard?

Sinds het in werking treden van de WAP kan het aanvullend pensioen slechts worden opgenomen vanaf de leeftijd van 60 jaar ofwel vanaf het moment van pensionering. Gegeven het feit dat de hier geanalyseerde periode zich grotendeels bevindt voor de ingang van de WAP en gegeven de verschillende overgangsmatregelen ter zake, zijn deze bepalingen hier evenwel niet van toepassing.⁵⁸

Vóór de WAP waren groepsverzekeraars en pensioenfondsen vrij de pensioenleeftijd te kiezen die in het pensioenreglement werd ingeschreven. De timing van opname van het aanvullend pensioen werd dan ook grotendeels bepaald door de van toepassing zijnde fiscale wetgeving. Wat de opname in kapitaal betreft stelde deze wetgeving dat het (veelal voordeligere) forfaitaire tarief van 16,5 procent (behoudens uitzonderingen; cf. infra) slechts van toepassing is onder bepaalde voorwaarden (cf. toenmalige art. 171, 4° WIB92). Aldus dient het kapitaal te worden uitgekeerd naar aanleiding van pensionering op de normale datum, in één van de vijf jaren die aan die datum voorafgaan of bij brugpensionering. Deze laatste bepaling zou er in de praktijk vaak toe hebben geleid dat brugpensioenkoopsommen door werkgevers en vakbonden werden verkocht als een fiscaalvriendelijke afscheidspremie onder de vorm van een aanvullend pensioenkapitaal.

Dat de rente-uitkeringen vaak pas in het jaar na wettelijke pensionering worden uitgekeerd hangt wellicht samen met de periodiciteit van de rente-uitkeringen. Bijna 60 procent van alle rente-uitkeringen zijn immers driemaandelijks of jaarlijkse rentes. Afhankelijk van de in de praktijk geldende datum van de driemaandelijks of jaarlijkse rente-uitkering is het niet verwonderlijk dat een aantal gepensioneerden die op het einde van het jaar op wettelijk pensioen gingen hun aanvullende pensioenrente voor de eerste keer kregen in het volgende kalenderjaar.

2.2. Toegang tot de tweede pijler naar achtergrondkenmerken

Tabel 1 geeft een overzicht van het aandeel gepensioneerden met een aanvullend pensioen binnen de volledige groep van rustgepensioneerde werknemers in 2004 naar enkele persoons- en pensioenskenmerken. Om zicht te krijgen op het volledige aantal, wordt het steekproefaantal geëxtrapoleerd naar de volledige onderzoekspopulatie. De tweede kolom in de tabel geeft op deze manier een schatting van de absolute aantallen gepensioneerden met een tweedepijlerpensioen naar de verschillende achtergrondkenmerken. Ter vergelijking wordt ook het aandeel begunstigen van een tweedepijlerpensioen aangegeven voor de meest recente cohorte gepensioneerde werknemers, i.c. 2004.

⁵⁸ Voor een bespreking van de verschillende overgangsmatregelen zie De Brabanter, e.a. (2004, p. 459).

In totaal ontvangen 31 procent oftewel 189.424 van de rustgepensioneerde werknemers een aanvullend pensioen uit de tweede pijler. Bemerkt hierbij dat de gepensioneerde werknemers die dit tweedepijlerpensioen in het verleden als éénmalige kapitaalsuitkering ontvingen, hier ook inbegrepen zijn. Bij de rustgepensioneerde werknemers die in 2004 in het wettelijk stelsel zijn ingestroomd ligt dit aandeel iets hoger, rond 35 procent.

Uit tabel 1 blijkt dat niet alle categorieën van rustgepensioneerde werknemers in dezelfde mate een tweedepijlerpensioen hebben opgebouwd gedurende hun loopbaan. Algemeen kunnen we stellen dat mannen, Brusselaars, jongere gepensioneerden, recent gepensioneerden en gepensioneerden met een hoger eerste pijlerpensioen relatief vaker een tweedepijlerpensioen ontvangen. Voor alle categorieën geldt daarenboven dat het aandeel met een aanvulling uit de tweede pijler, hoger is bij de recent gepensioneerden dan bij de volledige groep rustgepensioneerde werknemers. Dit wijst op het gestegen belang van de tweede pijler de afgelopen jaren (cf. infra). Achtereenvolgens wordt de toegang tot de tweede pensioenpijler naar de verschillende achtergrondkenmerken meer in detail besproken.

Tabel 1. Toegang tot de tweede pijler naar achtergrondkenmerken, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Achtergrondkenmerk	% PK 2004	# Extrapolatie	% Instroom 2004	# Extrapolatie
Hoogte eerste pijlerpensioen				
Kwintiel 1	2	2.389	5	377
Kwintiel 2	11	13.761	9	732
Kwintiel 3	26	31.155	28	2.137
Kwintiel 4	46	55.968	56	4.309
Kwintiel 5	71	86.152	77	5.966
Geslacht				
Man	42	154.063	46	10.743
Vrouw	15	35.361	18	2.777
Woonplaats⁵⁹				
Vlaams Gewest	31	110.061	33	8.412
Waals Gewest	36	56.391	36	3.783
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	42	20.092	42	1.166
Leeftijd				
-60	7	549	16	114
60-64	35	22.949	30	6.583
65-69	37	65.362	42	6.823
70-74	30	49.248	-	-
75-79	28	31.018	-	-
80-84	26	15.406	-	-
+84	21	4.892	-	-
Totaal	31	189.424	35	13.521

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

2.2.1. Naar hoogte van het eerste pijlerpensioen

Een belangrijke variabele bij de verklaring van de toegang tot de tweede pijler is de hoogte van het eerste pijlerpensioen. Het eerste pijlerpensioen dient hierbij als indicator van de duur van de arbeidsmarktcarrière en de hoogte van het verdiende arbeidsinkomen, twee belangrijke parameters in de pensioenberekening. Binnen de wettelijke grenzen geldt immers dat hoe langer de loopbaan en hoe hoger het verdiende loon is, hoe meer het wettelijk pensioen bedraagt. Hierbij is daarenboven ook het arbeidsregime van belang. Het pensioen voor een voltijdse loopbaan is namelijk hoger dan dat voor een deeltijdse loopbaan.

⁵⁹ Bemerkt dat niet alle gepensioneerden een waarde hebben voor de variabele woonplaats, hierdoor verschilt het totaal van de drie gewesten van het algemene totaal.

Tabel 2. Toegang tot de tweede pijler bij rustgepensioneerde werknemers naar hoogte van het eerstestijlerpensioen, 2004

Hoogte eerstestijlerpensioen	% PK 2004	# Extrapolatie	% Instroom 2004	# Extrapolatie
Kwintiel 1	2	2.389	5	377
Kwintiel 2	11	13.761	9	732
Kwintiel 3	26	31.155	28	2.137
Kwintiel 4	46	55.968	56	4.309
Kwintiel 5	71	86.152	77	5.966

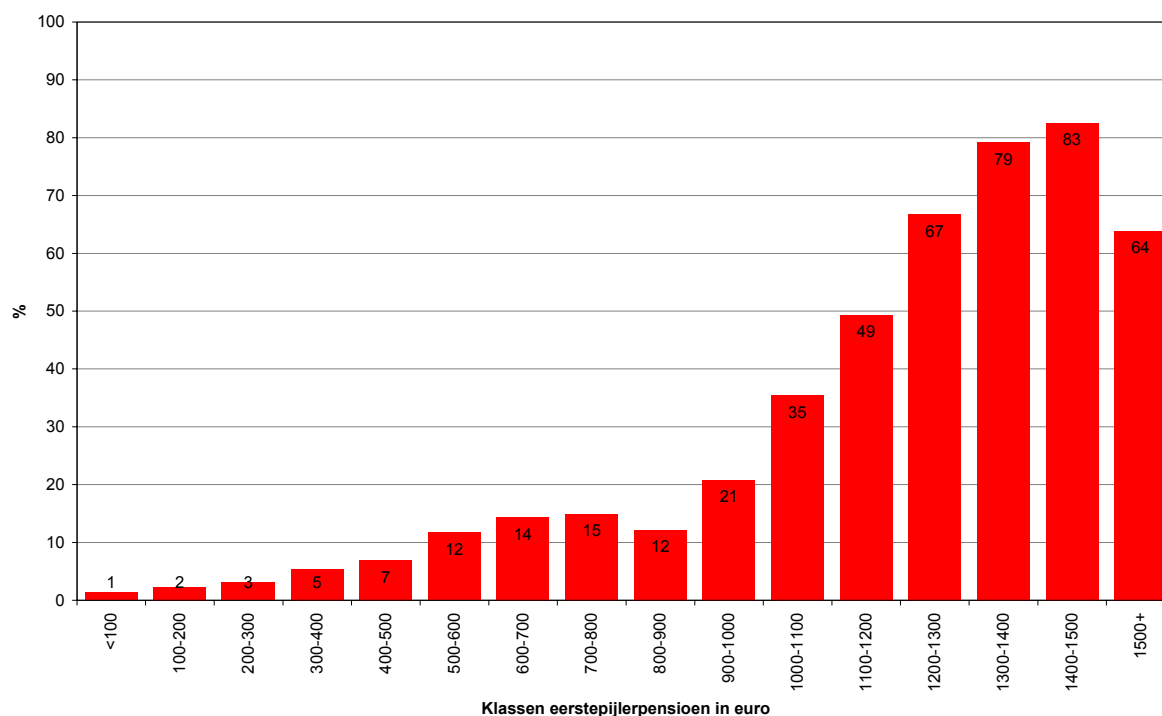
Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Om de hoogte van het eerstestijlerpensioen in rekening te brengen, werden in tabel 2 de gepensioneerden in vijf groepen of kwintielen verdeeld, gesorteerd op de hoogte van het eerstestijlerpensioen. Zodoende omvat het eerste kwintiel de 20 procent gepensioneerden met het laagste wettelijke pensioen en het vijfde kwintiel de 20 procent gepensioneerden met het hoogste wettelijke pensioen.

Uit de tabel blijkt dat de toegang tot de tweede pijler sterk samenhangt met de hoogte van het eerstestijlerpensioen. Van de gepensioneerden met de hoogste wettelijke pensioenen (kwintiel 5) ontvangt maar liefst 71 procent een aanvullend pensioen, terwijl dit bij de gepensioneerden met de laagste eerstestijlerpensioenen (kwintiel 1) slechts 2 procent bedraagt. Met betrekking tot de arbeidsmarktcarrière kunnen we dus met enig voorbehoud stellen dat de gepensioneerden die lagere lonen hebben verdiend gedurende hun loopbaan en/of een minder lange loopbaan achter de rug hebben, ook minder vaak een tweedestijlerpensioen ontvangen om hun wettelijk pensioen aan te vullen.

De analyse in tabel 2 kan verder worden verfijnd door de kwintielverdeling te vervangen door de volledige inkomensverdeling van het eerstestijlerpensioen. Grafiek 5 geeft de toegang tot de tweede pijler binnen de volledige groep van rustgepensioneerde werknemers in 2004 naargelang de hoogte van het pensioeninkomen uit de eerste pijler.

Grafiek 5. Toegang tot de tweede pijler naar de hoogte van het eerstestijlerpensioen*, percentages, rustgepensioneerde werknemers, 2004⁶⁰

*Wettelijke pensioenen berekend aan het gezinstarief zijn omgezet naar het tarief voor alleenstaanden

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Grafiek 5 bevestigt de trend uit de kwintielverdeling van tabel 2: de toegang tot de tweede pijler stijgt naarmate het inkomen uit de eerste pensioenpijler hoger ligt. Deze stijging gebeurt gestaag tot de inkomenscategorie van 400 tot 500 euro met een percentage gepensioneerden met een tweedepijlerpensioen lager dan 10 procent en blijft relatief stabiel rond een 14-15 procent tussen de 500 en 900 euro. Vanaf dit punt stijgt de toegang tot de tweede pijler zeer sterk en lineair. Dit hoeft niet te verwonderen. Des te dichter het pensioenbedrag het maximumpensioen van bedienden benadert (in 2004 1.490 en 1.524 euro voor het rustpensioen van een alleenstaande man respectievelijk vrouw), des te meer loopbaan jaren zich boven het loonplafond van de pensioenberekening bevinden en des te groter ook de nood aan aanvullende pensioenvorming om de levensstandaard na pensionering te handhaven.

⁶⁰ In deze grafiek zijn zowel de gepensioneerde werknemers opgenomen met een rustpensioen berekend aan gezinstarief als deze met een rustpensioen berekend aan het tarief voor alleenstaanden. Een gehuwde gepensioneerde werknemer waarvan de echtgeno(o)t(e) ten laste is, ontvangt echter een pensioen aan het verhoogde gezinstarief van 75 procent van de geherwaardeerde lonen in plaats van het tarief als alleenstaande van 60 procent. Daarom worden de bedragen van de gezinspensioenen vergelijkbaar gemaakt met de bedragen van de pensioenen voor alleenstaanden door van de gezinspensioenen slechts 80 procent in rekening te brengen.

In de hoogste inkomenscategorie zien we een sterke daling van het aandeel gepensioneerd met een tweedepijlerpensioen ten opzichte van de vorige categorieën. Dit hangt allicht samen met het grotere overwicht van arbeiders in de hoogste pensioeninkomensklasse. Omdat het loonplafond bij de pensioenberekening voor arbeiders later is ingevoerd dan voor bedienden⁶¹ heeft er in feite steeds een wettelijk maximumpensioen voor bedienden bestaan maar pas recenter voor arbeiders. De pensioenen hoger dan 1.500 euro in grafiek 5 zijn dus voornamelijk arbeiderspensioenen.⁶² Nu hebben Gieselink, e.a. (2003) aangetoond dat arbeiders minder vaak deelnemen aan een aanvullend pensioenplan dan kaderleden en bedienden. De combinatie van deze elementen zou dan kunnen verklaren waarom het aandeel gepensioneerd met een tweedepijlerpensioen in de hoogste pensioencategorie van meer dan 1.500 euro lager is dan in de pensioencategorieën van 1.300 tot 1.400 euro.

2.2.2. Naar geslacht

Tabel 3 geeft de toegang tot de tweede pensioenpijler voor mannen en vrouwen. Uit de tabel blijkt dat mannelijke gepensioneerd bijna drie keer zo vaak als vrouwelijke gepensioneerd een tweedepijlerpensioen ontvangen (42 procent t.o.v. 15 procent). Ook bij de in 2004 ingestroomde gepensioneerd werknemers blijft de kloof tussen mannen en vrouwen ongeveer even groot (46 procent t.o.v. 18 procent).

Tabel 3. Toegang tot de tweede pijler bij mannelijke en vrouwelijke rustgepensioneerd werknemers, 2004

	% PK 2004	# Extrapolatie	% Instroom 2004	# Extrapolatie
Man	42	154.063	46	10.743
Vrouw	15	35.361	18	2.777

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

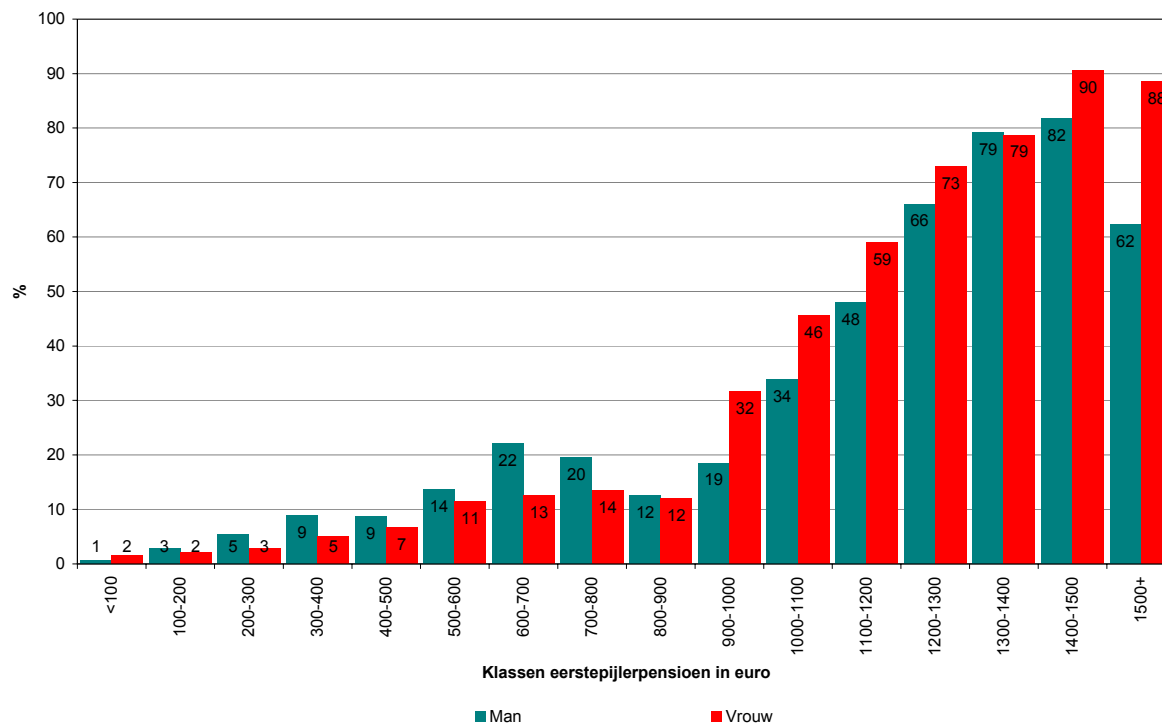
Ook grafiek 6 geeft de toegang naar geslacht maar nu uitgesplitst naar de hoogte van het eerstelijlerpensioen. De grafiek toont aan dat vrouwelijke gepensioneerd, onder controle van de hoogte van het eerstelijlerpensioen, geen lagere toegang hebben tot de tweede pijler dan mannen. Vaak hebben vrouwen in dat geval zelfs een grotere toegang tot de tweede pijler. Wellicht is dat het dubbele gevolg van enerzijds de ondervertegenwoordiging van vrouwen bij arbeiders (cf.

⁶¹ In tegenstelling tot de pensioenberekening voor bedienden waarin al sinds 1958 geplafonneerde lonen werden gebruikt, werden tot 1981 de ongeplafonneerde, reële lonen gebruikt in de berekening van de arbeiderspensioenen.

⁶² De pensioenen hoger dan 1.500 euro zijn niet enkel pensioenen van voormalige arbeiders. Ook vrouwelijke bedienden met een volledige loopbaan boven het loonplafond van de pensioenberekening hadden in 2004 immers een pensioen van 1.524 euro per maand. Verder genieten bepaalde bedienden van bijzondere wettelijke pensioenregelingen met hogere loongrenzen. Dit is bijvoorbeeld het geval bij het vliegend personeel van de luchtvaart.

2.2.1.) en anderzijds de lagere toegang van arbeiders tot de tweede pensioenpijler (zie Peeters, e. a., 2003, pp. 1096-1099).⁶³

Grafiek 6. Toegang tot de tweede pijler naar de hoogte van het eerstestijlerpensioen*, percentages, rustgepensioneerde werknemers, 2004

*Wettelijke pensioenen berekend aan het gezinstarief zijn omgezet naar het tarief voor alleenstaanden

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

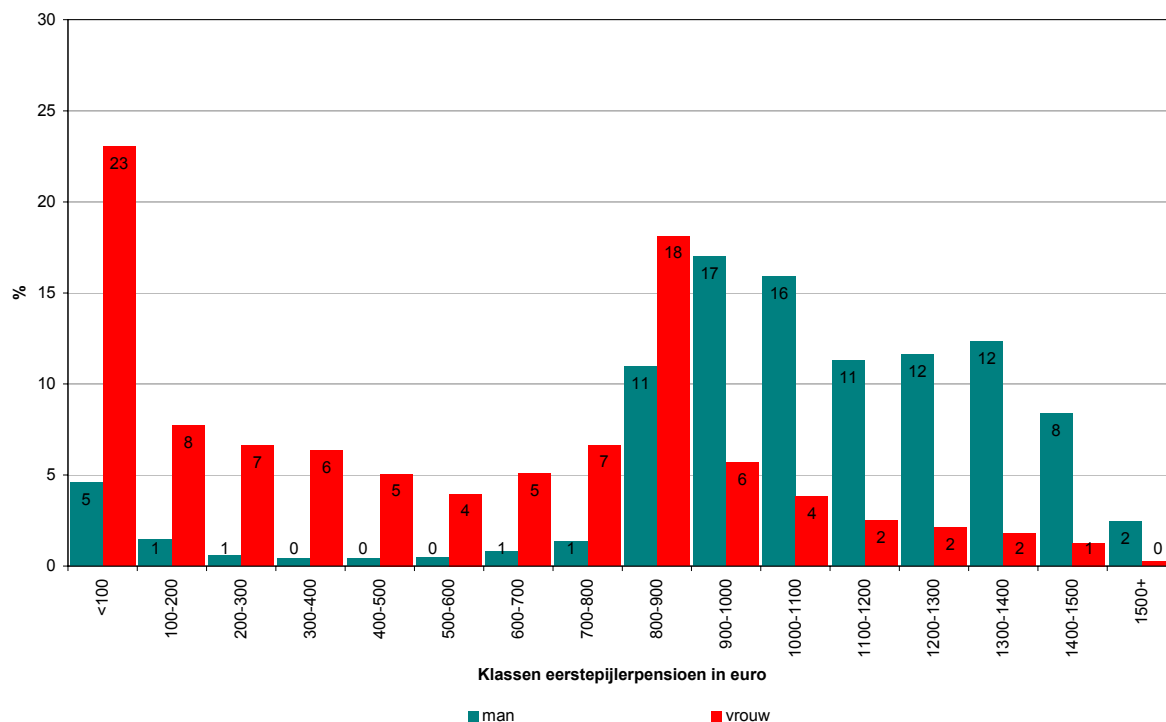
Het grote genderverschil in het percentage gepensioneerden dat een tweedepijlerpensioen ontvangt (42 procent t.o.v. 15 procent), dient bijgevolg te worden gezocht in de ondervertegenwoordiging van de vrouwelijke gepensioneerden in de hogere (wettelijke) pensioencategorieën. Dit wordt geïllustreerd aan de hand van grafiek 7.

Grafiek 7 toont de sterke aanwezigheid van vrouwen in de linkerhelft van de verdeling. Zo heeft 50 procent van de gepensioneerde vrouwen een rustpensioen dat minder dan 500 euro bedraagt en 83 procent een pensioen van minder dan 900 euro. Twee pensioenklassen zijn daarbij zeer sterk vertegenwoordigd. 23 procent heeft een pensioen lager dan 100 euro, 18 procent een pensioen tussen de 800 en 900 euro. De vrouwen met een pensioen van minder dan 100 euro zijn naar alle waarschijnlijkheid de gepensioneerde vrouwen die zich na enkele jaren van betaalde arbeid hebben teruggetrokken uit de arbeidsmarkt om de zorg voor het huishouden en de kinderen op zich te nemen. De piek in de categorie van 800-900 euro zou kunnen verklaard worden door het minimumpensioen in het werknemerstelsel voor een volledige loopbaan (in 2004 833 euro).

⁶³ De grotere toegang van vrouwen tot de tweede pijler in de categorie 1.500+ is mogelijk het dubbel gevolg van de oververtegenwoordiging van stewardessen in deze groep (cf. noot 64) en de aanwezigheid van aanvullende pensioenen in de luchtvaartsector.

Voornamelijk vrouwen maken immers gebruik van het (al dan niet volledige) minimumpensioen (Palmans, Peeters & Berghman, 2007, pp. 26-27). In tegenstelling tot vrouwen bevinden mannen zich voornamelijk in de rechterhelft van de grafiek, met 90 procent van de mannen met een pensioen hoger dan 800 euro.

Grafiek 7. Verdeling van het pensioeninkomen uit de eerste pijler* naar geslacht, percentages, rustgepensioneerde werknemers, 2004

*Wettelijke pensioenen berekend aan het gezinstarief zijn omgezet naar het tarief voor alleenstaanden
Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Gegeven dat het verschil in de toegang tot de tweede pijler tussen mannen en vrouwen samenhangt met de ondervertegenwoordiging van de vrouwelijke gepensioneerden in de hogere (wettelijke) pensioencategorieën, stellen zich twee vragen: (1) waarom hebben vrouwen een lager eerstepijlerpensioen en (2) waarom hangt een lager eerstepijlerpensioen samen met een lagere toegang tot de tweede pijler.

Gegeven de pensioenformule op basis waarvan eerstepijlerpensioenen worden berekend⁶⁴, dient een verklaring voor het genderverschil in de hoogte van het wettelijk pensioen allicht gezocht te worden in de duur van en het inkomen tijdens de vrouwelijke loopbaan. Beide factoren (loopbaanduur, inkomen) hangen daarbij sterk samen met de toegang tot de tweede pensioenpijler.

⁶⁴ Voor een goede toelichting zie Festjens, Becquaert & Bogaert, 1990, pp. 3-4

2.2.2.1. De duur van de vrouwelijke loopbaan

Gepensioneerde vrouwen hadden gemiddeld genomen kortere loopbanen dan mannelijke gepensioneerden. Zo blijkt uit onderzoek (Palman, Peeters & Berghman, 2007) dat slechts 56 procent van de recent gepensioneerde vrouwen meer dan 30 voltijdse jaren heeft gewerkt. Dit staat in schril contrast met de 97 procent mannen die meer dan 30 jaar voltijds werkten. Aangezien een volledig pensioen slechts wordt opgebouwd na 40 tot 45 jaar zijn de kortere loopbanen van vrouwen wellicht dé verklaring voor hun lage pensioenopbouw.

Omwille van allerlei redenen kan men verwachten dat de duur van de loopbaan samenhangt met het al dan niet recht hebben op een tweedepijlerpensioen.

Zo bevatte een deel van de vroeger bestaande pensioenplannen bijvoorbeeld strikte anciënniteitsvoorwaarden voor de aansluiting. Sinds de Wet-Colla⁶⁵ behoren stringente anciënniteitsvoorwaarden (indirect ten gevolge van de uiterste aansluitingsdatum van 25 jaar) tot de verleden tijd. Voorheen waren deze strenge voorwaarden wel mogelijk en vaak voorkomend. Zo stelde één van de weinige studies over de aanvullende pensioenvorming die dateert van vóór de jaren '90 - een studie van de E.G.K.S. over de aanvullende pensioenstelsels van toepassing op de arbeiders van de ijzer- en staalindustrie - dat toegang tot een aanvullend pensioen afhankelijk was van anciënniteitsvoorwaarden die varieerden van 2 tot 30 jaar dienst (E.G.K.S, 1968, z. p.). Uit een onderzoek naar de in 2004 bestaande sectorregelingen - waarop de Wet-Colla niet van toepassing was - vonden Peeters, e.a. (2005, pp. 114-115) tevens dat aanvullende pensioenen in de meeste niet WAP-conforme sectorregelingen pas werden toegekend na 10 tot 15 jaar.

Vrouwen hadden niet alleen kortere loopbanen, deze korte periode van tewerkstelling situeerde zich ook vaak in het begin van de loopbaan. Dit past in het typische kostwinnersmodel waarbij de vrouw zich na enkele jaren betaalde arbeid terugtrekt uit de arbeidsmarkt om de zorg voor het huishouden op zich te nemen. Dit heeft vooreerst als gevolg dat deze vrouwen tewerkgesteld waren in een periode waarin aanvullende pensioenen nog minder vaak voorkwamen (zie Gieselink, e. a., 2003, pp. 55-78). Dit heeft echter ten tweede ook als gevolg dat ingeschreven leeftijdsvoorwaarden kunnen verklaren waarom een aantal vrouwen geen aanvullende pensioenrechten hebben opgebouwd. Zoals gezegd kan sinds de wet Colla vanaf de leeftijd van 25 jaar (indien aan de overige voorwaarden is voldaan) toegang niet langer worden geweigerd. Voorheen was dit wel het geval. Zo bestonden volgens Stevens (2002, p. 461) verschillende reglementen die pas in aansluiting voorzagen vanaf de leeftijd van 30 jaar. Het was bovendien niet onmogelijk dat naar leeftijd toe expliciet andere voorwaarden golden voor mannen en vrouwen. Zo meldt de Landelijke Bedienden Centrale (LBC) in een brochure uit 1969 dat in vele groepsverzekeringscontracten een verschillende minimumleeftijd voor mannen en vrouwen is voorzien: 'Dikwijls wordt 21 jaar vooropgesteld en voor de vrouwen zelfs 25 jaar. De redenen om deze leeftijdsgrens in te stellen steunen vooral op de grote mobiliteit der jongeren en de relatief

⁶⁵ Wet van 6 april 1995 betreffende de aanvullende pensioenen, *B.S.*, 29 april 1995.

korte arbeidsperiode van vele vrouwen waardoor de stortingen verloren zouden gaan (Landelijke Bedienden Centrale, 1969, p. 7).

2.2.2.2. Inkomen tijdens de loopbaan

Zoals elders uiteengezet (cf. Berghman, e.a., 2007) hangt de hoogte van het eerstepijlerpensioen niet alleen samen met het aantal loopbaanjaren maar tevens met het (weliswaar geplafonneerd) loon dat men tijdens die loopbaanjaren heeft verdiend. Verschillen in het loon tijdens de loopbaan reflecteren zich dan ook in verschillen in pensioenhoogte tussen mannen en vrouwen.

Cijfers van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (geanalyseerd in Meulders & O'Dorchai, 2006) tonen aan dat vrouwelijke bedienden in 2005 maandelijks bruto gemiddeld 30 procent minder verdienen dan mannelijke bedienden (2.455 euro versus 3.484 euro). In 1980 bedroeg dit verschil zelfs 40 procent. Het verschil tussen vrouwelijke en mannelijke arbeiders is weliswaar kleiner maar bedroeg in 2005 toch ook een 20 procent en in 1980 30 procent.

Dat het loon tijdens de loopbaan samenhangt met de toegang tot de tweede pijler is niet verwonderlijk. Immers, gegeven het loonplafond geldt door de band genomen dat de vervangingsratio bij pensionering des te lager uitvalt naarmate het loon hoger is geweest en het loonplafond overschreden. De nood aan aanvullende pensioenopbouw om de levensstandaard na pensionering op peil te houden, neemt dan ook proportioneel toe met het inkomen. Een andere mogelijke verklaring is dat werknemers met laag betaalde jobs veelal makkelijk vervangbaar zijn waardoor het aanvullend pensioen vanuit human resources oogpunt (om de werknemer aan de onderneming te binden) voor hen minder van belang is.

2.2.3. Naar woonplaats

Uit tabel 4 blijkt dat de rustgepensioneerde werknemers gedomicilieerd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (42 procent) vaker dan de gepensioneerden in de andere twee gewesten een aanvulling uit de tweede pijler krijgen bovenop het wettelijk pensioen. De Waalse gepensioneerden ontvangen dan weer vaker een tweedepijlerpensioen dan de Vlaamse gepensioneerden (36 procent t.o.v. 31 procent).

Tabel 4. Toegang tot de tweede pijler bij rustgepensioneerde werknemers naar gewest, 2004

Woonplaats	%	#	%	#
	PK 2004	Extrapolatie	Instroom 2004	Extrapolatie
Vlaams Gewest	31	110.061	33	8.412
Waals Gewest	36	56.391	36	3.783
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	42	20.092	42	1.166

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

De verklaring van de verschillende participatiegraden aan de tweede pijler in de drie gewesten moet worden gezocht in de specifieke kenmerken van de arbeidsmarkt in deze gewesten. Zo is het grotere aandeel kaderleden en bedienden in de Brusselse beroepsbevolking een mogelijke verklaring voor de hogere toegang tot de tweede pijler (zie onderstaande Tabel 5).⁶⁶ Gezien het geringe verschil in het aandeel bedienden in Wallonië en Vlaanderen, lijkt deze factor het verschil in deelname aan de tweede pijler tussen deze twee gewesten echter niet afdoende te verklaren.

Tabel 5. Aandeel bedienden in de privé-sector naar gewest, 1970-2005

Gewest	Aandeel bedienden							
	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005
Brussel	37	58	63	66	67	70	73	73
Vlaanderen	25	30	34	37	39	42	46	49
Wallonië	23	31	36	41	43	46	47	51
België	28	35	40	43	45	47	51	53

Bron: eigen bewerking op basis van de gedecentraliseerde statistiek (arbeidsplaatsen) van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid, meerdere jaren

⁶⁶ Opgelet: de geografische indeling in de statistieken van de RSZ baseert zich op het bestuurlijk arrondissement, met andere woorden op de plaats waar de exploitatiezetel van de onderneming gevestigd is. De woonplaats van de werknemer wordt niet als criterium in rekening genomen. Dit verschilt met het Pensioenkadaster dat de woonplaats van de gepensioneerde in rekening brengt.

2.2.4. Naar leeftijd

Naast de hoogte van het eerstelijerpensioen, het geslacht en de woonplaats hangt het al dan niet ontvangen van een tweedelijerpensioen ook samen met de leeftijd van de gepensioneerde. In tabel 6 wordt de toegang tot de tweede pijler naar leeftijdscategorie weergegeven.

Tabel 6. Toegang tot de tweede pijler bij rustgepensioneerde werknemers naar leeftijd, 2004

Leeftijd	% PK 2004	# Extrapolatie	% Instroom 2004	# Extrapolatie
-60	7	549	16	114
60-64	35	22.949	30	6.583
65-69	37	65.362	42	6.823
70-74	30	49.248	-	-
75-79	28	31.018	-	-
80-84	26	15.406	-	-
+84	21	4.892	-	-

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

In de volledige populatie van gepensioneerde werknemers in 2004 blijkt dat de jongere gepensioneerden vaker een tweedelijerpensioen ontvangen dan de oudere gepensioneerden. Dit wijst op het gestegen belang van de aanvullende pensioenen gedurende de afgelopen decennia (cf. infra). Het lagere aandeel in de jongste leeftijdscategorie is dan weer te wijten aan het feit dat nog niet alle gepensioneerden hun aanvullend pensioen hebben opgenomen. Uit de analyse van de timing van het aanvullend pensioen (cf. 2.1.) bleek immers dat een substantiële groep van gepensioneerden het aanvullend pensioen pas na de wettelijke pensionering ontvangt.

Bij de nieuw ingestroomde gepensioneerden in 2004, blijkt dat de gepensioneerden in de leeftijdsklasse van 65 tot 69 jaar vaker toegang hebben tot een aanvullend pensioen dan de gepensioneerden uit de jongere leeftijdsklassen. Wederom moet hierbij de nuance worden gemaakt dat voor een substantiële groep van jonggepensioneerden het tweedelijerpensioen mogelijk nog niet is uitgekeerd.

2.3. Evolutie van de toegang tot de tweede pijler

Om uitspraken te kunnen doen over hoe het belang van de tweedelijerpensioenen is geëvolueerd tijdens de afgelopen decennia, zijn longitudinale gegevens nodig met betrekking tot de deelname aan de tweede pijler voor opeenvolgende cohorten van nieuw gepensioneerden. Op basis van het Pensioenkadaster beschikken we over dergelijke gegevens voor de periode van 2001 tot en met 2004. In tabel 7 wordt de evolutie van de toegang tot de tweede pijler weergegeven naar geslacht voor de aangeduide periode.

Tabel 7. Toegang tot de tweedepijler bij rustgepensioneerde werknemers naar geslacht, instroom 2001-2004

	2001	2002	2003	2004
Man	42	43	46	46
Vrouw	17	18	22	18
Totaal	32	34	41	35

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Hoewel de beschouwde periode kort is, blijkt uit tabel 7 duidelijk een stijging van het aandeel gepensioneerden met een tweedepijlerpensioen in de opeenvolgende cohorten nieuw gepensioneerden. Zo ontving 32 procent van de gepensioneerden in 2001 een aanvullend pensioen. In 2004 was dit aandeel gestegen tot 35 procent.

De uitschieter in 2003 hangt samen met het sterk gestegen aandeel gepensioneerde vrouwen in 2003 die een aanvullend pensioen hebben ontvangen. In vergelijking met 2002 en 2004, ligt de toegang tot de tweede pijler 4 procentpunten hoger in 2003. Dit kan verband houden met de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd voor vrouwen in 2003, namelijk van 62 naar 63 jaar.⁶⁷

Door de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd bestaat de cohorte gepensioneerden in 2003 uit meer vrouwen die een voldoende lange loopbaan kunnen bewijzen om op vervroegd pensioen te gaan dan de andere cohorten in de analyse. Wie immers de wettelijke pensioenleeftijd bereikte in 2003, voldeed in 2002 al aan de toenmalige wettelijke pensioenleeftijd (i.c. 62 jaar) en is dus met grote waarschijnlijkheid toen al op pensioen gegaan. De gepensioneerde vrouwen in 2003 zijn bijgevolg in zekere zin atypisch aangezien ze een loopbaan van minstens 32 jaar kunnen voorleggen.⁶⁸ Dit zou kunnen verklaren waarom de deelname aan de tweede pijler substantieel groter is in de cohorte van 2003 dan in de andere cohorten.⁶⁹

Zoals reeds gesteld beschikken we op basis van het Pensioenkadaster over longitudinale gegevens voor een eerder beperkte periode van 4 jaar. Om op basis van de beschikbare data toch een indicatie te krijgen van de langetermijnevolutie van de deelname aan de tweede pijler, kunnen we evenwel tevens werken met het jaar waarin de gepensioneerden voor het eerst hun wettelijk rustpensioen hebben gekregen. Door op deze wijze de verschillende cohorten gepensioneerde werknemers af te bakenen, wordt een longitudinale benadering mogelijk op basis van cross-sectionele data.⁷⁰

⁶⁷ Zoals reeds gesteld in voetnoot 1, wordt de pensioenleeftijd van vrouwen ten gevolge van de pensioenhervorming van 1996 (cf. Wet van 26 juli 1996 tot modernisering van de sociale zekerheid en tot vrijwaring van de leefbaarheid van de wettelijke pensioenstelsels, *B.S.*, 1 augustus 1996) geleidelijk aan opgetrokken.

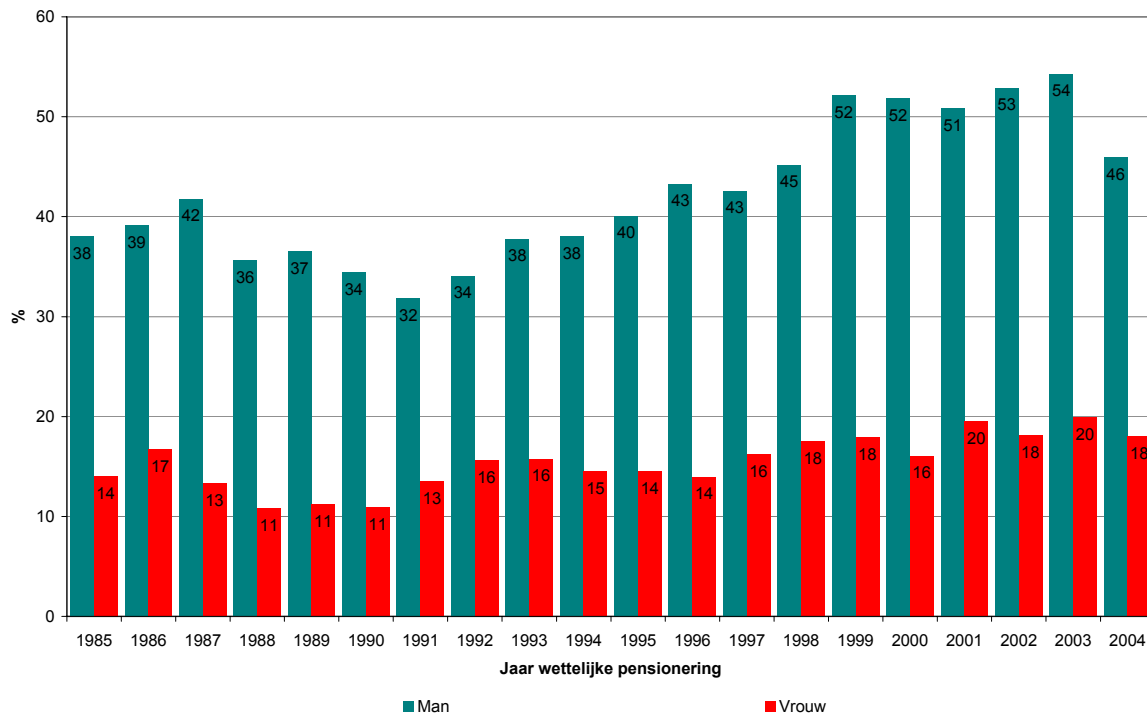
⁶⁸ De loopbaanvoorwaarde voor vervroegde pensionering is in de periode van 1997 tot 2005 opgetrokken van 20 jaar naar 35 jaar. In 2003 bedroeg de minimale loopbaanduur voor vervroegde pensionering 32 jaar. (Art 4 § 3 KB 23 december 1996 tot uitvoering van de artikelen 15, 16 en 17 van de wet van 26 juli 1996 tot modernisering van de sociale zekerheid en tot vrijwaring van de leefbaarheid van de wettelijke pensioenstelsels, *B.S.*, 17 januari 1997).

⁶⁹ Voor een verklaring van het verband tussen de lengte van de loopbaan en deelname tweede pijler kan verwezen worden naar paragraaf 2.2.2.

⁷⁰ Bij deze werkwijze moet echter wel de kanttekening worden gemaakt dat de gegevens niet gecorrigeerd zijn voor sterfte en dus mogelijke vertekeningen met zich meebringen. Immers van de gepensioneerden die al langer op pensioen zijn, zullen er al een deel overleden zijn. Indien we ervan uitgaan dat sterfte negatief

Grafiek 8 geeft in detail het aandeel begunstigden van een tweedepijlerpensioen naar het jaar van wettelijke pensionering voor rustgepensioneerde mannen en vrouwen. Hieruit blijkt dat het aandeel gepensioneerden met een tweedepijlerpensioen stijgt naarmate de cohorte recenter op pensioen is gegaan. Hoewel er grote verschillen bestaan in toegang tot de tweede pijler naar geslacht, zien we deze algemene stijgende trend terug bij zowel de mannen als de vrouwen.

Grafiek 8. Toegang tot de tweede pijler naar jaar wettelijke pensionering en geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Meer in detail observeren we bij mannen een relatief sterke daling in het aandeel ontvangers van een tweedepijlerpensioenen bij de gepensioneerden die eind jaren tachtig op wettelijk pensioen gingen. Vanaf 1993 stijgt het aandeel gepensioneerden met een aanvullende uitkering weer, om nog verder te groeien vanaf 1999. De daling in 2004 is grotendeels te wijten aan de tweedepijlerpensioenen die ná het wettelijk pensioen worden uitgekeerd. Een kleine tien procent van de gepensioneerden ontvangt immers zijn aanvullend pensioen pas na het wettelijk pensioen.

In vergelijking met de mannen, is de stijging bij vrouwen veel minder uitgesproken. Sinds 1998 blijft het aandeel gepensioneerde vrouwen met een tweedepijlerpensioen zelfs stabiel rond de 18 à 20 procent. Zoals reeds gesteld hangt het wisselende patroon vanaf 1999 waarschijnlijk samen met het optrekken van de wettelijke pensioenleeftijd voor vrouwen.

samenhangt met de hoogte van het pensioen én het ontvangen van een tweedepijlerpensioen positief samenhangt met de hoogte van het pensioen, dan kunnen we verwachten dat de toegang voor de oudere gepensioneerden en de gepensioneerden die al langer op pensioen zijn wordt overschat en dus het verschil in de toegang tot de tweede pijler tussen oudere en jongere gepensioneerden in werkelijkheid nog groter is geweest.

Hoofdstuk 3. Tweedepijlerpensioenen uitgekeerd als rente of kapitaal?

In tegenstelling tot de pensioenuitkeringen in de eerste pijler die in 2004 zonder uitzondering als maandelijkse rente werden uitgekeerd, worden tweedepijlerpensioenen zowel in de vorm van een periodieke rente als een eenmalig kapitaal uitbetaald. De periodiciteit van de rente verschilt hierbij evenwel van pensioenplan tot pensioenplan. Zo werd in 2004 40 procent van de periodieke uitkeringen maandelijks uitgekeerd, 43 procent driemaandelijks en 16 procent jaarlijks. Het overige procent werd ofwel tweemaandelijks ofwel halfjaarlijks uitgekeerd.

De meerderheid van gepensioneerde werknemers (72 procent) ontvangt zijn tweedepijlerpensioen echter enkel in de vorm van een eenmalige kapitaalsuitkering. Een op vijf gepensioneerden heeft zijn aanvullend pensioen ontvangen als rente-uitkering en een kleine 10 procent heeft zowel een aanvullende rente als een pensioenkapitaal gekregen.

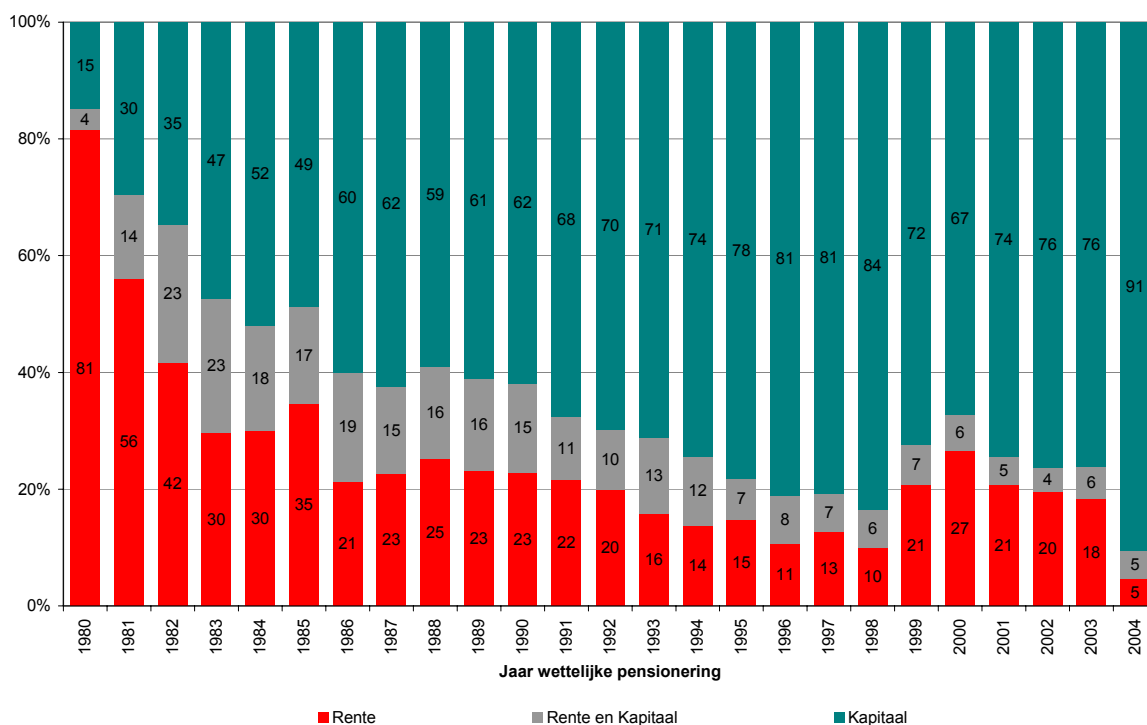
Dit algemeen beeld verbergt evenwel belangrijke verschillen. Zo stelt het overzicht van kapitaalsuitkeringen zich minder bij gepensioneerden die reeds lange tijd op pensioen zijn gegaan alsook bij gepensioneerden met lagere pensioeninkomens (cf. paragrafen 3.1. en 3.2.).

3.1. Historische evolutie

Grafiek 9 geeft de evolutie weer van het percentage gepensioneerden dat het tweedepijlerpensioen volledig krijgt uitgekeerd als een rente, volledig krijgt uitgekeerd als een kapitaal dan wel zowel een rente als een kapitaal ontvangt. Deze percentages worden uitgezet naar jaar van wettelijke pensionering.

De voornaamste vaststelling bij grafiek 9 is dat het aantal gepensioneerden dat het tweedepijlerpensioen uitsluitend als een kapitaal krijgt uitgekeerd doorheen de jaren sterk toeneemt. Deze stijging is evenwel niet volledig lineair. Zo kunnen een drietal periodes met specifieke kenmerken worden onderscheiden.

Grafiek 9. Percentage rustgepensioneerde werknemers met een tweedepijlerpensioen naar uitkeringsvorm en jaar wettelijke pensionering, rustgepensioneerde werknemers, 1980-2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

3.1.1. Periode 1: 1981-1985

Vooreerst blijkt uit de grafiek een zeer uitgesproken verschil tussen de situatie van de gepensioneerden die tussen 1980 en 1985 op pensioen zijn gegaan en diegenen die na 1985 op pensioen zijn gegaan.⁷¹

Verschillende auteurs wijzen erop dat tweedepijlerpensioenen op dit moment voornamelijk in de vorm van een kapitaal worden opgenomen ten gevolge van de fiscale wetgeving terzake.⁷² Het lijkt vanuit die optiek dan ook waarschijnlijk dat de vastgestelde evolutie (tenminste deels) samenhangt met de aanpassingen in de wetgeving terzake.

⁷¹ Gegevens van vóór 1980 zijn niet beschikbaar. Men kan evenwel vermoeden dat in deze periode rente-uitkeringen veelal de regel in plaats van de uitzondering waren. Volgens het VBO (1950) waren de uitkeringen eind jaren '40 standaard rentes. Sommige ondernemingen die hun aanvullende pensioenen extern opbouwden via een verzekeringsmaatschappij stonden evenwel toe dat de aangeslotenen de vereffening van hun rente onder de vorm van een kapitaal aanvroegen. Vaak was dergelijke vereffening in rentes echter enkel toegestaan voor het deel dat was opgebouwd met persoonlijke bijdragen. Ook volgens een publicatie van de Landelijke Bedienden Centrale van eind jaren '60 (cf. Landelijke Bediende Centrale, 1969, p. 12) 'voorzien de meeste contracten een uitkering van rentes, omdat hierdoor aan het gestelde doel van pensioenverzekering het best voldaan wordt'.

⁷² Zie onder meer Stevens (2005, p. 114): 'Tot de inwerkingtreding van de WAP was er bijna geen twijfel: een gepensioneerde nam zijn aanvullend pensioen op in de vorm van een kapitaal. De reden die hiervoor steeds werd aangehaald was de fiscaliteit van de rentes in vergelijking met de fiscaliteit van de kapitalen'. Voor een nuancering van deze stelling, zie paragraaf 3.3.

De afzonderlijke aanslagvoet van 16,5 procent voor kapitalen uit de tweede pensioenpijler is ingevoerd eind december 1984⁷³, voor kapitalen uitgekeerd vanaf 1 januari 1985. Daarvoor gold een in 1962 ingevoerde regeling.⁷⁴ Volgens deze oude regelgeving werd het kapitaal net als een rente belast samen met de overige inkomsten. Hiertoe werd het kapitaal omgezet in een fictieve rente en bij de overige inkomsten gevoegd. De omzettingcoëfficiënten varieerden met de leeftijd (zie tabel 8).⁷⁵

Tabel 8. Omzetting naar fictieve rentes bij opname in kapitaal

Leeftijd van de verzekerde bij opname kapitaal	Omzettingcoëfficiënt
40 jaar of minder	1 %
41 tot 45 jaar	1,5 %
46 tot 50 jaar	2 %
51 tot 55 jaar	2,5 %
56 tot 58 jaar	3 %
59 en 60 jaar	3,5 %
61 en 62 jaar	4 %
63 en 64 jaar	4,5 %
65 jaar of ouder	5 %

Veelal was het onder deze regeling voordeliger dat het plan voorzag in een uitkering in rente. Bovendien, indien toch werd voorzien in de verplichte uitkering in kapitaal was het voordeligst om het kapitaal aan te wenden tot het vestigen van een lijfrente bij een verzekeringsmaatschappij (voor een verdere uiteenzetting van deze argumentatie zie Bollen, 1982, pp. 106-107). Zoals later zal blijken was het in 2004 fiscaal doorgaans voordeliger om het aanvullend pensioen in de vorm van een kapitaal op te nemen, wat de andere percentages van vóór en na 1985 zou kunnen verklaren.⁷⁶

⁷³ Art. 17 van de wet houdende fiscale bepalingen van 27 december 1984 dat in de afzonderlijke tarief van 16,5 procent introduceerde (cf. het toenmalige art. 93, §1, 2° WIB, hernomen als art. 171, 4°, f in het huidige WIB92).

⁷⁴ Art. 23 van de wet van 20 november 1962 houdende hervorming van de inkomstenbelastingen, *B.S.*, 1 december 1962.

⁷⁵ Deze regelgeving geldt trouwens nog steeds in een beperkt aantal gevallen. Zie artikels 169 en 170 WIB92 en art. 73 KB/WIB92.

⁷⁶ Volgens de toenmalige rooms-blauwe regering had de invoering van de afzonderlijke aanslagvoet vooreerst als doel dat 'bepaalde scheefftrekkingen worden verholpen die bestaan tussen de verschillende wijzen waarop de als rentes of pensioen geldende kapitalen met belastingvrijstelling worden gevormd' (cf. Memorie van Toelichting bij het wetsontwerp houdende fiscale bepalingen, Kamer van Volksvertegenwoordigers, zitting 1984-1985, 23 oktober 1985, p. 1). Het tweede doel was om te verhelpen aan een bepaalde belastingontwijking op dit gebied. Er werd immers vastgesteld dat 'sommige rechthebbenden van de bedoelde kapitalen na ontvangst ervan, hun woonplaats naar het buitenland overbrengen en aldus, vanaf dat tijdstip elke aanslag van de jaarlijkse fictieve lijfrente ontgaan' en 'dat de aangifte van de jaarlijkse fictieve lijfrente en de daarmee samenhangende taxatie dikwijls vergeten worden voor de jaren die volgen op de ontvangst van de kapitalen'. In de huidige context zijn deze argumenten uitermate eigenaardig. Vooreerst wordt door verschillende auteurs benadrukt dat de afzonderlijke aanslagvoet ervoor zorgt dat een kapitaalsuitkering veelal voordeliger is dan een uitkering in rente (cf. supra). Bovendien zouden heel wat kapitaalsuitkeringen worden opgenomen in het buitenland om te ontsnappen aan de eenmalige belastingvoet. Zeker begin jaren '90 zou er sprake geweest zijn van een heuse 'Frankrijkroute', om op die manier aan de belasting van pensioenkapitalen te ontsnappen (Roels & Gillemon, 2007).

Ook een andere verklaring kan echter een rol spelen. Zo toonde grafiek 4 (cf. paragraaf 2.1.) dat op dit moment kapitaalsuitkeringen in meer dan 40 procent van de gevallen worden opgenomen vóór de wettelijke pensioenleeftijd. Rente-uitkeringen worden evenwel steevast gelijk of na de wettelijke pensioenleeftijd opgenomen. Indien deze redenering een tweetal decennia terug ook gold kan men verwachten dat gepensioneerden die in 1980 op wettelijk pensioen zijn gegaan en hun aanvullend pensioen als kapitaal hebben opgenomen niet in de data zijn opgenomen. Hierdoor zouden kapitaalsuitkeringen in de eerste jaren van het Pensioenkadaster (periode begin jaren '80) zijn ondervertegenwoordigd.^{77 78}

3.1.2. Periode 2: 1985-1998

Uit grafiek 9 blijkt ook een tweede vaststelling. Het percentage dat het pensioen tenminste gedeeltelijk in rente opneemt, daalt gestaag tussen 1985 en 1998, van 52 procent tot 16 procent. Ook deze meer lineaire evolutie kan op verschillende manieren worden verklaard.

Een eerste mogelijke verklaring kan weerom worden teruggebracht tot de fiscaliteit van tweedepijlerpensioenen. Zoals gezegd gebeurt de belasting op kapitalen sinds 1985 aan de hand van een aanslagvoet van 16,5 procent. Rente-uitkeringen werden daarentegen progressief belast (mits de toegestane belastingsvermindering). Met een steeds stijgende welvaart alsook tengevolge van de muntontwaarding komen gepensioneerden in de progressieve belasting in een steeds hogere belastingschaal. Dit is echter niet het geval bij de forfaitaire belasting op kapitaal. Het wordt dus steeds voordeliger om te kiezen voor een kapitaalsuitkering. Eenzelfde redenering gaat op als we kijken naar de evolutie in de levensverwachting tussen 1985 en 1998. Ter indicatie, volgens cijfers van de FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, bedroeg de levensverwachting bij geboorte van mannen tussen 1979 en 1982 70 jaar, bij vrouwen 77 jaar. Tussen 1998 en 2000 was dit gestegen tot respectievelijk 75 en 81 jaar. Door de langere levensverwachting worden rente-uitkeringen dus steeds langer belast.

⁷⁷ Dit gegeven is waarschijnlijk nog versterkt doordat een aantal gepensioneerden om aan de nieuwe RIZIV-bijdrage te ontsnappen hun kapitaal vervroegd hebben opgenomen. Cf. De Nauw, 1983, p. 23: 'Sommigen hebben het niet nagelaten de nodige schikkingen te nemen om aan de nieuwe bepalingen inzake de solidariteitsinhouding en gebeurlijk ook betreffende de aftopping van de hoge pensioenen in de overheidssector te ontsnappen door vóór 1 oktober 1980 op pensioen te gaan en de uitbetaling van het kapitaal vervroegd te bekomen'.

⁷⁸ Een andere - meer economisch georiënteerde - verklaring zou de veranderende verhouding rente – kapitaal kunnen toeschrijven aan anti-selectie. Zoals elders opgemerkt hebben de gebruikte gegevens uit het Pensioenkadaster enkel betrekking op de in 2004 nog in leven zijnde gepensioneerden. Indien de keuze voor een kapitaal dan wel een rente is ingegeven door de te verwachten levensverwachting en indien deze verwachtingen overeenstemmen met de realiteit, dan zouden rente-uitkeringen voornamelijk worden gekozen door gepensioneerden met een hoge levensverwachting, terwijl kapitaalsuitkeringen voornamelijk zullen gekozen worden door gepensioneerden met een lage levensverwachting. Dat de vóór 1985 gepensioneerde individuen die in 2004 nog in leven zijn voornamelijk rente-uitkeringen krijgen lijkt vanuit die optiek logisch. Een meer demografisch - sociologische verklaring stelt evenwel het tegenovergestelde voorop. Vanuit deze invalshoek zijn inkomen en levensverwachting positief gecorreleerd. Aangezien nu ook de keuze tussen rente en kapitaal samenhangt met het inkomen, waarbij de hogere inkomens vaker voor een kapitaal kiezen dan de lagere inkomens (cf. paragraaf 3.3.) kan men verwachten dat de in onze steekproef aanwezige (i.c. in leven zijnde) gepensioneerden die begin jaren tachtig op pensioen zijn gegaan voornamelijk kapitaaltrekkers zullen zijn. Aangezien beide verklaringen in tegengestelde richting wijzen kunnen wat dit betreft dus geen duidelijke verwachtingen naar voor worden geschoven.

Mogelijks speelt ook een implementatie-effect. Zo lijkt het aannemelijk dat pensioeninstellingen niet van het ene op het andere moment al hun bestaande plannen hebben aangepast, maar veeleer de opname van het aanvullend pensioen in kapitaal hebben gepromoot voor nieuwe plannen. Ook zullen gepensioneerden die de keuze hadden tussen een uitkering in rente of in kapitaal zich slechts geleidelijk aan rekenschap hebben gegeven van de veranderende fiscaliteit daaromtrent.

3.1.3. Periode 3: 1999-2003⁷⁹

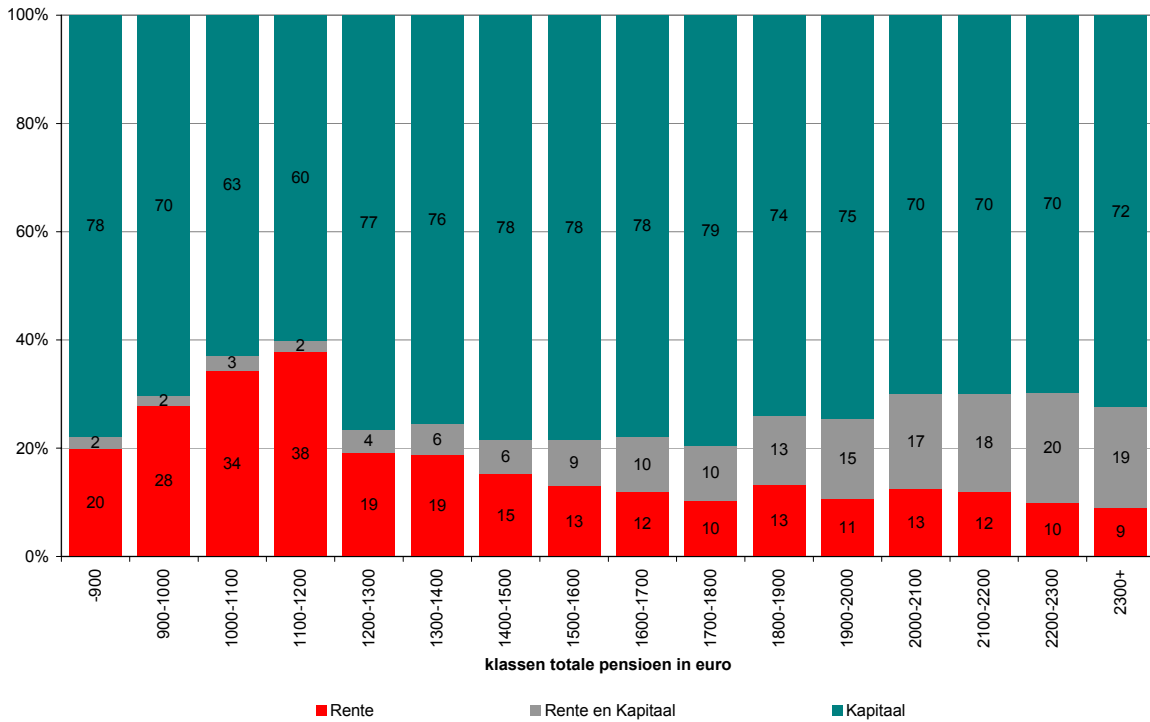
Sinds 1999 neemt het percentage rentetrekkingen terug toe. De verklaring hiervoor weerspiegelt evenwel slechts zeer gedeeltelijk de realiteit hieromtrent want kan volledig worden toegeschreven aan de aangifteplicht sinds 1999 van de rentes uitbetaald in de omvangrijke bouwsector (PC 124). De rente-uitkeringen die voor 1999 werden uitgekeerd aan gepensioneerden uit de bouw werden immers aanzien als een aanvullend vakantiegeld dat niet aan het Pensioenkadaster moest worden aangegeven. Met een nieuwe op 24 september 1998 gesloten CAO is dit veranderd aangezien deze voordelen vanaf dan expliciet als aanvullende pensioenrentes werden omschreven.

3.2. Rente of kapitaal naar hoogte eerstelijnerpensioen

De grafieken 10 en 11 geven het percentage gepensioneerden dat een aanvullend pensioenkapitaal, een aanvullende pensioenrente dan wel zowel een rente als een kapitaal ontvangt naar hoogte van het eerstelijnerpensioen. Grafiek 10 geeft de situatie van de gepensioneerden met een pensioen als alleenstaande, grafiek 11 de situatie van de gepensioneerden met een gezinpensioen.

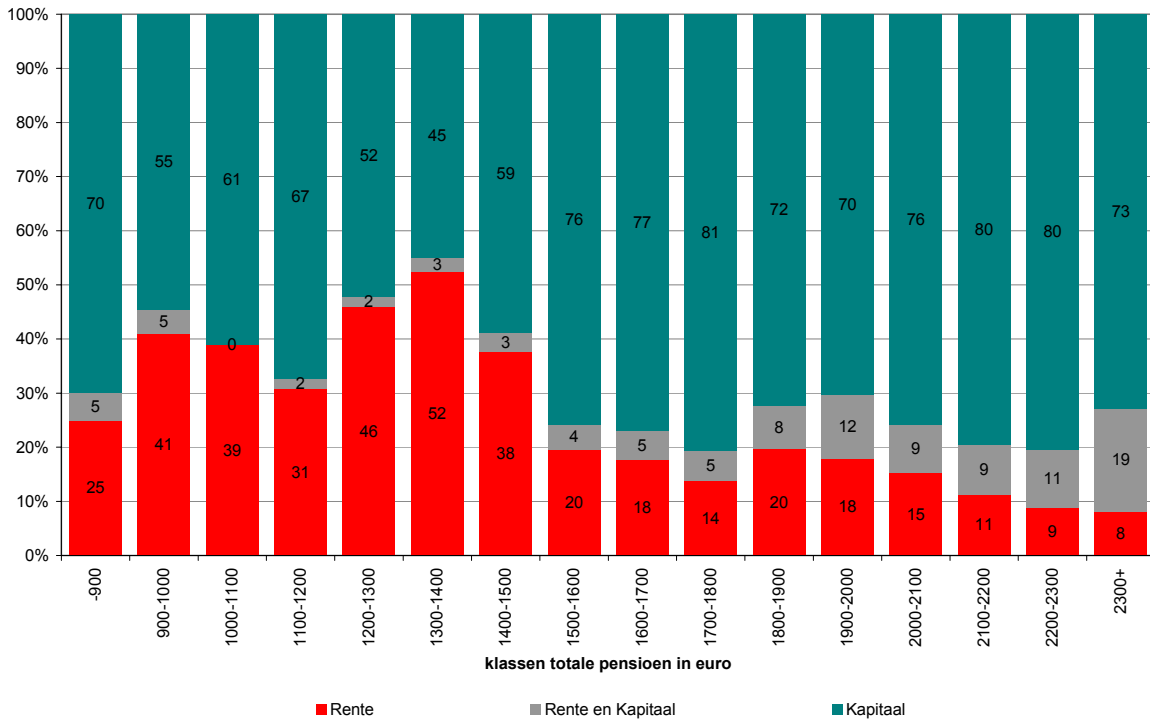
⁷⁹ Op de sterke daling van het aantal rentetrekkingen in 2004 wordt niet ingegaan aangezien dit volledig kan worden toegeschreven aan het feit dat rentetrekkingen hun rente meestal pas opnemen het jaar na wettelijke pensionering. Cf. paragraaf 2.1.

Grafiek 10. Verhouding rente versus kapitaal bij gepensioneerde werknemers (rustpensioen tarief **alleenstaande**) met een tweedepijlerpensioen naar hoogte totaal pensioeninkomen, België, 2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Grafiek 11. Verhouding rente versus kapitaal bij gepensioneerde werknemers (rustpensioen tarief **gezin**) met een tweedepijlerpensioen naar hoogte totaal pensioeninkomen, België, 2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Uit deze grafieken blijken een aantal vaststellingen. Vooreerst stijgt het percentage gepensioneerden dat het aanvullend pensioen uitsluitend als een rente krijgt naargelang het wettelijk pensioen stijgt. Gegeven de hoge administratiekosten van rente-uitkeringen is dit niet verwonderlijk. Het lijkt dan ook aannemelijk dat de meeste plannen die een keuze tussen rente en kapitaal voorzien onder een bepaald niveau het aanvullend pensioen verplicht als kapitaal laten opnemen. In dezelfde lijn ligt de mogelijkheid dat plannen die voorzien in heel lage aanvullende pensioenen deze pensioenen doorgaans verplicht als kapitaal laten opnemen.

Ten tweede tonen de grafieken dat het aantal gepensioneerden dat een rente-uitkering combineert met een kapitaalsuitkering toeneemt naarmate het totale pensioeninkomen stijgt en dit zowel in de grafieken 10 als 11. Een logische verklaring zou kunnen zijn dat de hoogte van het tweedepijlerpensioen samenhangt met de lengte van het aantal jaren dat men een aanvullend pensioen heeft opgebouwd en dat de kans op meerdere pensioenplannen bij verschillende werkgevers (die niet allemaal in de uitkering van een kapitaal voorzien) stijgt naarmate het aantal jaren toeneemt dat men een aanvullend pensioen heeft opgebouwd.

Tot slot tonen de grafieken aan dat vanaf een bepaalde hoogte (cf. effect administratiekosten) het percentage gepensioneerden met een aanvullend pensioen uitsluitend uitgekeerd als rente afneemt naarmate het totale pensioeninkomen stijgt. Bovendien blijkt uit een vergelijking van de grafieken 10 en 11 dat dit niveau verschilt al naargelang het gepensioneerden betreft met een alleenstaande pensioen dan wel met een gezinspensioen. Deze beide vaststellingen (positief verband tussen hoogte eerste pijler en kapitaalsuitkering tweede pijler; verschil tarief alleenstaande en gezinstarief) worden mogelijk (deels) verklaard door de (para)fiscaliteit van de tweede pensioenpijler.

3.2.1. De parafiscaliteit van tweedepijlerpensioenuitkeringen

Ondanks de tegenkantingen van de private pensioeninstellingen (de beroepsvereniging van verzekeraars sprak van een 'strafexpeditie tegen de verzekering'; BVVO, 1981, p. 8) werd bij wet van 8 augustus 1980⁸⁰ een nieuwe RIZIV-bijdrage ingevoerd op alle pensioenuitkeringen die een bepaalde drempel overschrijden.⁸¹ Aanvankelijk (tussen 1 oktober 1980 en 31 december 1981) bedroeg deze bijdrage 2,18 procent⁸², vanaf 1 oktober 1983 2,55 procent⁸³; vanaf 1 oktober 1992 is het percentage verhoogd tot 3,55 procent.⁸⁴

De drempel waaronder geen bijdrage moet worden betaald wordt geïndexeerd aan de hand van de spilindex. In 2004 bedroeg de drempel 1.115 euro voor een alleenstaande rechthebbende en 1.321 euro voor een rechthebbende met gezinslast⁸⁵; de facto betekent dit dat in 2004 80 procent van de gepensioneerde werknemers met een tweedepijlerpensioen de RIZIV-bijdrage dienen te betalen.

Naast de RIZIV-inhouding is sinds 1 januari 1995 ook een solidariteitsinhouding verschuldigd op het geheel van eerste- en tweedepijlerpensioenen.⁸⁶ Deze inhouding varieerde in 2004 tussen de 0 procent (in 2004 indien het totale pensioen lager lag dan 1.185 euro (alleenstaande tarief) of 1.481 euro (gezinstarief)) en 2 procent (vanaf respectievelijk 2.095 en 2.395 euro per maand). Concreet betekent dit dat door 30 procent van de gepensioneerde werknemers met een tweedepijlerpensioen geen enkele solidariteitsbijdrage verschuldigd is, door 47 procent een bijdrage tussen de 0 en 2 procent en door 23 procent een volledige solidariteitsbijdrage van 2 procent.

⁸⁰ Art. 161 van de wet van 8 augustus 1980 betreffende de budgettaire voorstellen 1979-1980, *B.S.*, 15 augustus 1980 die de RIZIV-bijdrage inschrijft in de wet van 9 augustus 1963 tot instelling en organisatie van een regeling voor verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen, *B.S.*, 1 november 1963.

⁸¹ Uitzondering is het tweedepijlerpensioen dat bij overlijden wordt betaald aan de kinderen die geen recht hebben op het wettelijk wezenpensioen, aan de ongehuwd samenwonenden of aan andere verwanten dan de echtgenoot. Aangezien een aanvullend voordeel wordt gedefinieerd als 'elk voordeel ter vervollediging van een pensioen' (cf. art. 1 van het K. B. van 15 september 1980 tot uitvoering van artikel 121, 10°, van de wet van 9 augustus 1963 tot instelling en organisatie van een regeling voor verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering) en aangezien de begunstigde in dit geval geen recht heeft op een 'pensioen' vervolledigt het voordeel volgens het RIZIV dan ook geen pensioen en dient de RIZIV-bijdrage niet te worden betaald. Merk op dat het 'recht op' van belang is, niet of men daadwerkelijk een pensioen geniet. Ook al wordt een overlevingspensioen dus niet opgenomen (een vaak voorkomende praktijk in de categorie van -60 jarigen; zie Taelmans, e. a., 2007, p. 142) dient toch de RIZIV-bijdrage te worden betaald.

⁸² Zie art. 162, §2 van het K.B. van 15 september 1980 houdende de uitvoering van artikel 1991, 1° lid, 7° van de wet betreffende de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen, *B.S.*, 23 september 1980.

⁸³ Zie art. 1, 2°, en art. 8, eerste lid van het K. B. nr. 214 van 30 september 1983 tot wijziging van de wet van 29 juni 1981 houdende de algemene beginselen van de sociale zekerheid voor werknemers, van de besluitwet van 10 januari 1945 betreffende de maatschappelijke zekerheid van de mijnwerkers en ermee gelijkgestelden, van de besluitwet van 7 februari 1945 betreffende de maatschappelijke veiligheid van de zeelieden ter koopvaardij en van de wet van 9 augustus 1963 tot instelling en organisatie van een regeling voor verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering, *B.S.*, 4 oktober 1983.

⁸⁴ Zie art. 15 van de wet van 26 juni 1992 houdende sociale en diverse bepalingen, *B.S.*, 30 juni 1992 en art. 1 van het K. B. van 18 september 1992 tot vaststelling van de datum van inwerkingtreding van dit artikel, *B.S.*, 29 september 1992.

⁸⁵ Voor het onderscheid tarief alleenstaande versus gezinstarief, zie de bepalingen van het RIZIV terzake; cf. <http://www.riziv.fgov.be/other/nl/resources-insurance/pensions/pensions03.htm>.

⁸⁶ Art. 68 van de wet van 30 maart 1994 houdende sociale bepalingen tot vrijwaring van de leefbaarheid van de wettelijke pensioenstelsels, *B.S.*, 31 maart 1994.

3.2.2. De fiscaliteit van tweedepijlerpensioenen

Nadat de parafiscale bijdragen zijn ingehouden, dient op het pensioeninkomen vervolgens personenbelasting te worden betaald. De bepalingen terzake zijn verschillend al naargelang het tweedepijlerpensioen in de vorm van een kapitaal dan wel in de vorm van een rente wordt uitgekeerd.

Om 'bepaalde scheeftrekkingen te verhelpen' en om 'te verhelpen aan bepaalde belastingontwijkingen die op dit gebied worden vastgesteld'⁸⁷ worden pensioenkapitalen sinds 1 januari 1985 belast tegen een tarief van 16,5 procent (cf. infra). Aanvankelijk was het hierbij niet van belang of het kapitaal was opgebouwd met werkgevers- of werknemersbijdragen. Met de fiscale hervorming van 1992 is hierin verandering gekomen, waardoor voor werknemersbijdragen gestort na 1 januari 1993 het tarief van 10 procent geldt.

Kader 2. De wet op het generatiepact.

Om 'de beroepsbevolking ertoe aan te zetten langer te werken'⁸⁸ voert het generatiepact⁸⁹ ook voor werkgeversbijdrage vanaf 1 januari 2006 een voordeliger afzonderlijk tarief in van 10 procent in plaats van 16,5 procent. Voorwaarde is dat het kapitaal ten vroegste op de wettelijke pensioenleeftijd wordt uitgekeerd en dat de begunstigde tot die datum blijft werken.

Rente-uitkeringen worden niet belast aan het afzonderlijke tarief van 10/16,5 procent. Zij worden daarentegen bij de overige pensioeninkomsten gevoegd en samen met deze inkomsten belast. Aangezien pensioenen in de personenbelasting worden aanzien als 'beroepsinkomsten' worden deze rentes in principe progressief belast zoals andere beroepsinkomsten. In de praktijk dient evenwel geen belasting te worden betaald als het pensioeninkomen onder een bepaalde grens blijft. Bovendien wordt ook boven deze grens een belastingvermindering toegestaan.⁹⁰

⁸⁷ Zie memorie van toelichting bij het wetsontwerp houdende fiscale bepalingen, *Parl. St.* Kamer 1984-1985, nr. 1, pp. 1 & 5.

⁸⁸ Zie memorie van toelichting bij het wetsontwerp betreffende het generatiepact, *Parl. St.* Kamer 2005-2006, 56.

⁸⁹ Art. 102 van de Wet van 23 december 2005 betreffende het generatiepact, *B.S.*, 30 december 2005 die het art. 171, 2°, b invoegt aan het Wetboek Inkomstenbelasting.

⁹⁰ Zie WIB onderafdeling 3, Vermindering voor pensioenen en vervangingsinkomsten. Er wordt hier enkel ingegaan op de situatie waar de belastingplichtige enkel een pensioen geniet. Indien de gepensioneerde ook nog andere inkomsten uit arbeid heeft, geldt een afzonderlijke regeling.

Het concrete gevolg van de verschillende fiscale behandeling wordt geïllustreerd in tabel 9. In deze tabel wordt de toepasselijke aanslagvoet van gepensioneerden met een tweedepijlerpensioen in kapitaal en in rente gevarieerd naar de hoogte van het totale pensioeninkomen. Er wordt daarbij vanuit gegaan dat het totale pensioen van de gepensioneerde voor 66 procent bestaat uit een eerste pijler en voor 34 procent uit een tweede pijler.⁹¹ Bij een tweedepijlerpensioen in de vorm van een rente wordt het totaal bedrag als een rente belast, indien het tweedepijlerpensioen wordt uitgekeerd als een kapitaal dan wordt het eerstepijlerpensioen als rente belast en het tweedepijlerpensioen aan de afzonderlijke aanslagvoet van 16,5 procent.⁹² Zoals uit de tabel blijkt is het voor een gepensioneerde wiens totale pensioen voor 34 procent uit de tweede pijler bestaat, vanaf een totaal pensioen van 1.100 euro (tarief alleenstaanden), dan wel 1.600 euro (gezinstarief) voordeliger om te opteren voor een kapitaal in de tweede pijler.⁹³

Kader 3. Rente-uitkeringen na de WAP

Om uitkeringen in de vorm van een rente aantrekkelijker te maken⁹⁴ is in art. 28 van de WAP voorzien dat een pensioenkapitaal steeds kan worden omgezet in een rente. Concreet wordt in dat geval de bedrijfsvoorheffing ingehouden op het kapitaal. Dit netto-kapitaal wordt vervolgens geïnvesteerd als een eenmalige bijdrage aan een levensverzekeringscontract dat een lijfrente vestigt. Jaarlijks dient vervolgens 15 procent belasting te worden betaald op 3 procent van het kapitaal (te verhogen met de gemeentelijke opcentiemen). Dit mechanisme van omzetting van kapitaal naar rente is evenwel niet mogelijk indien de jaarlijkse rente minder bedraagt dan 500 euro.⁹⁵

⁹¹ Dit is de empirisch vastgestelde verhouding bij gepensioneerden met een tweedepijlerpensioen.

⁹² Indien het kapitaal voor een groot deel is opgebouwd uit werknemersbijdragen gestort na 1992 zal het belastingtarief van pensioenkapitalen lager liggen. Gegeven de nadelige (para)fiscaliteit van werknemersbijdragen tegenover werkgeversbijdragen kan men er evenwel van uitgaan dat het effect hiervan veelal minimaal zal zijn.

⁹³ Bij gepensioneerden met een alleenstaande pensioen: gemiddeld 726 euro eerste pijler en een tweedepijlerkapitaal van 52.542 (mannen) en 64.401 euro (vrouwen); bij gepensioneerden met een gezinspensioen gemiddeld 1.056 euro eerste pijler en een tweedepijlerkapitaal van 76.399 (mannen) en 93.674 euro (vrouwen).

⁹⁴ Zie Memorie van toelichting bij de WAP, *Parl. St.* Kamer 2002-2003, nr. 1340/001, p. 55.

⁹⁵ Volgens Hendrickx & Melis (2005, p. 183) bestaat deze regeling al 'sinds 1962 in het WIB en is niets meer dan de toepassing van [wat momenteel] de bestaande artikelen 17, §1, 4° en 20 van het WIB 1992 [zijn]'.

Tabel 9. Belastingtarieven van toepassing bij gepensioneerden met een pensioen aan tarief alleenstaande en aan gezinstarief naar vorm van opname tweedepijlerpensioen, inkomsten 2004

Totaal pensioen	Tarief alleenstaande		Tarief gezin	
	Pijler 1 aangevuld met pijler 2 in rente	Pijler 1 aangevuld met pijler 2 in kapitaal	Pijler 1 aangevuld met pijler 2 in rente	Pijler 1 aangevuld met pijler 2 in kapitaal
...	
900	0	5,6	0,0	5,6
1000	1,8	5,6	0,0	5,6
1100	5,7	5,6	0,0	5,6
1200	9,2	5,6	0,0	5,6
1300	12	5,6	0,0	5,6
1400	14,7	5,6	1,2	5,6
1500	17	6,8	3,8	5,6
1600	19,2	8,3	6,1	5,6
1700	21,5	9,7	8,7	5,6
1800	23,5	11,4	11,1	5,6
1900	25,1	12,6	13,0	5,6
2000	26,7	14,1	15,0	5,6
2100	28,2	15,0	16,8	6,1
2200	29,3	16,0	18,2	7,2
2300	30,6	16,8	23,8	8,3
...				

Hoofdstuk 4. Hoogte van het aanvullende pensioeninkomen

Uit de vorige hoofdstukken blijkt dat de toegang tot de twee pijler ongelijk verdeeld is over de rustgepensioneerde werknemers. Slechts een derde van deze gepensioneerden ontvangt een aanvullend pensioen en er bestaan substantiële verschillen in de toegang tussen de verschillende socio-economische groepen van gepensioneerden. Een volgende vraag die zich dan stelt, is hoeveel het aanvullend pensioen uit de tweede pijler bedraagt.

Aangezien aanvullende pensioenen zowel in de vorm van een periodieke rente, als een eenmalig kapitaal voorkomen, worden in de eerste twee paragrafen van dit hoofdstuk de hoogte van de kapitaalsuitkeringen en de rente-uitkeringen afzonderlijk in kaart gebracht. Om toch zicht te krijgen op het *volledige* aanvullende pensioeninkomen, wordt in een derde paragraaf het pensioenkapitaal omgezet naar een maandelijkse fictieve rente zodat de verschillende uitkeringen kunnen worden vergeleken en opgeteld. Het zo bekomen aanvullende pensioeninkomen wordt in een vierde paragraaf gerelateerd aan de socio-economische kenmerken van de gepensioneerden. Ook wordt nagegaan of het aanvullende pensioeninkomen al dan niet gelijk verdeeld is over de gepensioneerden. Ter afronding wordt een beeld geschetst van het belang van de tweede pijler in het totale pensioeninkomen.

4.1. Hoogte van de tweedepijlerpensioenen uitgekeerd als kapitaal

Voor de rustgepensioneerde werknemers die hun aanvullend pensioen als kapitaal hebben ontvangen, geeft tabel 10 de gemiddelde kapitaalsuitkering voor de volledige groep gepensioneerden en tabel 11 voor de nieuw gepensioneerden in 2004 (instroom).

De rustgepensioneerde werknemers met een tweedepijlerpensioen in kapitaal hebben gemiddeld een uitkering ontvangen van 89.277 euro. De helft hiervan heeft een aanvullend pensioenkapitaal ontvangen van 32.000 euro of minder. Zoals valt af te leiden uit het grote verschil tussen het gemiddelde en de mediaan, varieert de grootte-orde van het ontvangen kapitaal sterk, met name tussen minimaal 50 euro en maximaal 2.949.799 euro.⁹⁶ Daarenboven bestaan er substantiële verschillen in de hoogte van het ontvangen pensioenkapitaal naar geslacht: het gemiddelde aanvullende pensioenkapitaal dat de mannen hebben ontvangen is meer dan dubbel zo hoog als het gemiddelde pensioenkapitaal van de vrouwen (respectievelijk 100.008 en 44.129 euro).

Bij de ingestroomde gepensioneerden bedraagt de gemiddelde kapitaalsuitkering een vijfde meer in vergelijking met de totale populatie gepensioneerde werknemers in 2004, namelijk 110.592 euro. Door het hogere gemiddelde pensioenkapitaal van de vrouwen van 62.057 euro is het verschil tussen mannen en vrouwen iets kleiner geworden in vergelijking met de volledige groep gepensioneerden in 2004.

⁹⁶ Bemerkt hierbij dat de werkelijk ontvangen kapitalen lager dan 50 euro kunnen zijn. Omwille van privacyredenen worden de inkomensgegevens uit het DWH AM & SB door de KSZ in klassen van 100 euro doorgegeven. Om gemiddelden te berekenen wordt dus gewerkt met klassenmiddens. Het bedrag van 50 euro in het onderzoek kan in werkelijkheid elk bedrag zijn tussen 0 en 100 euro.

Tabel 10. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als kapitaal in euro, rustgepensioneerde werknemers, 2004

	Gemiddelde	Mediaan	Minimum	Maximum
Man	100.008	37.250	50	2.949.799
Vrouw	44.129	17.250	50	793.649
Totaal	89.277	31.999	50	2.949.799

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Tabel 11. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als kapitaal in euro, rustgepensioneerde werknemers, instroom 2004

	Gemiddelde	Mediaan	Minimum	Maximum
Man	123.228	43.950	50	1.941.849
Vrouw	62.057	21.399	50	464.499
Totaal	110.592	39.724	50	1.941.849

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

In onderstaande tabel 12 wordt meer in detail de verdeling van de kapitaalsuitkeringen gegeven voor de gepensioneerden in 2004. Hierbij werd de gepensioneerde populatie met een kapitaalsuitkering gerangschikt en verdeeld in 10 gelijke groepen of decielen op basis van de hoogte van het aanvullend pensioenkapitaal. Per deciel wordt de gemiddelde kapitaalsuitkering gegeven en ter verduidelijking ook de boven- en ondergrens van het deciel. Het resultaat van deze oefening voor de gepensioneerde mannen en vrouwen afzonderlijk is terug te vinden in tabel 13.

Uit de tabellen blijkt nogmaals de grote variatie in de hoogte van het ontvangen aanvullend pensioenkapitaal. Zo bedraagt het gemiddelde aanvullende pensioenkapitaal in het eerste deciel 444 euro en dus 100 keer minder dan het gemiddeld pensioenkapitaal van 453.417 euro in het tiende deciel. Dezelfde grote verschillen zijn observeerbaar bij mannen en vrouwen.

Tabel 12. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als kapitaal in euro naar deciel, 2004

Deciel	Gemiddelde	Minimum	Maximum
1	444	50	1.350
2	2.630	1.350	4.149
3	6.313	4.150	8.650
4	13.138	8.650	18.550
5	24.975	18.550	31.999
6	41.671	32.049	52.699
7	67.045	52.750	84.149
8	107.093	84.150	135.199
9	176.093	135.249	226.399
10	453.417	226.599	2.949.799
Totaal	89.277	50	2.949.799

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Tabel 13. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als kapitaal in euro naar deciel en geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Deciel	Mannen			Vrouwen		
	Gemiddelde	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Minimum	Maximum
1	605	50	1750	159	50	450
2	3.033	1.750	4799	1.272	450	2.350
3	7.315	4.799	10.350	3.768	2.350	5.099
4	15.815	10.350	21.750	7.072	5.150	9.350
5	28.952	21.750	37.250	12.837	9.350	17.199
6	48.595	37.298	61.298	22.939	17.299	29.950
7	77.697	61.349	95.999	37.297	29.999	44.998
8	123.091	96.048	154.199	56.826	45.150	706.99
9	197.464	154.250	251.050	92.504	70.898	120.850
10	497.578	251.050	2.949.799	206.616	121.099	793.649
Totaal	100.008	50	2.949.799	44.129	50	793.649

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

4.2. Hoogte van de tweedepijlerpensioenen uitgekeerd als rente

Tabel 14 geeft de gemiddelde rente-uitkering in 2004 voor rustgepensioneerde werknemers met een periodieke aanvullende uitkering. Voor de nieuw gepensioneerden in 2004, worden de gemiddelde bedragen apart in tabel 15 vermeld.

De rustgepensioneerde werknemers met een tweedepijlerpensioen in de vorm van een rente hebben op maandbasis gemiddeld een uitkering ontvangen van 364 euro.⁹⁷ Net zoals bij de kapitaalsuitkeringen moet hierbij worden bemerkt dat de hoogte van de rente sterk varieert (minimaal 5 euro en maximaal 18.905 euro). Het verschil tussen mannen en vrouwen in de hoogte van de ontvangen rente-uitkering is daarentegen kleiner dan bij de kapitaalsuitkeringen. In tegenstelling tot het verschil van 50 procent bij de kapitaalsuitkeringen, bedroeg de gemiddelde rente van de mannelijke gepensioneerden slechts een kwart meer dan de aanvullende rente van de vrouwen (respectievelijk 379 euro en 287 euro).

Bij de ingestroomde gepensioneerden bedraagt de gemiddelde rente-uitkering een kleine 20 procent meer in vergelijking met de totale populatie gepensioneerde werknemers in 2004, namelijk 440 euro. Door de sterkere stijging van de gemiddelde aanvullende rente bij vrouwen (26 procent) dan bij mannen (17 procent) is het genderverschil bij de nieuw gepensioneerden iets kleiner geworden in vergelijking met de volledige groep gepensioneerden in 2004.

⁹⁷ Voor meer informatie met betrekking tot de periodiciteit van de rente-uitkeringen zie hoofdstuk 3 en paragraaf 4.3.1.

Tabel 14. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als maandelijkse rente in euro, rustgepensioneerde werknemers, 2004

	Gemiddelde	Mediaan	Minimum	Maximum
Man	379	125	5	18.905
Vrouw	287	165	5	2.395
Totaal	364	125	5	18.905

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Tabel 15. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als maandelijkse rente in euro, rustgepensioneerde werknemers, instroom 2004

	Gemiddelde	Mediaan	Minimum	Maximum
Man	456	75	5	4.875
Vrouw	385	195	5	1.565
Totaal	440	115	5	4.875

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Ter illustratie geeft tabel 16 een meer gedetailleerde inkomensverdeling van de rente-uitkeringen naar deciel. Hierbij werd naar analogie van tabel 12 ook de boven- en ondergrens van het deciel weergegeven. Tabel 17 geeft, tot slot, de decielverdeling van de rente-uitkering naar geslacht.

Uit tabellen 16 en 17 blijken duidelijk de sterke verschillen in de ontvangen rente-uitkering. Zo bedraagt de rente in het eerste deciel gemiddeld 12 euro op maandbasis, in het vijfde deciel is dit vertienvoudigd tot 124 euro en in het tiende deciel meer dan verhonderdvoudigd tot 1.838 euro. Zowel bij de mannen als de vrouwen observeren we deze sterke verschillen in de hoogte van de uitgekeerde rente. Opmerkelijk is dat, in tegenstelling tot de kapitaalsuitkeringen die in alle decielen hoger zijn voor mannen dan voor vrouwen, de rente-uitkeringen in het derde tot en met het zevende deciel hoger zijn voor vrouwen.

Tabel 16. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als maandelijkse rente in euro naar deciel, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Deciel	Gemiddelde	Minimum	Maximum
1	12	5	25
2	29	25	35
3	48	35	55
4	81	55	115
5	124	115	125
6	126	125	145
7	199	145	285
8	410	285	555
9	773	555	1.015
10	1.838	1.015	18.905
Totaal	364	5	18.905

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Tabel 17. Gemiddeld tweedepijlerpensioen uitgekeerd als maandelijks rente in euro naar deciel en geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Deciel	Mannen			Vrouwen		
	Gemiddelde	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Minimum	Maximum
1	13	5	25	10	5	15
2	29	25	35	27	15	45
3	47	35	55	58	45	75
4	76	55	115	98	75	115
5	124	115	125	140	115	165
6	125	125	125	196	165	225
7	173	125	265	262	225	315
8	422	265	595	376	315	455
9	824	595	1.085	575	455	745
10	1.959	1.085	18.905	1.126	755	2395
Totaal	379	5	18.905	287	5	2.395

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

4.3. Kapitalen en rentes vergelijken

De pensioenen opgebouwd in de tweede pijler kunnen dus onder twee vormen worden uitgekeerd: als rente of als kapitaal. Om de bedragen van alle pensioenuitkeringen in de tweede pijler ongeacht hun periodiciteit met elkaar te kunnen vergelijken, worden de uitkeringen allemaal herberekend op maandbasis.⁹⁸ Kapitaalsuitkeringen worden hiertoe omgezet naar fictieve rentes. Dit betekent dat het bedrag van een eenmalige kapitaalsuitkering wordt omgezet naar een bedrag dat gelijk is aan het maandbedrag dat zou worden uitgekeerd als het opgebouwde pensioenkapitaal als een rente zou worden uitbetaald, een fictieve rente dus.

4.3.1. Omzetting van kapitaalsuitkeringen in de tweede pijler naar fictieve rentes

Er bestaan verschillende berekeningswijzen voor de omzetting van een kapitaal naar een fictieve rente op basis van verschillende omzettingscoëfficiënten. In deze paper worden twee mogelijke soorten omzettingscoëfficiënten gebruikt: de coëfficiënten die werden vastgesteld met het oog op de berekening van de solidariteitsbijdrage en deze op basis van prospectieve sterftetafels die werden ontwikkeld door de Koninklijke Vereniging van Belgische Actuarissen (KVBA).

Bij de invoering van de solidariteitsbijdrage werd met het oog op de berekening van de inhouding in de wet opgenomen dat kapitalen worden omgezet naar fictieve rentes.⁹⁹ De wet bepaalde dat hierbij gebruik kan worden gemaakt van de barema's voor de omzetting in kapitaal van arbeidsongevallenrentes in de overheidssector of dat bij koninklijk besluit andere

⁹⁸ Het bedrag van de jaarlijkse rentes wordt hiertoe gedeeld door 12 en ook andere periodieke uitkeringen die niet maandelijks worden uitbetaald worden op gelijkaardige wijze omgezet.

⁹⁹ Art. 68, § 2, derde lid van de wet van 30 maart 1994 houdende sociale bepalingen, *B.S.*, 31 maart 1994.

omzettingsbarema's kunnen worden vastgesteld op basis van meer recente mortaliteitstabellen. In het K.B. ter uitvoering van de solidariteitsbijdrage van 1997 wordt voor deze laatste mogelijkheid geopteerd.¹⁰⁰ Vanaf 1 juli 1997 worden omzettingscoëfficiënten toegepast die zijn gebaseerd op de wettelijke sterftetafels MK, MR, FK en FR.¹⁰¹ Deze tabellen geven de sterftcijfers weer van de volledige Belgische mannelijke (MR en MK) en vrouwelijke bevolking (FR en FK) voor de periode 1988 tot 1990 uitgaande van gegevens van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS).¹⁰² Omdat er bij de berekening van de solidariteitsbijdrage geen onderscheid wordt gemaakt tussen mannen en vrouwen, werd op basis van bovenvermelde officiële tafels een genderneutrale sterftetafel afgeleid.

Naast de sterftcijfers is ook de technische rentevoet een parameter bij de vaststelling van omzettingscoëfficiënten. In het K.B. van 1997 werd rekening gehouden met de toen gebruikelijke technische rentevoet voor levensverzekeringsactiviteiten van 4,75 procent. Voor de omzetting van een eenmalige uitkering naar een fictieve rente, zoals bepaald bij de invoering van de solidariteitsbijdrage, volstaat het om het kapitaal te delen door de coëfficiënt die overeenkomt met de leeftijd van de kapitaaltrekker op het ogenblik van de betaling.¹⁰³

De omzettingscoëfficiënten uit het K.B. van 1997 steunen echter op verouderde en statische retrospectieve sterftetafels die er geen rekening mee houden dat de levensverwachting alsmaar toeneemt. Daarom worden in deze paper ook omzettingscoëfficiënten toegepast die zijn gebaseerd op meer dynamische prospectieve sterftetafels. Prospectieve tafels houden wel rekening met de toekomstige ontwikkeling van de levensduur omdat zij veranderingen die werden waargenomen in het verleden extrapoleren naar de toekomst. Het gebruik van prospectieve in plaats van retrospectieve sterftetafels resulteert in hogere omzettingscoëfficiënten en deze leiden op hun beurt tot lagere fictieve rentes .

¹⁰⁰ Koninklijk Besluit van 25 april 1997 tot uitvoering van artikel 68, § 2, derde lid van de wet van 30 maart 1994 houdende sociale bepalingen, *B.S.*, 29 mei 1997.

¹⁰¹ Deze sterftetafels werden in het koninklijk besluit van 17 december 1992 betreffende de levensverzekeringsactiviteit (*B.S.*, 31 december 1992) vastgelegd als de officiële sterftestatistieken die de levensverzekeraar diende te gebruiken bij de berekening van de premies.

¹⁰² Bij het opstellen van de tafels werden bepaalde veiligheidsmarges ingebouwd om het risico van de levensverzekeraars te beperken (Bollaerts & Robert, 2006, pp. 231-234). In de sterftetafels die gehanteerd worden voor de overlijdensverzekeringen (de zogenaamde K-tafels) worden de sterftetekansen verhoogd om de verzekeraar te beschermen bij het dekken van het overlijdensrisico. De sterftetekansen in de tafels voor de levensverzekering (de R-tafels) worden daarentegen om gelijkaardige redenen verlaagd.

¹⁰³ Het jaar waarin de kapitaalsuitkering werd verricht, wordt niet in aanmerking genomen bij de omzetting. Een maandelijks fictieve rente wordt bekomen door het resultaat te delen door 12.

Het tweede soort omzettingsscoëfficiënten dat hier wordt toegepast, steunt daarom op de prospectieve tafels die werden ontwikkeld door de Werkgroep Mortaliteit van de KVBA.¹⁰⁴ De gekozen tafels houden geen rekening met het antiselectie-risico¹⁰⁵ en de overdraagbaarheid¹⁰⁶ van de rente, maar wel met het onderscheid tussen mannen en vrouwen. Uit gegevens van het NIS voor het jaar 2000 blijkt immers niet alleen dat de levensverwachting in de twintigste eeuw fors is gestegen, maar ook dat het verschil tussen mannen en vrouwen in sterke mate is toegenomen (Van Doninck, 2004b). Bij de vaststelling van de actuelere omzettingsscoëfficiënten werd naast de prospectieve sterftcijfers, een technische rentevoet van 3,5 procent in aanmerking genomen.¹⁰⁷ Bij de omzetting van een eenmalige uitkering naar een fictieve rente op basis van de tweede werkwijze volstaat het om het kapitaal te delen door de coëfficiënt die overeenkomt met het geslacht en de leeftijd van de kapitaaltrekker en het jaar waarin de betaling werd verricht.

De verschillen tussen de twee besproken omzettingwijzen worden duidelijk in tabel 18. We gaan hierbij uit van een gepensioneerde die bij de opname van zijn aanvullend pensioen een kapitaal ontvangt van 100.000 euro. In de tabel wordt die 100.000 euro omgezet naar een bedrag dat gelijk is aan het maandbedrag dat zou worden uitgekeerd als het kapitaal als rente zou worden uitbetaald. De fictieve rente wordt volgens de twee omzettingwijzen afzonderlijk berekend voor mannen en vrouwen die hun kapitaal opnamen op hun zestigste of vijftenzestigste in 1997, 2000 of 2003. Uit de tabel blijkt dat de omzettingwijze gebaseerd op de tafels van de KVBA en een rentevoet van 3,5 procent steeds resulteert in een lagere fictieve rente voor vrouwen dan het geval is met de omzettingwijze bepaald in het K.B. van 1997.¹⁰⁸ Bij de mannen daarentegen leidt deze omzettingwijze tot hogere fictieve rentes. Dit komt omdat het verschil in levensverwachting tussen mannen en vrouwen in de officiële omzettingwijze wordt geneutraliseerd terwijl de andere omzettingwijze steunt op verschillende prospectieve tafels voor mannen en vrouwen. Daarnaast blijkt dat het gebruik van de KVBA-tafels resulteert in lagere fictieve rentes naarmate het kapitaal in een recenter jaar wordt opgenomen omdat rekening wordt gehouden met de stijgende levensverwachting.

¹⁰⁴ Deze werkgroep werd opgericht in 2000 in de aanloop naar de WAP.

¹⁰⁵ De term 'antiselectie' verwijst naar de vaststelling dat alleen mensen die denken dat ze na hun pensionering nog lang zullen leven, er belang bij hebben om hun aanvullend pensioen op te vragen in een levenslange rente (Van Doninck, 2004a). Bij antiselectie loopt de verzekeraar het risico dat de verzekerden die kiezen voor een rente een betere levensverwachting hebben dan de volledige Belgische bevolking. Aangezien we er bij de omzetting van kapitalen naar rentes niet van uitgaan dat de gepensioneerden een keuze hebben, houden we geen rekening met het antiselectie-risico.

¹⁰⁶ In een pensioenplan met rente-optie kan de overdraagbaarheid van de rente worden opgenomen. Dit betekent dat de rente na overlijden van de gepensioneerde verder wordt uitgekeerd aan de erfgenamen.

¹⁰⁷ Dit is de huidige lange termijn rentevoet die door het Federaal Planbureau wordt vooropgesteld.

¹⁰⁸ We zouden dus kunnen stellen dat het gebruik van genderneutrale tafels bij de berekening van de solidariteitsbijdrage voor vrouwen een discriminerend effect heeft omdat de inhouding op hogere fictieve rentes wordt berekend.

Tabel 18. Omzetting van kapitaal naar fictieve rente naar omzettingswijze, geslacht, leeftijd en jaar van kapitaalopname, voor een kapitaal van 100.000 euro

		Omzetting op basis van K.B. '97		Omzetting KVBA en rentevoet 3,5%			
		Man én vrouw		Man	Vrouw	Man	Vrouw
Leeftijd opname	Jaar opname	60	65	60	60	65	65
		1997	603,86	672,04	615,56	517,42	733,86
2000	603,86	672,04	608,31	512,53	723,88	589,61	
2003	603,86	672,04	601,75	507,83	714,88	582,91	

In de grafieken die volgen worden de fictieve rentes weergegeven zoals ze zijn berekend op basis van de wettelijke omzettingswijze zoals bepaald bij de solidariteitsbijdrage. Dezelfde analyses werden uitgevoerd voor de fictieve rentes berekend volgens de werkwijze met de KVBA-tafels en de rentevoet van 3,5 procent. Zij worden opgenomen in bijlage 1 van deze paper.

4.3.2. Vergelijking 'reële' rentes en 'fictieve' rentes

Tabel 19 geeft het gemiddelde tweedepijlerpensioen als maandelijkse rente en maakt hierbij het onderscheid tussen de fictieve rentes die resulteren uit de omzetting van de kapitalen en de reële rentes zoals besproken in paragraaf 4.2.

De 'fictieve' rente op basis van het omgezette kapitaal bedraagt 552 euro op maandbasis voor de volledige populatie gepensioneerde werknemers in 2004 die aanspraak konden maken op een tweedepijlerpensioen. Een vergelijking met de reëel uitgekeerde rentes die gemiddeld 364 euro bedragen leert dat de fictieve rente ongeveer een derde hoger ligt. Het verschil tussen beide rentes vinden we ook terug bij de gepensioneerden die in 2004 ingestroomd zijn in het wettelijk stelsel. De gemiddelde rentes liggen voor deze recent gepensioneerde werknemers weliswaar iets hoger, met respectievelijk 675 en 440 euro voor de fictieve en de werkelijk uitgekeerde rente.

Uit tabel 19 blijkt dat de verhouding tussen de fictieve en reële rente verschilt voor mannen en vrouwen. De gemiddelde bedragen voor mannen volgen het algemene patroon waarbij de fictieve rente hoger ligt dan de reële rente (620 en 379 euro en 754 en 456 euro). De gemiddelde bedragen voor vrouwen, daarentegen, zijn hoger voor de reëel uitgekeerde rentes dan de fictieve rentes (287 en 264 euro en 385 en 373 euro). Dit komt doordat de vrouwen, in vergelijking met de mannen, relatief hogere rentes ontvangen dan kapitalen. De lage pensioenkapitalen die vrouwen ontvangen resulteren na omzetting in eveneens lage fictieve rentes. Zo blijkt uit verdere analyses (niet weergegeven) dat voor 50 procent van de rustgepensioneerde vrouwen de fictieve rente minder dan 100 euro bedraagt, terwijl dit bij de mannen voor 36 procent het geval is.

Tabel 19. Gemiddelde tweedepijlerpensioen in 'fictieve' rente en 'reële' rente, rustgepensioneerde werknemers, 2004

	Gemiddelde		Mediaan		Minimum		Maximum	
	Fictief	Reëel	Fictief	Reëel	Fictief	Reëel	Fictief	Reëel
Man	620	379	233	125	0	5	17.813	18.905
Vrouw	265	287	101	165	0	5	4.793	2.395
Totaal	552	364	198	125	0	5	17.813	18.905

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

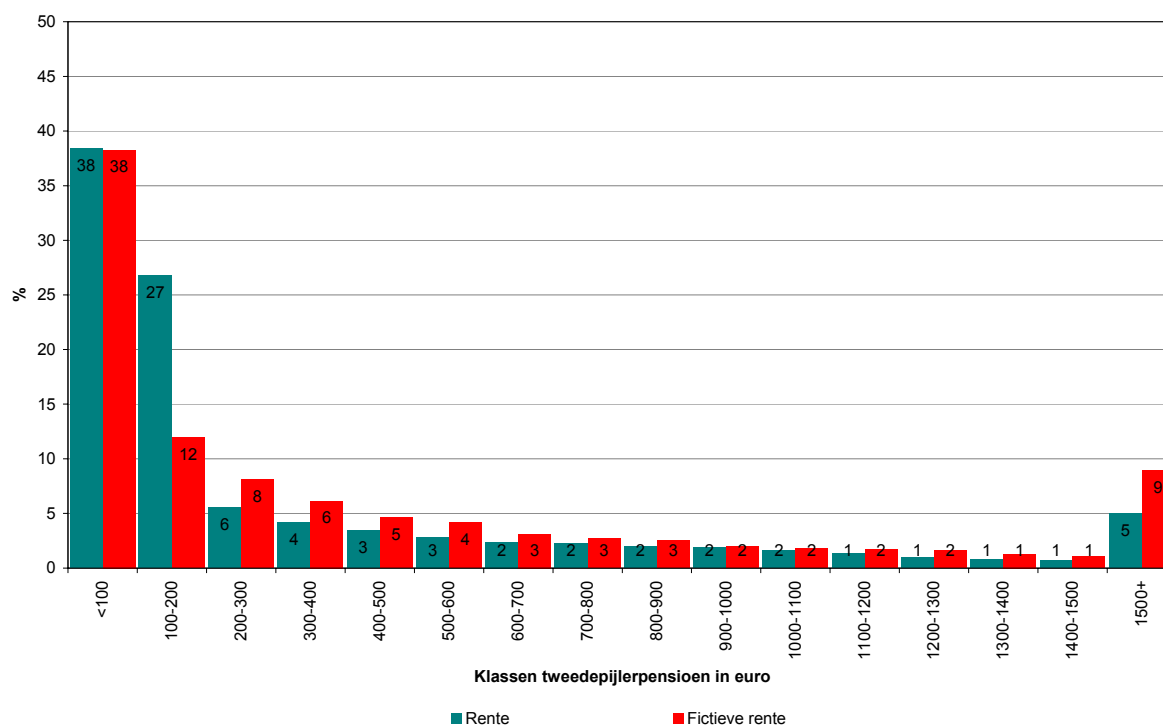
Tabel 20. Gemiddelde tweedepijlerpensioen in 'fictieve' rente en 'reële' rente, rustgepensioneerde werknemers, instroom 2004

	Gemiddelde		Mediaan		Minimum		Maximum	
	Fictief	Reëel	Fictief	Reëel	Fictief	Reëel	Fictief	Reëel
Man	754	456	270	75	0	5	11.960	4.875
Vrouw	373	385	126	195	0	5	2.806	1.565
Totaal	675	440	234	115	0	5	11.960	4.875

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Grafiek 12 geeft de volledige inkomensverdeling van 'fictieve' en 'reële' rentes voor de volledige groep rustgepensioneerde werknemers in 2004. Beide inkomensverdelingen zijn relatief gelijklopend en de verschillen tussen beiden zijn eerder klein. De overgrote meerderheid van de gepensioneerden met een 'reële' rente, 65 procent, ontvangt een aanvullend pensioen dat minder dan 200 euro bedraagt. Bij de gepensioneerden met een fictieve rente geldt dit voor 50 procent van de gepensioneerden. Het grootste verschil schuilt in het belang van de categorie tussen 100 en 200 euro, deze categorie telt immers 27 procent van de gepensioneerden met een reële rente in vergelijking met 12 procent van de gepensioneerden met een fictieve rente.

Grafiek 12. Inkomensverdeling 'fictieve' rente en 'reële' rente, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

4.4. Het aanvullende pensioeninkomen in kaart gebracht

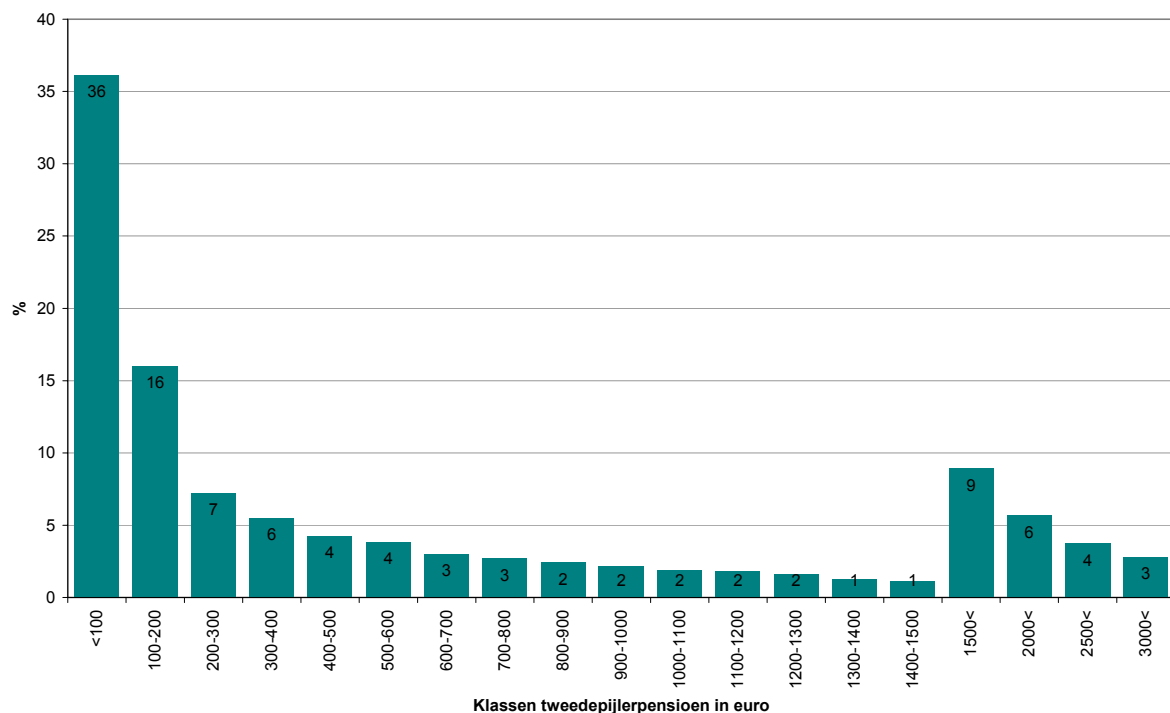
Gebruikmakend van de hierboven besproken omzetting naar fictieve rentes, wordt in deze paragraaf het pensioeninkomen, opgebouwd binnen de tweede pijler, in kaart gebracht. Achtereenvolgens wordt nagegaan hoe het aanvullende pensioeninkomen op maandbasis samenhangt met de socio-economische kenmerken van de rustgepensioneerde werknemers en hoe het verdeeld is over de gepensioneerden.

4.4.1. De hoogte van het aanvullende pensioeninkomen naar achtergrondkenmerken

In 2004 ontvingen de gepensioneerde werknemers met een tweedepijlerpensioen gemiddeld 548 euro per maand bovenop hun wettelijk pensioen. Zoals reeds bleek uit de bespreking van de rente- en kapitaalsuitkeringen bestaat er evenwel heel wat variatie in de hoogte van het aanvullende pensioeninkomen. Om deze variatie in beeld te brengen geeft grafiek 13 de volledige inkomensverdeling van het totale aanvullende pensioeninkomen weer.

Grafiek 13 toont dat voor ongeveer drievierde van de rustgepensioneerden het totale tweedepijlerpensioen lager ligt dan 600 euro op maandbasis. Daarenboven heeft maar liefst de helft hiervan een aanvullend pensioen dat niet meer dan 100 euro per maand bedraagt. Enkel een kleine groep rustgepensioneerde werknemers weet zijn wettelijk pensioen aangevuld met een riant inkomen uit de tweede pijler. Zo ontvangt 15 procent van de gepensioneerden een aanvullend pensioen dat meer dan 1.000 euro bedraagt. Een kleine 10 procent van de gepensioneerden heeft een maandelijks aanvullend pensioen van 1.500 euro of meer.

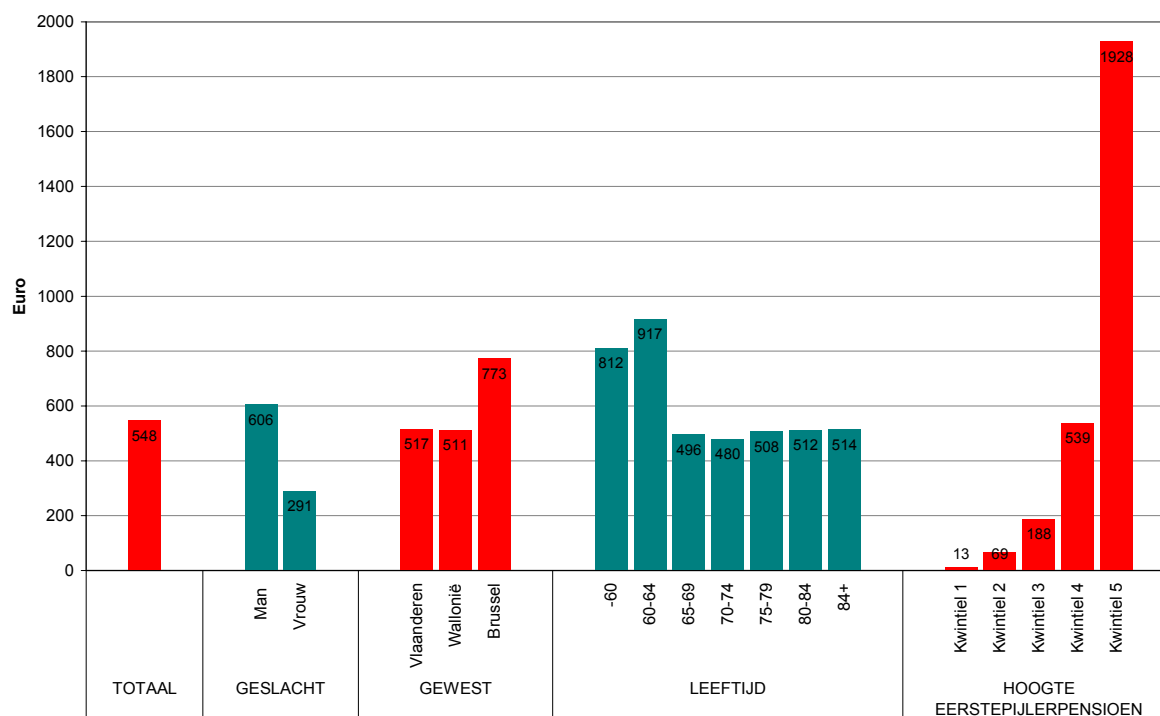
Grafiek 13. Inkomensverdeling van het pensioeninkomen uit de tweede pijler, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Dat de hoogte van het gemiddeld aanvullend pensioen in sterke mate samenhangt met de specifieke achtergrondkenmerken van de gepensioneerden blijkt uit grafiek 14. Achtereenvolgens bespreken we meer in detail de hoogte van het aanvullend pensioen in relatie tot de verschillende achtergrondkenmerken.

Grafiek 14. Hoogte van het tweedepijlerpensioen naar achtergrondkenmerken, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

4.4.1.1. Naar hoogte eerstelijerpensioen

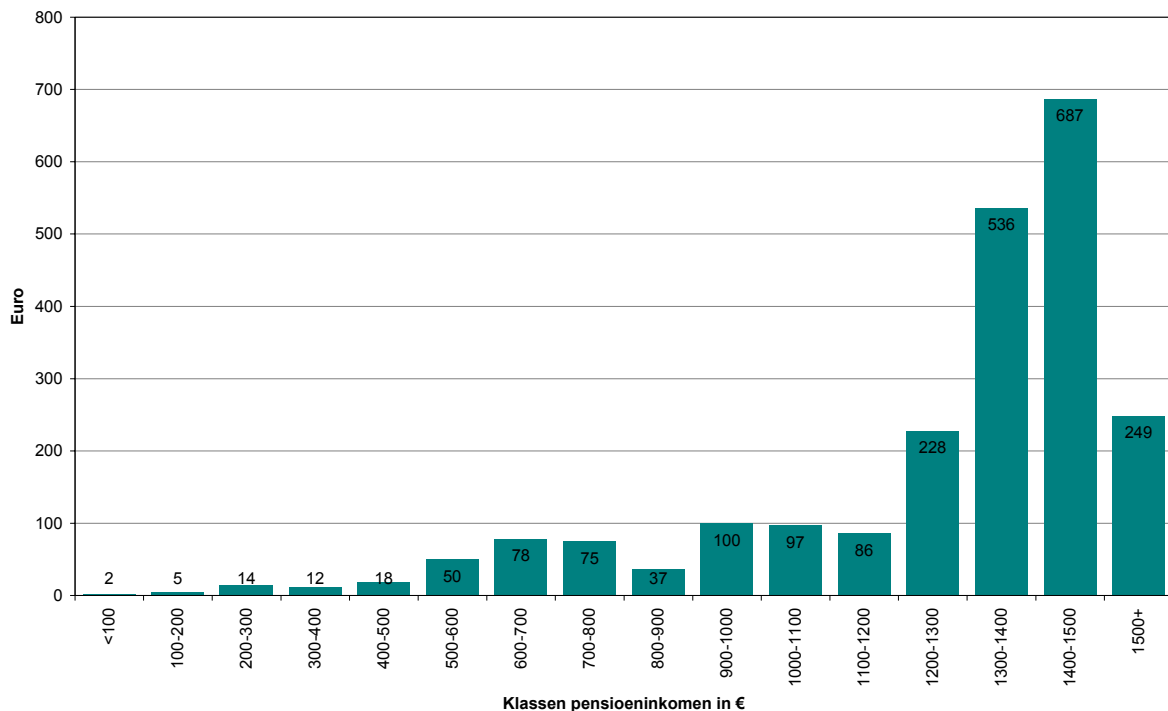
Net zoals de toegang tot de tweede pijler, hangt de hoogte van het aanvullende pensioen positief samen met de hoogte van het wettelijk pensioen. Zo blijkt uit grafiek 14 dat het gemiddelde tweedepijlerpensioen stijgt naarmate het eerstelijerpensioen in een hoger kwintiel valt. De gepensioneerden met hogere eerstelijerpensioenen ontvangen dus niet alleen vaker een aanvullend pensioen maar het aanvullend pensioen dat ze ontvangen bedraagt ook meer dan het aanvullend pensioen van de gepensioneerden met een eerstelijerpensioen uit een lager kwintiel. In vele gevallen worden de bijdragen voor het aanvullend pensioen immers uitgedrukt in relatie tot het verdiende loon tijdens de loopbaan. Des te hoger het verdiende loon en des te langer de loopbaan, des te hoger het aanvullende pensioen.

In de onderstaande grafiek 15 wordt dieper ingegaan op de relatie tussen de hoogte van het aanvullend pensioen en de hoogte van het wettelijk pensioen. De grafiek geeft het aanvullende pensioen weer naar inkomensklassen van het eerstelijerpensioen. Omwille van de grote variatie in de hoogte van het aanvullend pensioen, wordt het mediaan aanvullende pensioeninkomen gegeven in plaats van het gemiddelde.¹⁰⁹

¹⁰⁹ In vergelijking met het gemiddelde, is de mediaan minder gevoelig voor extreme waarden waardoor het soms eenvoudiger wordt om een algemeen patroon te onderkennen.

De inkomensverdeling in grafiek 15 bevestigt het patroon uit grafiek 14. Het aanvullend pensioen stijgt met de hoogte van het wettelijk pensioen tot de inkomenscategorie van 1.400-1.500 euro. In de hoogste inkomensklasse van 1.500 euro of meer daalt het aanvullende pensioen sterk. Zoals uitgelegd in paragraaf 2.2.1., bevinden zich in deze inkomenscategorie gewezen arbeiders gezien het maximumpensioen voor een volledige loopbaan als bediende in 2004 samenvalt met de grens van 1.500 euro. Dit kan dan ook het lagere aanvullende pensioen in de hoogste inkomensklasse verklaren.

Grafiek 15. Het mediaan tweedepijlerpensioen naar hoogte van het eerstepijlerpensioen*, rustgepensioneerde werknemers, 2004

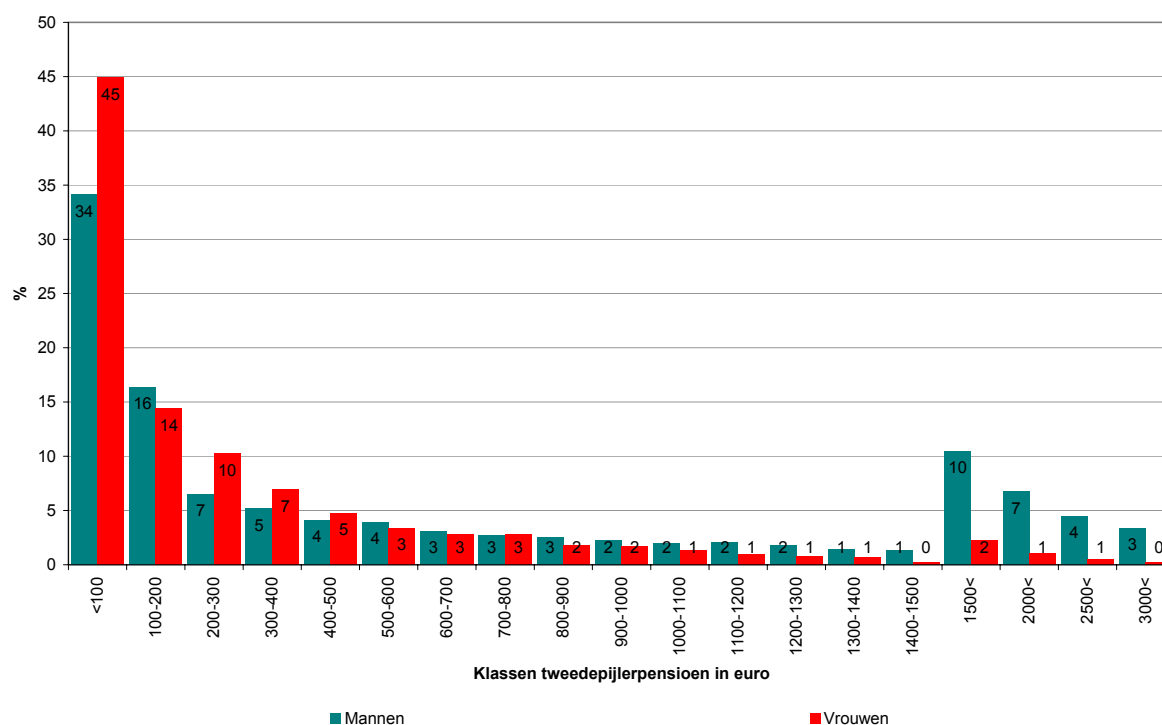

*Wettelijke pensioenen berekend aan het gezinstarief zijn omgezet naar het tarief voor alleenstaanden
Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

4.4.1.2. Naar geslacht

Het totale aanvullende pensioen van de mannelijke gepensioneerden bedraagt meer dan dubbel zo veel als het aanvullend pensioen van de vrouwelijke gepensioneerden, namelijk 606 euro in vergelijking met 291 euro. In grafiek 16 wordt de inkomensverdeling van het tweedepijlerpensioen apart voor mannen en vrouwen weergegeven. Zowel bij de gepensioneerde mannen als vrouwen ontvangt de meerderheid een tweedepijlerpensioen dat lager ligt dan 200 euro. Respectievelijk 51 procent van de mannen en 59 procent van de vrouwen ontvangt een maandelijkse aanvulling op zijn wettelijk pensioen van 200 euro of minder. De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn vooral groot in de hogere inkomenscategorieën. Zo ontvangt maar liefst 10 procent van de rustgepensioneerde mannen een aanvullend pensioen van 1.500 euro of meer terwijl dit bij de vrouwen slechts 2 procent bedraagt.

Grafiek 16. Inkomensverdeling van het tweedepijlerpensioen naar geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Net zoals bij de toegang, moet de belangrijkste verklaring voor het verschil in de hoogte van het aanvullend pensioen tussen mannen en vrouwen gezocht worden in de loopbaanduur en de hoogte van het beroepsinkomen. Zoals ook bleek uit grafieken 14 en 15 zal het aanvullend pensioen hoger zijn, indien het loon hoger is en de loopbaan langer. Het verschil in het aanvullend pensioen van mannen en vrouwen weerspiegelt dus in zekere mate het verschil in de duur van de loopbaan en het verdiende inkomen zoals besproken in paragraaf 2.2.2.

4.4.1.3. Naar woonplaats en leeftijd

Naast de hoogte van het eerstelijnerpensioen en het geslacht, wordt in grafiek 16 ook het gemiddeld aanvullend pensioen gegeven naar de leeftijd en woonplaats van de gepensioneerde in 2004. Hieruit blijkt dat er zowel naar gewest als leeftijd substantiële verschillen bestaan in de hoogte van het aanvullende pensioen.

Zo ontvangen de Brusselse gepensioneerden gemiddeld de hoogste aanvullende pensioenen (773 euro) in vergelijking met de Vlaamse en Waalse gepensioneerden (517 en 511 euro). Analoog met de toegang tot de tweede pijler, is de verklaring hiervoor waarschijnlijk het grotere aandeel kaderleden en bedienden in de Brusselse beroepsbevolking. Bij deze categorieën van werknemers kan worden verwacht dat ze niet alleen een hoger beroepsinkomen hebben maar ook dat ze toegang hebben tot meer voordelige pensioenplannen, twee elementen die in een hoger aanvullend pensioen resulteren.

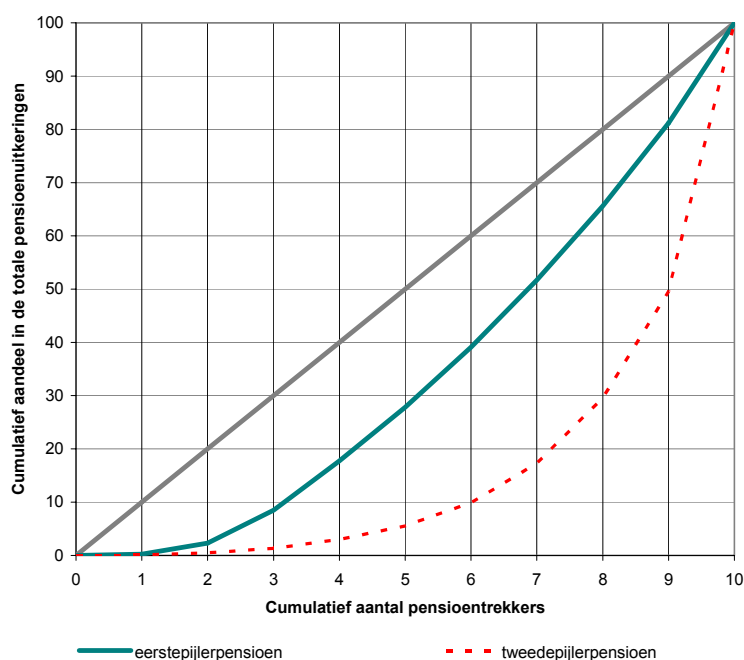
Naar leeftijd blijken er belangrijke verschillen te bestaan tussen gepensioneerden die in 2004 jonger dan 65 jaar waren en zij die ouder dan 65 jaar waren. Uit grafiek 14 blijkt dat de gepensioneerden in de twee jongste leeftijdscategorieën de hoogste aanvullende pensioenen op maandbasis hebben. Met 812 euro en 917 euro ligt het aanvullende pensioen van de min 65-jarigen 300 à 400 euro hoger dan het aanvullend pensioen van de plus 65-jarigen.

4.4.2. Verdeling van de tweedepijlerpensioenen

Om de gelijkheid van de verdeling van de tweedepijlerpensioenen grafisch na te gaan, kan gebruik worden gemaakt van een Lorenz-curve. In een Lorenz-curve wordt het cumulatief aandeel in de uitkeringen afgezet ten opzichte van het cumulatief aantal uitkeringstrekkers. Met andere woorden, er wordt geïllustreerd hoeveel procent van de uitkeringstrekkers hoeveel procent van de uitkeringen in handen hebben. Zo zou bij een volstrekte gelijkheid in uitkeringen 10 procent van de uitkeringstrekkers 10 procent van de uitkeringen moeten krijgen, 20 procent van de uitkeringstrekkers 20 procent van de uitkeringen, etc Hierbij wordt abstractie gemaakt van andere parameters zoals bijvoorbeeld de betaalde bijdragen of het vroegere verdiende arbeidsinkomen. De toestand van gelijkheid in uitkeringen wordt voorgesteld door de grijze diagonaal in de onderstaande grafieken 17 tot en met 19.

Grafiek 17 geeft voor zowel de eerstepijler- als de tweedepijlerpensioenen van de rustgepensioneerde werknemers de Lorenz-curve, respectievelijk voorgesteld door de groene volle lijn en de rode stippellijn. Zoals te verwachten viel op basis van de vorige analyses, blijkt hieruit dat zowel de verdeling van de eerstepijler- als de tweedepijlerpensioenen afwijkt van de situatie van volstrekte gelijkheid. De tweedepijlerpensioenen zijn echter ongelijker verdeeld dan de eerstepijlerpensioenen.

Grafiek 17. Vergelijking van de verdeling van het eerste pijlerpensioen en tweede pijlerpensioen, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

De cijfers achter grafiek 17 tonen aan dat laagste 10 procent van de uitkeringstrekkers een aandeel van 0,09 procent hebben in de totale omvang van de tweedepijlerpensioenen, de laagste 50 procent van de uitkeringstrekkers een aandeel van 6 procent en de hoogste 10 procent van de uitkeringstrekkers een aandeel van 50 procent. Bij de eerste pijlerpensioenen is dit respectievelijk 0,24 procent voor de laagste 10 procent, 28 procent voor 50 procent en 81 procent voor de hoogste 10 procent van de rustgepensioneerden. In vergelijking met de tweedepijlerpensioenen, zijn de eerste pijlerpensioenen relatief gelijk verdeeld onder de gepensioneerde werknemers.

De relatief gelijke verdeling van het wettelijke pensioen valt te verklaren door, enerzijds regelingen zoals het minimumpensioen of het minimumrecht per loopbaanjaar die pensioenen tot een bepaalde grens verhogen, en anderzijds de loongrenzen die de pensioenen boven een bepaalde hoogte aftopt en dus voorziet in een feitelijk maximumpensioen. Deze beperkingen op de differentiatie in het wettelijke stelsel gelden evenwel niet in de tweede pijler die omwille van een striktere binding tussen bijdrage en uitkering vooral aantrekkelijk is voor de grotere verdiener onder de werknemers.

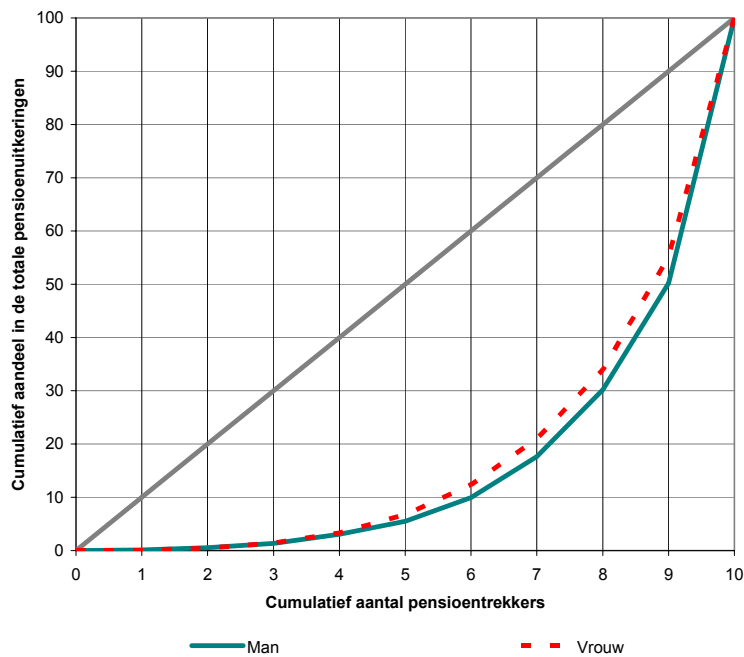
Grafieken 18 en 19 gaan na hoe de tweedepijlerpensioenen verdeeld zijn indien rekening wordt gehouden met het geslacht van de gepensioneerde of de uitkeringsvorm van het aanvullend pensioen (rente – kapitaal).

Uit grafiek 18 blijkt dat er kleine verschillen bestaan in de verdeling van het tweedepijlerpensioen naar geslacht. De Lorenz-curve van de vrouwen ligt tussen het vijfde en negende deciel van de

gepensioneerden iets boven de curve van de mannen, hetgeen wijst op een gelijkere verdeling van de tweedepijlerpensioenen voor vrouwen dan voor mannen. Zo ontvangt de laagste 50 procent van de gepensioneerde vrouwen 7 procent en de hoogste 10 procent 55 procent van het totaal uitgekeerde volume aan tweedepijlerpensioenen. Ter vergelijking, bij de mannen ontvangt de laagste 50 procent een aandeel van 5 procent en de hoogste 10 procent een aandeel van 50 procent in de totale omvang van de tweedepijlerpensioenen.

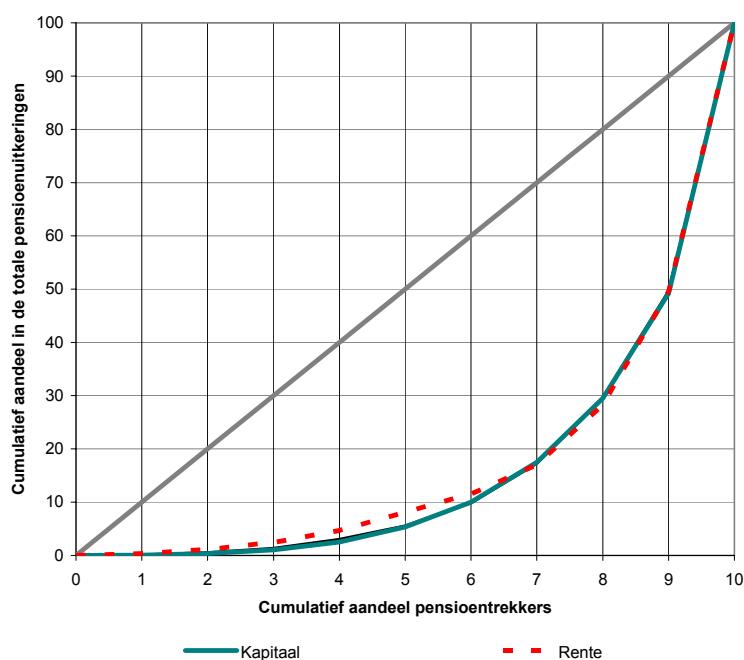
Naar uitkeringsvorm bestaan er geen wezenlijke verschillen in de inkomensverdeling van het aanvullende pensioeninkomen uitgekeerd in kapitaal dan wel in rente, zo toont grafiek 19. Dit bevestigt wat reeds in de vorige paragrafen werd aangetoond, namelijk dat er zowel bij uitkeringen in kapitaal als bij uitkeringen in rente veel variatie en dus verschillen bestaan in de hoogte van het aanvullende pensioeninkomen.

Grafiek 18. Vergelijking van de verdeling van het tweedepijlerpensioen bij mannen en vrouwen, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Grafiek 19. Vergelijking van de verdeling van het tweedepijlerpensioen uitgekeerd in rente of kapitaal, rustpensioneerde werknemers, 2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

4.5. Het belang van het aanvullend pensioen in het totale pensioeninkomen

Ter afsluiting van dit hoofdstuk wordt in deze paragraaf het totale pensioeninkomen op basis van de gemiddelde eerste – en tweedepijlerpensioenen berekend. Hierbij wordt het belang van het aanvullende pensioen in het totale pensioeninkomen geschetst en nagegaan wat het effect is van het tweedepijlerpensioen op de inkomensverdeling van rustpensioneerde werknemers.

Grafiek 20 geeft het gemiddelde totale pensioen voor enerzijds, de volledige groep rustpensioneerde werknemers (ongeacht of ze een aanvullend pensioen hebben of niet) en anderzijds, de gepensioneerde werknemers die effectief een tweedepijlerpensioen (hebben) ontvangen. Hierbij wordt tevens aangegeven wat het precieze aandeel van het wettelijke en aanvullende pensioen is. Ter situering van het totale pensioen van de werknemers wordt ook het wettelijke pensioen van de ambtenaren gegeven.¹¹⁰

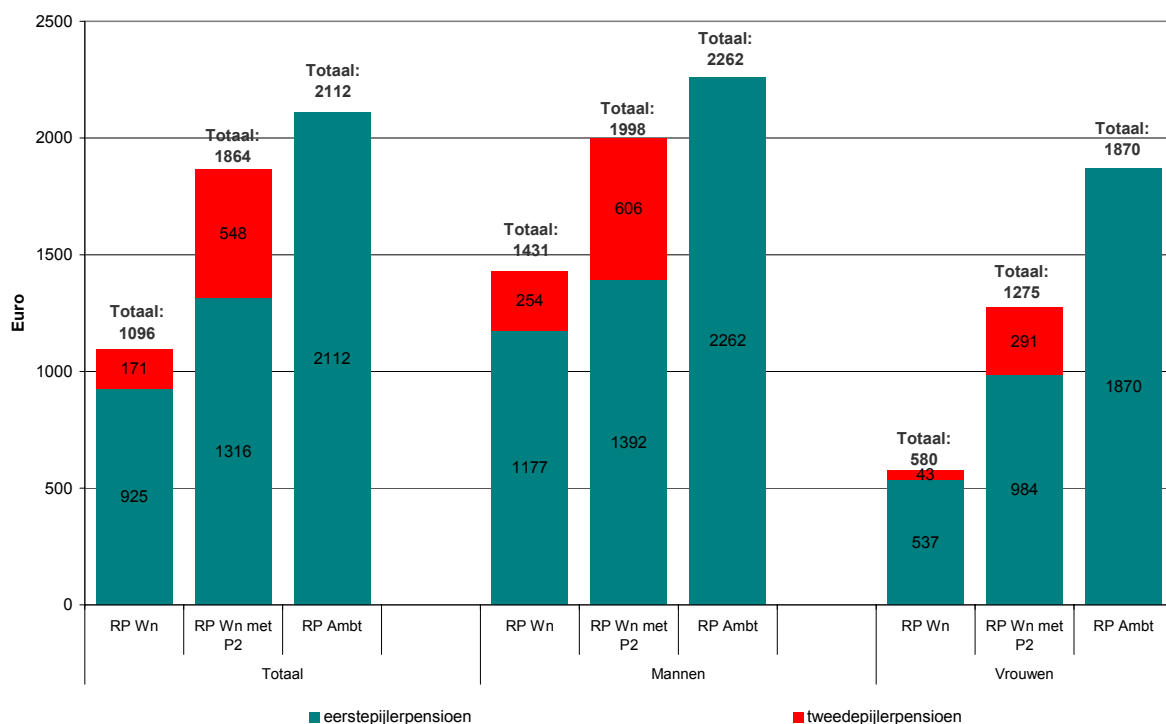
De rustpensioneerde werknemers in 2004 hebben gemiddeld een pensioen van in totaal 1.096 euro ontvangen. Hiervan is gemiddeld 925 euro afkomstig uit de eerste pijler en gemiddeld 171 euro uit de tweede pijler. Het aandeel van de tweede pijler in het gemiddelde pensioeninkomen voor de volledige groep rustpensioneerde werknemers bedraagt dus ongeveer 15 procent.

¹¹⁰ Bemerk hierbij dat de totale pensioensituatie van de zelfstandigen niet accuraat in kaart kan worden gebracht op basis van het Pensioenkadaster. De tweedepijlerpensioenen voor zelfstandigen worden immers niet systematisch aangegeven in het Pensioenkadaster (cf. supra).

Als we dit vergelijken met het gemiddelde pensioen van gepensioneerde werknemers die een tweedepijlerpensioen (hebben) ontvangen, 31 procent van de volledige groep, dan valt op dat zowel het eerste- als het tweedepijlerpensioen substantieel hoger ligt. Het totale pensioen voor deze categorie bedraagt 1.864 euro, 1.316 euro wettelijk pensioen en 548 euro aanvullend pensioen. Het belang van het tweedepijlerpensioen in het totale pensioen is dubbel zo hoog en bedraagt 30 procent. Bemerkt dat het hogere wettelijke pensioen in deze groep de eerdere bevinding bevestigt dat gepensioneerden die toegang hebben tot de tweede pijler ook een hoger eerste pijlerpensioen ontvangen (cf. 2.2.1.).

Uit grafiek 20 blijken wederom grote verschillen in de inkomenssituatie van mannen en vrouwen na pensionering. Het gemiddelde totale pensioen bedraagt 1.431 euro voor mannen en 580 euro voor vrouwen. Bij de subgroep gepensioneerden met een tweedepijlerpensioen, bedraagt het totale pensioen gemiddelde 1.998 euro voor de mannen en 1.275 euro voor de vrouwen.

Grafiek 20. Gemiddeld pensioeninkomen uit de eerste en tweede pijler naar geslacht, volledige groep rustgepensioneerde werknemers, rustgepensioneerde werknemers met een tweedepijlerpensioen en rustgepensioneerde ambtenaren, 2004

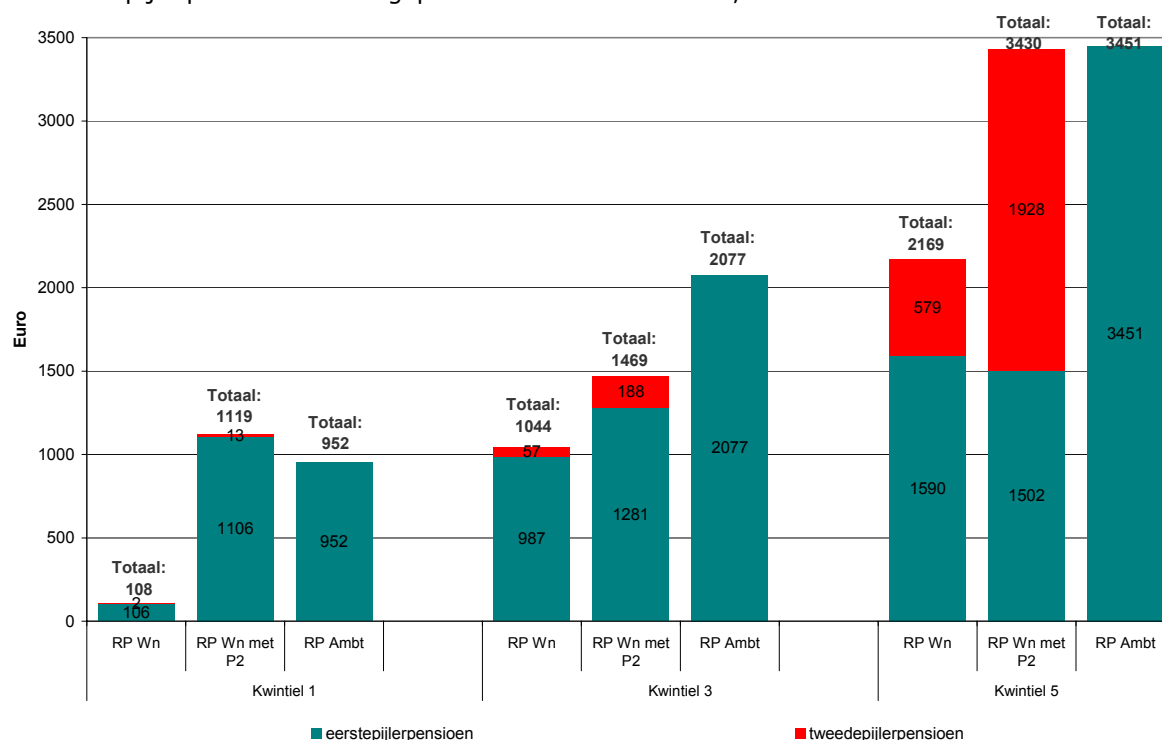
Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

In grafiek 21 wordt het gemiddelde totale pensioen gegeven voor de gepensioneerden in het eerste, derde en vijfde kwintiel van het wettelijke pensioen. Met andere woorden, deze grafiek bespreekt de pensioensituatie voor de gepensioneerden met een laag, middelhoog en hoog wettelijk pensioen. Het gemiddelde pensioen voor deze drie groepen van gepensioneerden bedraagt respectievelijk 108, 1.044 en 2.169 euro. Het belang van het tweedepijlerpensioen stijgt aanzienlijk naarmate het wettelijk pensioen hoger is. Zo bedraagt het aandeel van het aanvullende

pensioen in het totale pensioen 2 procent voor de gepensioneerden met de laagste wettelijke pensioenen en 36 procent voor de gepensioneerden met de hoogste wettelijke pensioenen.

Deze situatie stelt zich nog scherper als we enkel kijken naar de gepensioneerden die toegang hebben tot de tweede pijler. Het totale pensioen in het eerste kwintiel bestaat voor 1 procent uit aanvullend pensioen, in het derde kwintiel is dit al 13 procent en in het vijfde kwintiel is meer dan de helft van het totale pensioen uitgekeerd binnen de tweede pijler.

Grafiek 21. Gemiddelde totale pensioen uit eerste en tweede pijler naar hoogte van het wettelijke pensioen, volledige groep rustgepensioneerde werknemers, rustgepensioneerde werknemers met een tweedepijlerpensioen en rustgepensioneerde ambtenaren, 2004

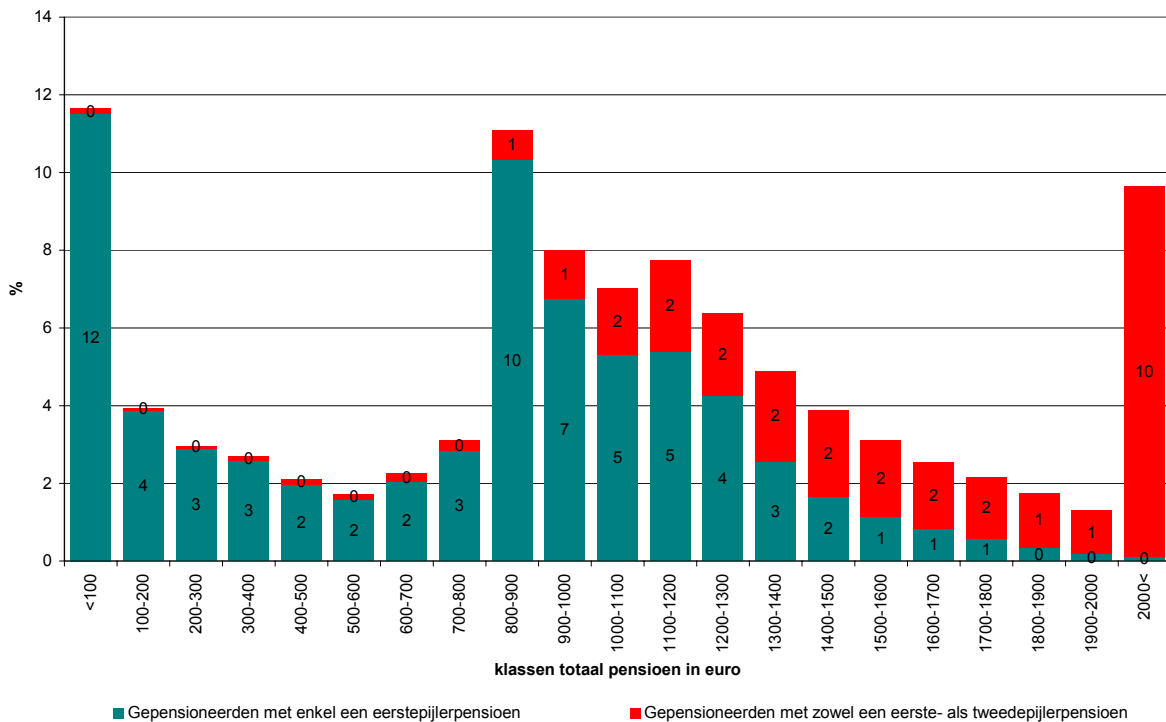
Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Zoals gesteld is het gemiddelde wettelijke pensioen voor de ambtenaren opgenomen in grafieken 20 en 21 ter situering van het totale pensioeninkomen van de rustgepensioneerde werknemers. Ter verdediging van de relatief hoge wettelijke pensioenen binnen het ambtenarenstelsel wordt vaak verwezen naar de aanvullende pensioenen uit de tweede pijler waartoe de werknemers in tegenstelling tot de ambtenaren toegang hebben. Uit de bovenstaande grafieken blijkt echter dat het gemiddelde rustpensioen van de ambtenaren substantieel boven het totale gemiddelde pensioen van de werknemers ligt (1.096 euro i.v.m. 2.112 euro). Zelfs in vergelijking met het gemiddelde pensioen van de gepensioneerde werknemers die een aanvullend pensioen genieten, hebben de gepensioneerde ambtenaren een minstens even hoog of zelfs hoger pensioen (bijvoorbeeld 1.864 euro i.v.m. 2.112 euro).

Grafiek 22 geeft de inkomensverdeling van het totale pensioeninkomen voor de volledige populatie rustgepensioneerde werknemers. De rode balkjes in deze grafiek geven per inkomensklasse aan hoe groot het aandeel van de gepensioneerden met een tweedepijlerpensioen is.

De helft van de gepensioneerde werknemers heeft een totaal pensioen van 1.000 euro of meer. Zoals te verwachten is, bestaan hierin grote verschillen tussen de gepensioneerden die enkel het wettelijk pensioen ontvangen en zij die tevens een aanvullend pensioen ontvangen. Dit blijkt duidelijk uit het aandeel ontvangers van een tweedepijlerpensioen dat stelselmatig toeneemt naarmate het totale pensioeninkomen stijgt. Zo heeft de meerderheid van de gepensioneerden met een totaal pensioeninkomen hoger dan 1.500 euro een aanvullend pensioen. In de inkomenscategorie van 2.000 euro of meer heeft zelfs 99 procent van de gepensioneerden een aanvullend pensioen.

Grafiek 22. Inkomensverdeling van het totale pensioeninkomen, rustgepensioneerde werknemers, 2004

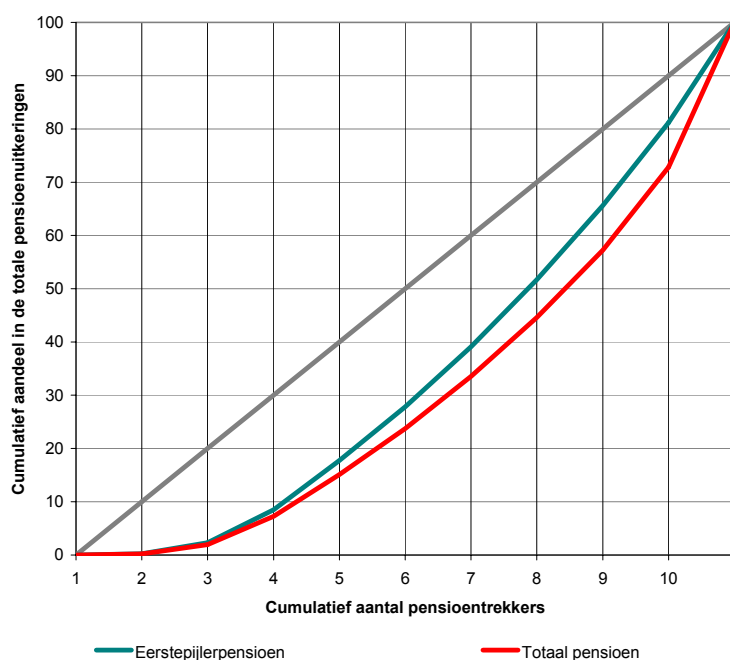

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Tot slot gaan we na hoe het in rekening brengen van het tweedepijlerpensioen de inkomensverdeling onder de rustgepensioneerde werknemers beïnvloedt. Hiertoe wordt in grafiek 23 de vergelijking gemaakt tussen de Lorenz-curve op basis van de eerste pijlerpensioenen enerzijds, en het totale pensioeninkomen anderzijds.

Uit grafiek 23 blijkt duidelijk het effect van het tweedepijlerpensioen op de algemene inkomensverdeling onder de gepensioneerden. Zoals te verwachten was, zorgt het tweedepijlerpensioen ervoor dat het totale pensioeninkomen minder gelijk verdeeld is onder de gepensioneerden dan het pensioen uit de eerste pijler. Hierbij wordt het effect van het tweedepijlerpensioen op de inkomensverdeling pas echt duidelijk vanaf het vijfde deciel. De cijfers achter de grafiek tonen aan dat de helft van de gepensioneerden een kleine 30 procent van het totale uitgekeerde volume aan eerstepijlerpensioenen ontvangt, 90 procent van de gepensioneerden 80 procent ontvangt. Indien de tweedepijlerpensioenen in rekening worden gebracht, heeft 50 procent van de gepensioneerden een aandeel van 25 procent en 90 procent een aandeel van 73 procent in de totale omvang van de uitgekeerde pensioenen.

Grafiek 23. Vergelijking van de verdeling van het eerstepijlerpensioen en het totale pensioeninkomen, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

BESLUIT

De wettelijke pensioenvoorzieningen lijken onder invloed van beleidskeuzes uit het verleden en onder druk van beleidsuitdagingen in de toekomst steeds minder in staat om te voorzien in een adequaat vervangingsinkomen na pensionering. De wettelijke pensioenbescherming wordt in toenemende mate uitgehold terwijl de ouderen zelf, door de gestegen levensverwachting en verbeterde levenskwaliteit, een steeds grotere behoefte voelen aan een hoger pensioeninkomen na pensionering. Het contrast tussen de wettelijke pensioenvoorzieningen enerzijds en de vraag naar een toereikend inkomen voor gepensioneerden anderzijds, zorgt ervoor dat de tweede pijler als aanvulling op het eerstelijlerpensioen steeds meer in de aandacht komt. Ondanks deze toegenomen aandacht is er in ons land evenwel slechts in beperkte mate informatie beschikbaar over aanvullende pensioenen.

Deze working paper tracht tegemoet te komen aan de vraag naar meer omvattende informatie over de aanvullende voorzieningen van de tweede pensioenpijler. Op basis van het Pensioenkadaster wordt een beeld geschetst van het brede pensioenpakket van de Belgische gepensioneerde werknemer. De focus ligt dus op voormalige werknemers die enkel een rustpensioen ontvangen uit de eerste pijler, eventueel aangevuld met een tweedelijleruitkering. Omwille van databeperkingen blijven het stelsel voor zelfstandigen en de derdelijlervoorzieningen buiten beschouwing. Ook statutaire ambtenaren worden niet opgenomen. De hoge vervangingsratio's binnen de eerste pijler maken tweedelijlerpensioenen voor hen immers uitzonderlijk.

Het aantal gepensioneerden dat zijn wettelijk pensioen kan aanvullen met een pensioen opgebouwd binnen de tweede pijler blijft voorsnog beperkt. In 2004 ontving 31 procent van alle rustgepensioneerde werknemers een tweedelijlerpensioen. In de lijn van de verwachtingen is het aandeel gepensioneerden met een tweedelijlerpensioen de afgelopen jaren echter gestegen. Zo is dit aandeel bij de nieuw gepensioneerden met een kleine 10 procent toegenomen tussen 2001 en 2004, namelijk van 32 procent tot 35 procent.

Niet alle gepensioneerden kunnen dus een beroep doen op een aanvulling uit de tweede pensioenpijler. De toegang tot de tweede pijler is afhankelijk van de socio-economische achtergrond van de rustgepensioneerde werknemers. Het grootste verschil vinden we terug tussen mannen en vrouwen. Van de mannelijke rustgepensioneerde werknemers beschikt bijna de helft, i.c. 42 procent, over een aanvullend pensioen. Van de rustgepensioneerde werknemers geniet 15 procent van een aanvulling bij het wettelijk pensioen. Het verschil tussen mannen en vrouwen in de toegang tot de tweede pijler hangt echter samen met het verschil in de duur van de arbeidsmarktcarrière en de hoogte van het verdiende arbeidsinkomen zoals wordt gereflecteerd in de hoogte van het eerstelijlerpensioen.

Het belang van de aangehaalde loopbaankarakteristieken voor de tweedelijlerdeelname wordt ook geïllustreerd door de sterke samenhang tussen de toegang tot een aanvullend pensioen en de hoogte van het wettelijke pensioen. Hoe hoger het wettelijk pensioen, hoe groter het aandeel

rustgepensioneerde werknemers dat toegang heeft tot een aanvullend pensioen. Zo heeft van de 20 procent rustgepensioneerde werknemers met de laagste wettelijke pensioenen 2 procent toegang tot een aanvullend pensioen. Bij de 20 procent gepensioneerden met de hoogste pensioenen is dit in 71 procent van de gevallen zo. De samenhang tussen de toegang tot de tweede pijler en de hoogte van het wettelijk pensioen kan deels worden verklaard door het bestaan van een loongrens in de berekening van het wettelijk pensioen. Deze loongrens impliceert dat hogere inkomenscategorieën voor een deel van hun bijdragen geen pensioenrechten opbouwen.

De tweedepijlerpensioenen kunnen onder twee vormen worden uitgekeerd: als periodieke rente of als eenmalig kapitaal. We stellen vast dat één op vijf gepensioneerden het aanvullend pensioen ontving als rente-uitkering. Meer dan driekwart van de gepensioneerden nam het tweedepijlerpensioen enkel als eenmalig kapitaal op. Het overwicht van de kapitaalsuitkering was echter niet altijd zo uitgesproken. In 1985 ontving 35 procent het tweedepijlerpensioen enkel in de vorm van een rente. Dit percentage daalde gestaag tot 18 procent in 2003. Door fiscale hervormingen werd een kapitaalsopname immers voordeliger dan een rente-uitkering.

Om beide uitkeringsvormen te kunnen vergelijken, werden de pensioenbedragen herberekend op maandbasis. Voor de kapitalen betekent dit dat ze werden omgezet in een fictieve rente, rekening houdend met de levensverwachting op het moment van uitkering. Vóór omzetting bedraagt het pensioenkapitaal dat rustgepensioneerde werknemers in de tweede pijler ontvingen gemiddeld 89.277 euro. Na omzetting resulteert dit in een fictieve rente van 552 euro op maandbasis. Ter vergelijking: de werkelijk uitgekeerde rente-uitkeringen bedragen gemiddeld 364 euro op maandbasis.

Anno 2004 kan dus 31 procent van de rustgepensioneerde werknemers aanspraak maken op een aanvullend pensioen. Gemiddeld bedroeg het aanvullende pensioen, fictieve en reële rentes samen, van deze gepensioneerden 548 euro op maandbasis. Achter dit gemiddelde bedrag schuilt echter heel wat variatie. Zo ontvangt ongeveer drievierde van de rustgepensioneerde werknemers een aanvullend pensioen dat lager is dan 500 euro op maandbasis. De helft hiervan heeft een aanvullend pensioen van niet meer dan 100 euro per maand. Een kleine 10 procent van de gepensioneerden heeft een maandelijks aanvullend pensioen van 1.500 euro of meer.

Naast de toegang verschilt ook de hoogte van de tweede pijler naar geslacht en de hoogte van het eerstelijlerpensioen. Het gemiddelde tweedepijlerpensioen bedraagt 608 euro voor mannen en 281 euro voor vrouwen. Voor de gepensioneerden met de laagste wettelijke pensioenen bedraagt het aanvullend pensioen gemiddeld 13 euro op maandbasis, voor de gepensioneerde met de hoogste wettelijke pensioenen loopt dit op tot 1.928 euro per maand.

Op basis van de gegevens van deze en vorige working paper (Berghman e.a., 2007), is het nu mogelijk om het totale pensioeninkomen uit de eerste en de tweede pijler te berekenen voor rustgepensioneerde werknemers in 2004. Zo bedroeg het gemiddelde pensioen voor alle gepensioneerde werknemers, *ongeacht hun toegang* tot de tweede pijler, 1.096 euro. Hiervan is

925 euro afkomstig uit de eerste pijler en 171 euro uit de tweede pijler. Het aandeel van de tweede pijler in het volledige gemiddelde pensioeninkomen bedraagt dus ongeveer 15 procent.

Als we dit vergelijken met het gemiddelde pensioen van de gepensioneerden die *effectief toegang* hebben tot de tweede pijler, 31 procent van de volledige groep, valt op dat zowel het eerste- als het tweedepijlerpensioen substantieel hoger ligt. Het totale pensioen bedraagt voor hen 1.864 euro. Hierbij wordt 1.316 euro uit de eerste pijler aangevuld met 548 euro uit de tweede pijler.

De working paper heeft betrekking op de rustgepensioneerde werknemers in 2004. Sinds 2004 is het wetgevend landschap van tweedepijlerpensioenen voor werknemers echter sterk gewijzigd. Op 1 januari 2004 is immers de nieuwe wet op de aanvullende pensioenen (WAP) in werking getreden, waardoor voor het eerst een geïntegreerd juridisch kader is gecreëerd voor alle vormen van aanvullende werknemerspensioenen (inclusief de sectorpensioenen). Eén van de belangrijkste doelstellingen van de WAP vormde de democratisering van de tweede pensioenpijler. Of en in welke mate de WAP reeds deze doelstelling van democratisering heeft gerealiseerd kan op basis van deze working paper – gegeven de hier geanalyseerde tijdsperiode - niet worden achterhaald. Cijfers van de Commissie voor het Bank-, Financie- en Assurantiewezen (CBFA, 2007) tonen weliswaar aan dat ook steeds meer arbeiders van een sectoraal ingericht aanvullend pensioen kunnen genieten. De hoogte van de bijdragen en bijgevolg van het opgebouwde pensioen blijven voorlopig echter erg laag. Het valt af te wachten of recentere data uit het Pensioenkadaster deze trend zullen bevestigen. Uit analyses van recentere data zal ook blijken of de WAP met de gelijkere fiscale behandeling van rente en kapitaal een stijging van het aantal rente-uitkeringen heeft veroorzaakt.

De hier gepresenteerde resultaten op basis van het Pensioenkadaster betekenen een verdere stap vooruit in het inzichtelijk maken van het pensioenpakket van de rustgepensioneerde werknemers. Toch kan er nog geen volledig licht geworpen worden op de werkelijke inkomenssituatie van de gepensioneerden en de achterliggende determinerende factoren.

Zo wordt het pensioenpakket vooreerst enkel op individueel niveau bekeken. Mogelijk is één van de belangrijkste breuklijnen echter deze tussen gepensioneerden die alleen dan wel samen met een partner wonen. Daarom wordt een derde working paper voorbereid waarin de hoogte en de samenstelling van het pensioeninkomen op huishoudniveau zal worden bekeken.

Ten tweede blijven de gepresenteerde resultaten veeleer beschrijvend van aard. De verklaringen die werden gesuggereerd blijven bovendien eerder hypothetisch aangezien de determinerende loopbaan- en levensloopfactoren nog niet in de analyses konden worden opgenomen. In een laatste working paper zal daarom het globale pensioenpakket (eerste en tweede pijler) aan administratieve loopbaandata worden gekoppeld om de gevonden resultaten verder te verklaren.

Referenties

Adema W. & Ladaïque M. (2005). *Net Social Expenditure. 2005 Edition: More Comprehensive Measures of Social Support*. Paris: OECD.

Algemene Directie Statistiek en economische informatie (ADSEI) (2006). *Mathematische demografie. Sterftetafels 2004 & 2002-2004* [ADSEI: http://www.statbel.fgov.be/pub/d2/p238y2004_nl.pdf].

Bollaerts, B. & Robert, P. (2006). *Financiële algebra*. Antwerpen: De Boeck.

Bollen, G. (1982). Praktische moeilijkheden bij pensioenregeling en groepsverzekering. In: Vanistendael, F. (Ed.), *Bezoldiging, pensioen en belasting* (pp. 103-109). Antwerpen: Kluwer rechtswetenschappen.

Berghman, J., Curvers, G., Palmans, S. & Peeters, H. (2007). *De gepensioneerden in kaart gebracht. Deel 1: De wettelijke pensioenbescherming (Working paper Sociale Zekerheid nr. 6)*. Brussel: FOD Sociale Zekerheid.

B.V.V.O. (1981). *De verzekering in België 1980/81. Verslag van de beroepsvereniging der verzekeringsondernemingen*. Brussel: B.V.V.O.

C.B.F.A. (2007). *Tweejaarlijks verslag betreffende de sectorale pensioenstelsels*. Brussel: C.B.F.A.

Cousy, H. & Claassens, H. (1988). *Pensioenvoorzieningen en private verzekering*. Antwerpen: Maklu.

De Brabanter, V. Gieselink, G., Pertry, V., Roels, P. & Stevens. Y. (2004). *Aanvullende pensioenen voor werknemers*. Mechelen: Kluwer.

Debels, A., Peeters, H., Verschraegen, G., Berghman, J. (2006). De pensioenbescherming van flexibele werknemers in België. *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*, 22(2), pp. 171-185.

De Nauw, E. (1983). *Kadaster der pensioenen aangelegd op basis van de solidariteitsinhoudingen op pensioenen en aanvullende voordelen voor het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering*. Brussel: Vlaamse Federatie van Socialistische Gepensioneerden.

E.G.K.S. (1968). *Aanvullende stelsels van sociale zekerheid welke van toepassing zijn op de arbeiders van de ijzer- en staalindustrie*. Luxemburg: E.G.K.S.

Festjens, M. J., Becqaert, H. & Bogaert, H. (1990). *Een model voor de lange termijnanalyse van het pensioenbedrag in de werknemersregeling*. Brussel: Planbureau.

FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie. Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (2007). *Wie is er arm in België?* [FOD Economie K.M.O., Middenstand en Energie: <http://www.statbel.fgov.be>].

Gieselink, G., Peeters, H., Van Gestel, V., Berghman, J. & Van Buggenhout, B. (2003). *Onzichtbare pensioenen in België. Een onderzoek naar de aard, omvang en verdeling van de tweede en derde pensioenpijler*. Gent: Academia Press.

Hendrickx, C. & Melis, F. (2005). *Pensioen en fiscus*. Mechelen: Kluwer.

Landelijke Bedienden Centrale (1969). *Groepsverzekering*. Antwerpen: L.B.C.

Meulders, D. & O'Dorchai, S. (2006). *The gender pay gap in Belgium*. External report commissioned by and presented to the EU Directorate-general Employment and Social Affairs, Unit G1 'Equality between women and men'.

OECD (2007). *Pensions at glance. Public policies across OECD countries*. Paris: OECD.

Oplichtenbergh, R. (Brussel, 29.06.2004). *Bespreking pensioenkadaster: kwaliteit informatie Pensioenkadaster, controle door gepensioneerde* [Brussel: Projectvergadering].

Oplichtenbergh, R. & De Bondt, L. (29.06.2004). *Bespreking Pensioenkadaster: correctie foutieve aangiftes in het Pensioenkadaster* [Brussel: Projectvergadering].

Palmans, S., Peeters, H., & Berghman, J. (2006). *Het pensioenkadaster geeft geheimen bloot. Informatie over de tweedepijlerpensioenen bij werknemers* (Life & Benefits Cahier). Mechelen: Kluwer.

Palmans, S., Peeters, H. & Berghman, J. (2007). Loopbaanprofielen en de gevolgen voor vrouwen. Een evaluatie van de maatregel tot versoepeling van het minimumpensioen. In Van den Troost, A. & Vlemingx, K. (Eds.), *Een pensioen op maat van vrouwen* (pp. 19-48). Antwerpen: Garant.

Pedersen A. W. (2004). The privatisation of retirement income? Variation and trends in the income packages of old age pensioners. *Journal of European Social Policy*, 14(1), pp. 5-23.

Peeters, H., Debels, A., Verschraegen, G. & Berghman, J. (2008). Flexicurity in Bismarckian Countries. Old-age protection for nonstandard workers in Belgium. *Journal of Social Policy*, 37(1), pp. 125-143.

Peeters, H., Van Gestel, V., Gieselink, G., Berghman, J. & Van Buggenhout, B. (2003). *Onzichtbare pensioenen in België. Een onderzoek naar de aard, omvang en verdeling van de tweede en derde*

pensioenpijler. *Belgisch tijdschrift voor sociale zekerheid*, 45(4), pp. 1083-1122.

Peeters, H., Verschraegen, G., Debels, A., Brosens, G., Van Gestel, V., & Berghman, J. (2005). *Pensioenen en arbeidsmarktflexibiliteit. Een onderzoek naar de sociale bescherming van flexibele werknemers in de Belgische pensioenpijlers*. Gent: Academia Press.

Pertry, V., Roels, P. & Van Eesbeeck, P. (2000). *Praktijkgids Wet Colla. De meest gestelde vragen over de wet aanvullende pensioenen*. Diegem: Kluwer.

Rijksdienst voor Pensioenen (2003). Voor- en naoorlogse regeling. [RVP: http://www.rvponp.fgov.be/onpurp2004/nl/h/h_a/h_a_01.asp].

Rijksdienst voor Pensioenen (RVP) (2008). *Opdracht van de Rijksdienst voor Pensioenen* [RVP: http://www.rvponp.fgov.be/onprvp2004/NL/P/P_02.asp].

Rijksinstituut voor Ziekte- en invaliditeitsverzekering (RIZIV) (2005), *De solidariteitsinhouding van 3,55% op de pensioenen en aanvullende voordelen* [RIZIV: <http://www.inami.fgov.be/other/nl/resources-insurance/pensions/index.htm>].

Roels, P. & Gillemon, P. (2007). Geen Belgische belasting betalen als men zijn pensioen in het buitenland krijgt. *Life & Benefits*, 12(10), pp. 1-5.

Stevens, Y. (2002). *Gelijkheid en solidariteit in aanvullende werknemerspensioenen. Van loon naar sociale bescherming (doctoraal proefschrift)*. Leuven: K.U.Leuven.

Stevens, Y. (2005). Zijn aanvullende pensioenen sociaal geworden? *Tijdschrift voor Sociaal Recht*, 1, pp. 43-124.

Stevens, Y. & Van Buggenhout, B. (2000). Sectorpensioenen in België: een uitdaging voor de toekomst. In Stevens, Y. & Van Buggenhout, B. (Ed.), *Sectorpensioenen* (pp. 23-72). Brugge: Die Keure.

Taelemans, A., Peeters, H., Curvers, G. & Berghman, J. (2007). Socio-economisch profiel van wedu(e)n(aars) met en zonder overlevingspensioen. In Van den Troost, A. & Vleminckx, K. (Eds.), *Een pensioen op maat van vrouwen* (pp. 137-154). Antwerpen: Garant.

Verpoorten, R., Palmans, S. & Peeters, H. (te verschijnen). *Eerste- en tweedepijlerpensioenen in het Pensioenkadaster. Inventaris van de pensioeninstellingen*. Leuven: CeSO.

Van Doninck, H. (2004a). WAP kan markt van renteproducten doen openbloeien. *De verzekeringswereld*, 5, pp. 19-23.

Van Doninck, H. (2004b). KVBA onderzoekt weerslag sexeneutrale tarieven. *De verzekeringswereld*, 10, pp. 46-51.

Van Eesbeeck, P. & Vereycken, L. (2004). *Aanvullende pensioenen voor zelfstandigen*. Mechelen: Kluwer.

Van Geel, J. (1951). *Ouderdomspensioenen. Arbeiders, bedienden, vrijwillig verzekerden, weduwen*. Landsbond der Christelijke Mutualiteiten.

Van Gorp, G. & De Bondt, L. (1998), De pensioengegevensbank: beschrijving van de doelstellingen en de inhoud ervan. *Studiën RIZIV I.B.*, 2, pp. 177-188.

Verbond der Belgische Nijverheid (VBO) (1950). *Sociale verwezenlijkingen in de Belgische nijverheid*. Brussel: VBO.

Vereycken, L. (2003), Vrij aanvullend pensioen voor zelfstandigen. Cumulatie met groepsverzekering. *Life & Benefits*, 8(1), pp. 1-3.

Bijlage 1. Omzetting van kapitaal naar fictieve renten op basis van de KVBA-tafels en een rentevoet van 3,5%

In deze bijlage worden dezelfde tabellen en grafieken opgenomen als in hoofdstuk 4 maar bij de omzetting van de kapitalen naar fictieve renten wordt nu de werkwijze gevolgd die steunt op de prospectieve sterftetafels van de KVBA en een lange termijn rentevoet van 3,5%. Het beeld dat deze grafieken schetst verschilt nauwelijks van dat in de grafieken op basis van de omzettingwijze uit het K.B. van 1997. Zoals reeds aan bod kwam in paragraaf 4.3.1., blijkt echter wel dat de omzettingwijze gebaseerd op de tafels van de KVBA en een rentevoet van 3,5 procent steeds resulteert in een lagere fictieve rente voor vrouwen en/of naarmate het kapitaal in een recenter jaar werd opgenomen.

Tabel 19a. Gemiddeld tweedepijlerpensioen in 'fictieve' rente en 'reële' rente, rustgepensioneerde werknemers, 2004

	Totaal							
	Gemiddelde		Mediaan		Minimum		Maximum	
	Fictief	Reëel	Fictief	Reëel	Fictief	Reëel	Fictief	Reëel
Man	647	379	247	125	0	5	18.014	18.905
Vrouw	227	287	88	165	0	5	4.043	2.395
Totaal	566	364	201	125	0	5	18.014	18.905

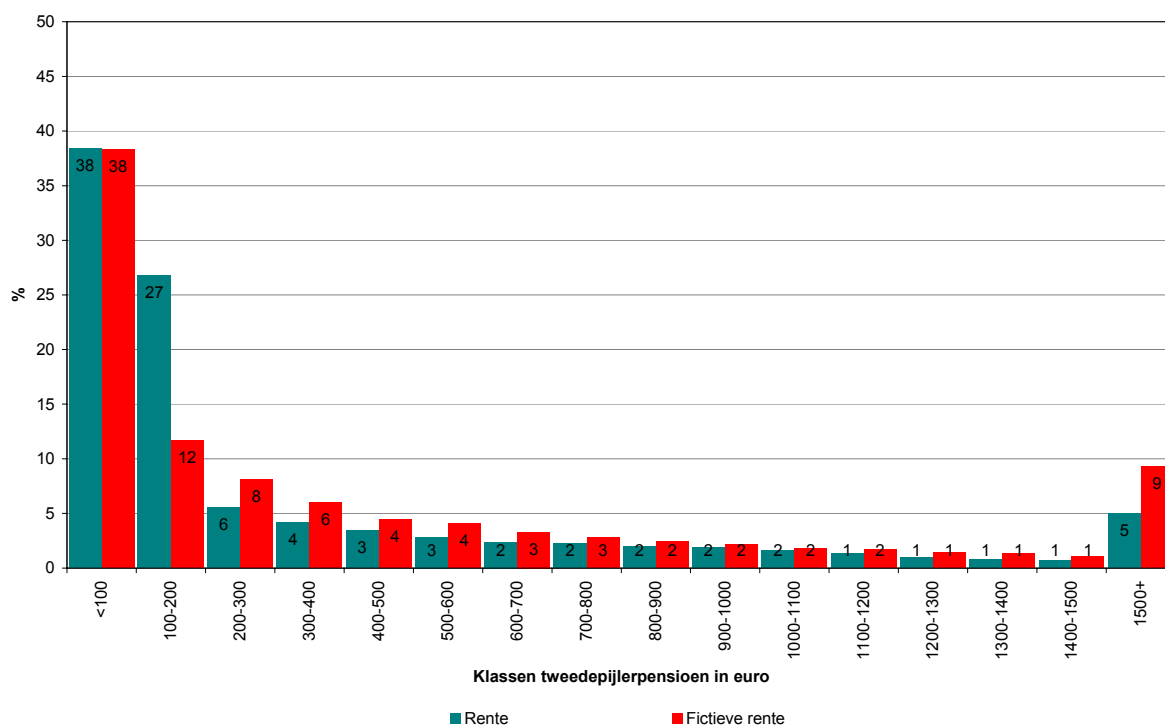
Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Tabel 20a. Gemiddeld tweedepijlerpensioen in 'fictieve' rente en 'reële' rente, rustgepensioneerde werknemers, instroom 2004

	Instroom							
	Gemiddelde		Mediaan		Minimum		Maximum	
	Fictief	Reëel	Fictief	Reëel	Fictief	Reëel	Fictief	Reëel
Man	759	456	271	75	0	5	12.019	4.875
Vrouw	314	385	107	195	0	5	2.353	1.565
Totaal	667	440	225	115	0	5	12.019	4.875

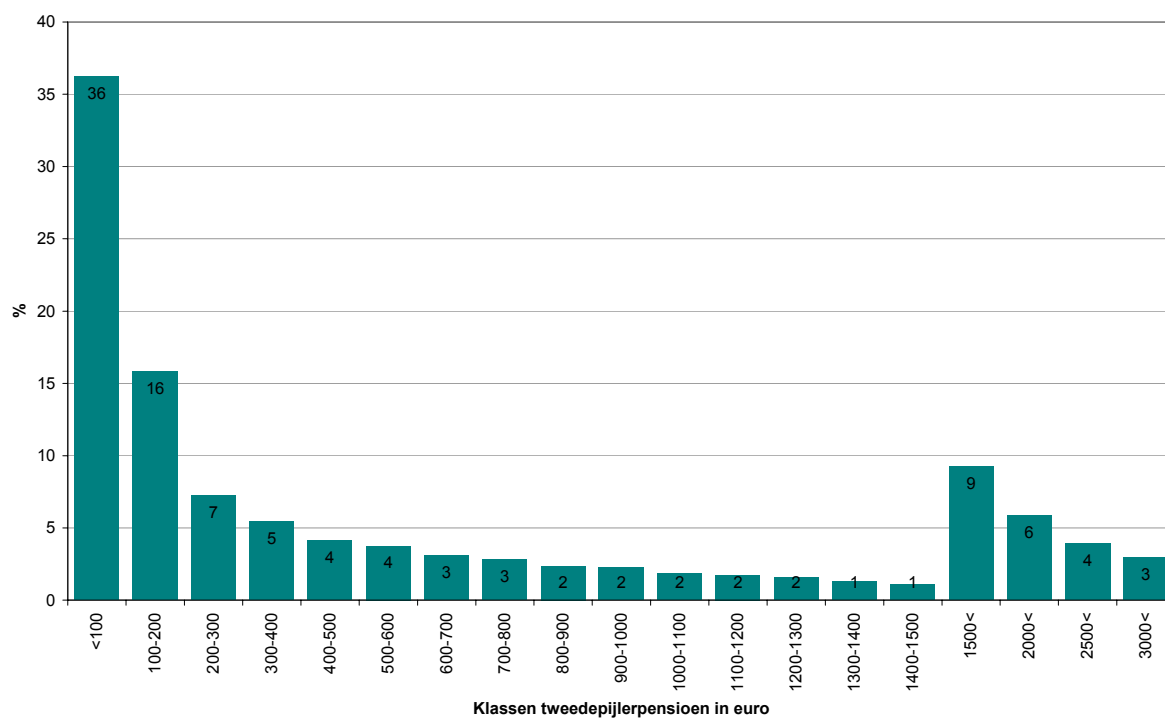
Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Grafiek 12a. Inkomensverdeling 'fictieve' rente en 'reële' rente, rustgepensioneerde werknemers, 2004

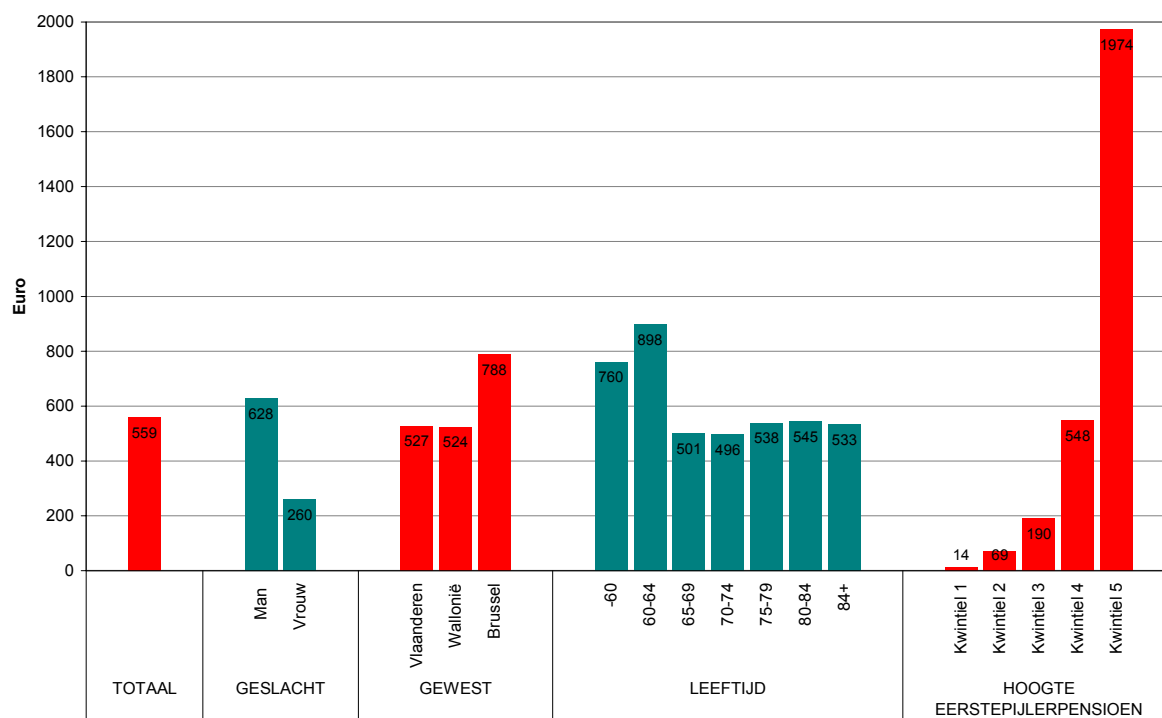
Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Grafiek 13a. Inkomensverdeling van het pensioeninkomen uit de tweede pijler, rustgepensioneerde werknemers, 2004

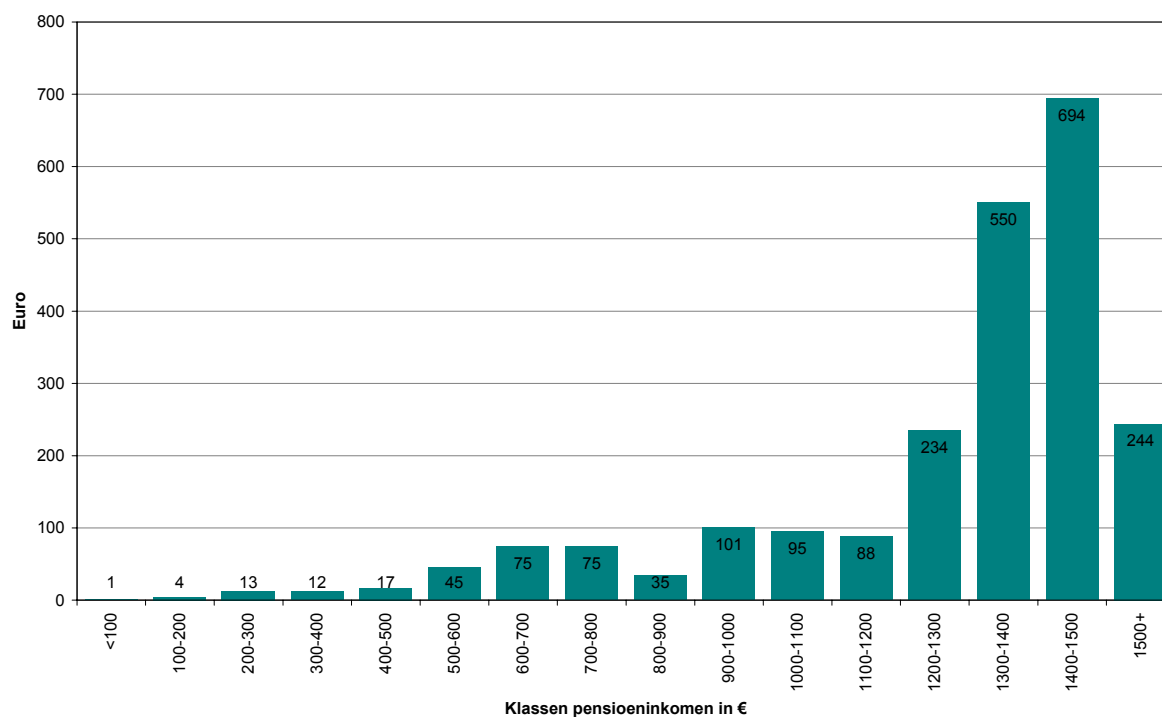
Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Grafiek 14a. Hoogte van het tweedepijlerpensioen naar achtergrondkenmerken, rustgepensioneerde werknemers, 2004

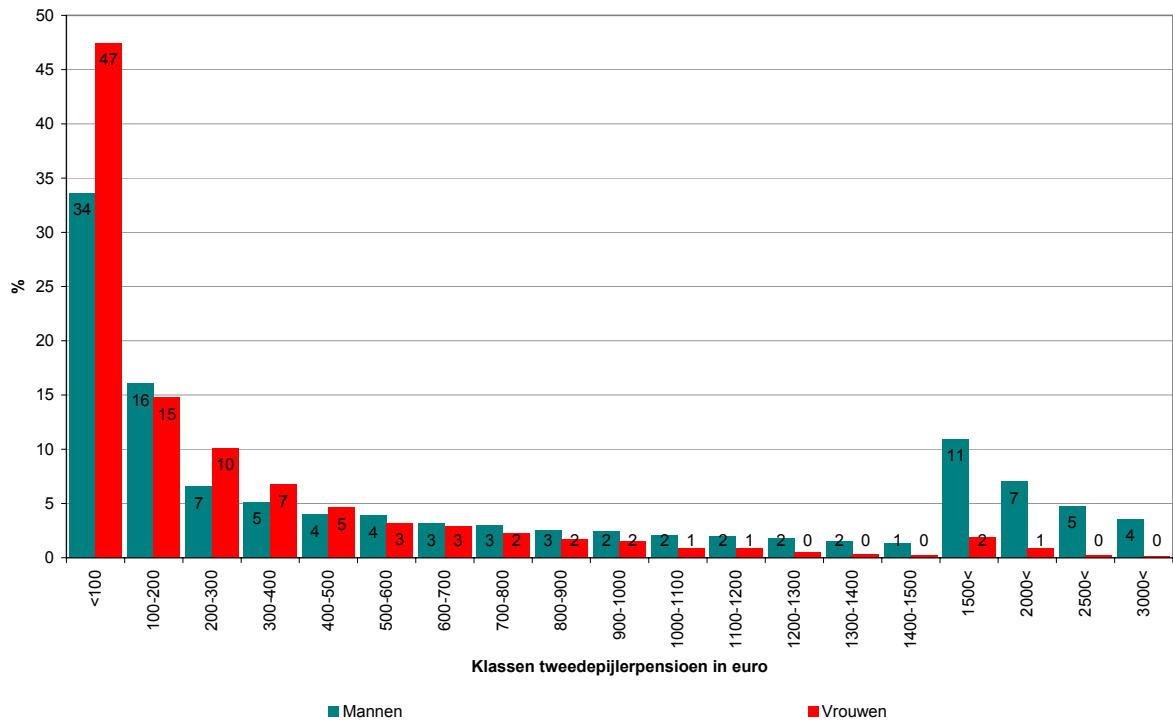
Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Grafiek 15a. Het mediane tweedepijlerpensioen naar hoogte van het eerste pijlerpensioen*, rustgepensioneerde werknemers, 2004.

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004

Grafiek 16a. Inkomensverdeling van het tweedepijlerpensioen naar geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2004

Bron: eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster, 2004